

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KOMŞU ÜLKELER İLE KÜRDİSTAN BÖLGESİNDE PETROL
SÖZLEŞMELERİN YASALLIĞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMED AHMED
1210030037

ANABİLİM DALI KAMU HUKUKU

PROGRAM KAMU HUKUK

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. HASAN KÖNİ

Haziran,2015

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KOMŞU ÜLKELER İLE KÜRDİSTAN BÖLGESİNDE
PETROL SÖZLEŞMELERİN YASALLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMED AHMED
1210030037

ANABİLİM DALI KAMU HUKUK
PROGRAM KAMU HUKUK

TEZ DANIŞMANI
Prof.Dr. HASAN KONİ

TEZ JÜRİ ÜYELERİ
Prof.Dr. Hasan Koni
Doç. Dr. Emre Esen
Yard. Doç. Dr. Bilge Erson Asar

Haziran,2015

ÖNSÖZ

İletişim ve teknoloji devrimi ve bazı yeni kavramlar, örneğin; insan hakları, demokratik temeller, küreselleşme, sivil örgüt kurumları ve çok uluslu şirketlerin oluşumu, tüm bunlar üçüncü dünya ülkelerinin gelişim sürecinde ekonomik potansiyeline göre, siyasal sistem tarafından benimsenen stratejiyi uygulamak için, gelişmiş ülkelere ve devasa şirketlerden destek alınmasını gerektirdi. Eyaletlerdeki servetlerin bölünme mekanizması ise federal devletlerin anayasal metinleri ile ele alınmıştır, bu anayasalar merkezi hükümet ve kurucu birimlerin hükümetleri arasındaki servet paylaşımı sorununu kapsamıştır. Yetkililiğin ve yeterliliğin oluşumu, ülkenin anayasal oluşumuna göre değişiklik gösterir.

Irak'ın durumunu mercek altına alırsak, Irak var olan petrol zenginliğine rağmen, ardışık savaşlar nedeniyle altyapısı tahrip olan ve ulusal ekonomik ablukası borç yükü altında kalan bir ülkedir. Irak devleti içinde bulunan Kürdistan Federal Bölgesi'ni oluşturan Kürtler, marjinalleşme ve ihmal politikası çerçevesinde, sömürgeci güçler ve ardışık Irak hükümetlerinin politikalarından dolayı çok mağdur olan halk olarak bilinirler. ABD askerlerinin işgali ve onun ardından geçiş dönemi için, Irak Devlet İdaresi Kanununun 2004 yılında yayınlanmasından sonra, Kürdistan Bölgesi artık resmi bir şekilde anayasada federal devlet olarak tanımlanmıştır. Yönetim değişikliğinden sonra Kürdistan, bölgede var olan gelir ve doğal kaynak zenginliklerinden ve ek olarak yabancı şirketlerin sermayesi, dış deneyim ve teknolojiden yararlanarak, harap olan altyapıyı düzeltmek ve yaşam standardını iyileştirmek yönünde kendine özgü gelişim politikasını geliştirmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Federal Devlet	1
1.1. Federalizm Kavramı.....	2
1.2. FEDERAL DEVLET OLUŞUMU VE ORTAYA ÇIKMA YOLLARI	4
1.2.1. Birleşme Yolu	4
1.2.2. Basit Devlet Parçalanması Yolu	5
1.3. FEDERALİYET PRENSİPLERİ	6
1.3.1. Katılım Prensibi	7
1.3.2. Bağımsızlık Prensibi	7
1.3.2.1. Anayasa Bağımsızlığı	8
1.3.2.2. Yasama Bağımsızlığı	9
1.3.2.3. Yürütme Bağımsızlığı	9
1.3.2.4. Yargı Bağımsızlığı	10
1.3.2.5. Mali Bağımsızlık.....	10
1.4. FEDERAL DEVLETTE YETKİLERİN DAĞITIMI.....	11
1.4.1. Yetkilerin Dağıtım Yolları	12
1.4.1.1. Federal Hükümetin Yetkilerini Belirlemek	13
1.4.1.2. Federe Yetkilerini Belirlemek.....	14
1.4.1.3. Ortak Belirlenecek Yetkiler	15
1.5. FEDERAL ÜLKELERDE GELİR KAYNAĞININ PAYLAŞIM TEMELLERİ.....	17
1.5.1. Doğal Servetlerin Geliri Bölünmesi.....	18
1.5.1.1. Bazı Federal Ülkelerde Doğal Servetlerin Geliri Bölüşülmesi.....	18
1.5.1.2. Irak'ta Doğal Servetlerin Geliri Paylaşım yöntemi	21
1.5.2. Doğal Olmayan Servetlerin Geliri Paylaşmak	24
Irak'ta Doğal Olmayan Servetlerin Geliri Paylaşımı	25

1.6. 2005 IRAK'IN ANAYASASINA GÖRE GENEL OLARAK IRAK DEVLETİN YAPISI	28
---	-----------

İKİNCİ BÖLÜM

YABANCI SÖZLEŞMELERİ DÜZENLEMEDE KÜRDİSTAN BÖLGESİNİN YASAL YETKİLERİ KAPSAMI

2.1. KÜRDİSTAN BÖLGESİNİN KURULUŞU	31
2.1.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrası İle 1990 Yılı Arası Dönemi	31
2.1.2. 1990 Yılı Sonrası Ve Irak Anayasasının Yürürlüğe Geçmesi Dönemi	34
2.1.2.1. Bölgenin 1990 Yılından 2003 Yılına Kadarki Durumu (Defakto).....	34
2.1.2.2. 2003 Yılından Sonra Bölgenin Yasal Statüsü (Tüzel Bölge)	37
2.2. YABANCI SÖZLEŞMELERİ DÜZENLEYİP İMZALAMAKTA KÜRDİSTAN BÖLGESİ'NİN YASAL YETKİLERİ KAPSAMI	38
2.2.1. Kürdistan Bölgesel Hükümeti Tarafından İmzalanmış Petrol Ve Gaz Sözleşmelerinin Yasal Olarak Kabul Ettirilmesi	44
2.2.1.1. Irak 2005 Yılı Anayasasında Anayasal Yetkilerin Dağılımının Düzeltilmesi	44
2.2.1.2. Irak 2005 Yılı Anayasasına Göre Petrol Ve Gaza İlişkin Yatırım Sözleşmelerinde Kürdistan Bölgesinin Yetkisi	49
2.2.1.3. Ulusal Mevzuata Uygun Olarak Yapılan Petrol Ve Gaza İlişkin Yatırım Sözleşmelerinde Kürdistan Bölgesinin Yetkisi	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK'TA VE BAZI ÜLKELERDE SERVET PAYLAŞIMINDAN ÇIKAN ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI

3.1. FEDERAL ÜLKELERDE GELİR BÖLÜNMESİ UYUŞMAZLIĞI İÇİN YARGISAL ÇÖZÜM.....	61
3.1.1. Bazı Federal Ülkelerde Gelir Bölmekte Çıkan Anlaşmazlıkları Çözmekte Anayasal Yargının Rolü	62
3.1.2. Irak'ta Servet Bölünmesine İlişkin Çıkan Anlaşmazlıkların Çözümünde Federal Yüksek Mahkemenin Rolü	67
3.1.2.1. Irak 2005 Yılı Anayasasına Göre Yüksek Mahkeme Oluşumu	68
3.1.2.2. 2005 Yılı Anayasasına Dayalı Olarak Federal Yüksek Mahkemenin Yetki Alanı	69
3.2. FEDERAL IRAK'TA GELİR BÖLÜNMESİ UYUŞMAZLIĞININ GİDERİLMESİ İÇİN ANAYASAYI DÜZELTME ÇÖZÜMÜ	71

3.2.1. 2005 Yılı Anayasanın 126. maddeye dayalı olarak düzeltilmesi olağan durumu	72
3.2.2. 2005 Yılı Anayasanın 142. maddeye dayalı olarak düzeltilmesi olağanüstü durumu	74
3.3. FEDERAL IRAK'TA GELİR BÖLÜNMESİ ANLAŞMAZLIKLARININ ÇÖZÜLMESİ AMACIYLA YAPILAN ULUSAL ANLAŞMALAR	75
ERBİL VE BAĞDAT ANTLAŞMASI	76
SONUÇ	78
KAYNAKÇA	80

Üniversite : **İstanbul Kültür**
Enstitüsü : **Sosyal Bilimler**
Anabilim Dalı : **Hukuk fakultesi**
Programı : **Yüksek lisans**
Danışmanı : **Prof. Dr. Hasan koni**
Tez Türü ve Tarihi : **Yüksek lisans – Mayıs 2015**

ÖZET

KOMŞU ÜLKELER İLE KÜRDİSTAN BÖLGESİNDE

PETROL SÖZLEŞMELERİN YASALIĞI

Bu araştırma, Irak federal devletlette servetlerin geliri dağıtımını sebebiyle ortaya çıkan çekişmeleri ele almaktadır, ki bu anlaşmazlıklar çoğu zaman anayasada bulunan boşluklardan ve kelimelerin nitelik eksikliğinden dolayı ortaya çıkar. Nitekim merkezi hükümet ve federe bölgeler arasında devletin servetini ve gelirini dağıtırken, ister istemez tatsızlık ve uyuşmazlıklar meydana gelir.

Tezin ilk bölümünü genel olarak federal sistemin kavramını, yapısını, oluşumu, prensiplerini ve bu sistemin iç otoritelerini titiz bir şekilde aktarılmaktadır. Tüm bunlara ek olarak genel olarak Irak'ta ve bazı federal devletlerde örneğin ABD, Avustralia ve belçika gibi ülkelerde, doğal ve doğal olmayan servetlerin gelirini federal anayasaya göre dağıtım yollarını aktarılmaktadır.

Tezin ikinci bölümü ise, Kürdistan federe bölgesinin oluşumu ve hukuki statüsü aktarılmıştır. Federe kürdistan bölgesinin yaptığı petrol sözleşmelerinin yasallığı ve bununla alakalı, Irak'ta federal anayasa kanun metinleri ve yürürlükte olan ulusal kanun metinleride tartışılmıştır.

Tezin son bölümü ise ki oda üçüncü bölüm olarak geçiyor. Irak gündeminde bulunan federel ve federe otoritesi aralarında, kanunların metinleri çelişkiliği ve eksikliği nedeni ile çıkan çekişmelerin giderme yollarını titiz bir şekilde tartışılmıştır. Bu yollarda genel olarak, anayasada belirlenen ve uzmanların önerdiği yollardır .

University : **Istanbul Kultur University**
Institute : **Institute of Social science**
Department : **Law faculty**
Programme : **Master degree**
Supervisor : **Prof. Dr. Hasan koni**
Degree Awarded and Date : **MA – June 2015**

ABSTRACT

LEGALİTY OF THE KURDISTAN OİL CONTRACT WITH THE NİGHUBOUR COUNTRİES

In this research entitled “Legitimacy of the oil contracts concluded between the Kurdistan region and neighboring countries”, first define federalism in the preliminary section, including its constituent elements consisting of federal government based in the capital and states, and its historical development "in addition to the manifestations of the federal system, which (require) unity, independence and participation".

The reaserch biginary looks at the process of define federalism generally and sharing wealth in federal countries, whether natural wealth such as oil and gas or non-natural wealth derived from taxes, fees, etc., by contrasting the constitutional provisions that deal with this matter in the United States of America, Australia and the United Arab Emirates, in addition to the provisions concerning the sharing of wealth contained in the Iraqi constitution of 2005.

The other chapter’s from this reaserch specialized disputes associated with the sharing of wealth in federal countries which comes from ambiguous language which made the texts and lead to multiple interpretations in the application by both federal and state governments. also explore omissions in these texts which form the basis for emerging disputes at both the federal and local levels.

And the final chapter’s explores the solutions available for these disputes in federal countries. These include the formation of a federal supreme court which is not immune from pressures from conflicting parties, cannot govern impartially and which therefore does not offer a solution to the dispute.

Kısaltmalar

ABD	: Amerika Birleşmiş Milletler
BM	: Birleşmiş Milletler
BAE	: Birleşmiş Arap Emirlikleri
ESB	: Eski Sovyetler Birliği
SOMO	: State Oil Marketing Organization (Devlet Petrol Pazarlama Organizasyonu)

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu tezin çalışma konusunu ele almak için öncelikle federal sistemin, mahiyetini ve özelliklerini incelememiz gerekmektedir. Federal yönetim sistemi Irak'ta şu anda Irak 2005 yılı anayasasına dayalı olarak uygulanmaktadır. Eğer Kürdistan Bölgesi'nden ve yasal yetkisinden bahsetmek istiyorsak eğer, genel olarak federal sistemdeki yeterlikleri, dağılımı ve mevcut otoritelerini öğrenmek ve ele almak gerekmektedir ki federal hükümet ve Kürdistan Bölgesine verilen anayasal yetkilerin hangi derecede uygulandıklarını öğrenebileyim.

Bu yüzden bu bölümü iki araştırmaya böleceğiz. Birinci araştırmada federal devlet kavramını incelerken, ikinci araştırmada federal devletlerde yetkilerin dağılımını ele alacağız.

1. Federal Devlet

Federal sistem düşüncesi, güncel sorunların çözümlerinden biri ve çağdaş, modern yeni Irak için bir geniş görüşlülük inşası yolu olduğundan hakkında geniş kapsamlı bir araştırma yapmayı gerektiriyor. Buna ek olarak gerçekten uygulanması için fırsat tanınmalı, sadece isminden dolayı hemen reddedilmemelidir.

Bazıları federal sistemin sadece ideolojisini ve federal sistem hakkındaki fikirleri, kavramları ya da medya araçlarından federal sistem hakkındaki bilgileri türetmişler. Ancak bu kaynaklardan bilgi türetenler, federal sistemi Irak için tehlikeli ve yabancı bir düşünce olarak öne sürüp, federal sistemin Irak devletinin bölünmesine yol açacağı düşüncesini savunurlar.

Bazı siyasetçilerin düşüncesine göre federal sistemle birlikte Irak'ın kuzeyi, Irak'tan koparılacak, Kuzey Irak, kuzeyin tüm zenginliğinden yararlanacak ve bu

zenginliği Irak'ın diğer b6lgelerinden esirgeyecek, her b6lge kendi zenginliğinden yararlanarak merkezi devletten ayrı kalacaktır.¹

Başka bir yoruma g6re federal sistem hakların korunması, 6zg6rl6klerin garanti altına alınması ve milletlerin refahını ilerletmesi için en iyi y6ntemdir. Buna 6rnek olarak da d6nyadaki gelişmiş 6lkeleri g6stermekte ve şu an medeni d6nyanın en g6l6 6lkelerinin bir çoğunun federal sistemi uyguladıklarını belirtmektedirler.

Çok sayıda Iraklı vatandaş yakın gelecekte Irak'ta federe k6rdistan b6lgesine ek olarak S6nni ve şii federe b6lgeleri belirlenip ilan edilmesini arzu ediyorlar. Buda Irk ve mezhep nedeniyle çıkan çekişmelerin giderilmesi içindir.

Federal yaklaşım hayatın tamamını kapsayan bir sistemdir, devletin ve toplumun t6m yapılarını yansıtmaktadır. Bir başlangıç olarak federal sistem, topluma inanarak katkıda bulunan gerçekçi bir vizyondur. Bu sistemi uygulamayı arzu eden 6lkeler başta bu kavramlara anayasada odaklanmalıdır, 6nk6 anayasa genel yasal çerçevedir. Federalizm vizyonu, ekonomiyi siyasetin temeli olarak vurgulamaktadır. Federalizm sosyal – k6lt6rel hayat, eğitim – hukuk hayatı için ve toprak ve insan temeli 6zerinde kurulmuştur. Federalizm siyasi, sosyal, idari y6nlerden b6t6nleşmiş bir programdır ve toplum içinde hayatın y6nlerini organize etmektedir.

1.1. Federalizm Kavramı

Federalizm sistemi federal devlet çerçevesinde başarılı bir devlet modelidir. Coğrafi yapılarına g6re oluşmuş birden fazla devletin kendi istekleriyle bir araya gelerek dışarıya karşı tek bir siyasal g6 olarak g6r6lmeleri ve bu amaçla kurdukları 6rg6t6n, kendisini oluşturan devletlerin 6zerinde olması. İ işlerinde ise, yine aralarındaki anlaşmaya g6re geniş veya dar 6l6de 6zerk olmaları ile oluşan topluluk.

Devletin kişiliği, federal merkezi h6k6metin tek başına dış egemenliğe sahip olması ile ortaya çıkar. Her eyalette iç işleri bir otorite tarafından y6netilir ve federal devletin t6m resmi kuruluşları tek başkana bağlıdır.

Federal devletlerde federal sistemin uygulaması ve yetkilerin b6l6nmesi, her devlet için farklı olur. Her devlet federal sistemi farklı şekilde uygular, yazalar da “Federal” kavramını farklı şekilde yorumlamaktadırlar.²

---

¹ Buna 6rnek: Irak federal devletin eski millet vekili, Mşaan jhuri, itijah adıyla bulunan tv kanalında siyasi bir programda bu konuyu eliştirdi, https://www.youtube.com/watch?v=uR2gc_Hqad8. son erişim tarihi,27.5.2015.

Yazarlar federal kavramı için birkaç tanım yapmış ve bu tanımlar federal kavramını büyük ölçüde açıklamıştır. Ancak her biri konuyu farklı açıdan ele almıştır. Her tanımın düşüncesi ele aldığı açı dönüm noktası olabilir.

Yazar Dr. Edmon Rabat'a göre federalizm veya merkezi birlik, çağdaş yaşama en uygun otorite sistemidir³. Bu araçla çağdaş milletler kendi birliklerini gerçekleştirir, aynı anda farklı bölümlerinin bağımsızlığını korur, bu bağlılık temellerini güçlendirir. Örneğin Federal Almanya gibi. Milliyetçilik bağlarıyla güçlenmiş veya ekonomik bağlarla bağlanmış federal devletler: ABD, Brezilya, Meksika gibi devletler.

Yazar Dr. Zühayir Şükür'e göre, federaliyet birkaç bağımsız devletin birliğidir ve bu birleşme sonucunda yeni bir uluslararası tüzel karakter ortaya çıkar. Bu birleşmede esas devletler tüm yetkilerini yitirmezler. İkili anayasal kamu kuruluşları olan hükümdarlık sistemi mevcuttur ve temel yetkiler federal devlet ile federaliyeti oluşturan federe devletler arasında bölünür ve federalizmin oluşumundaki yasal bağlantı anayasadır. Bu anayasa, birliğin kurucu meclisi ve federal devlette yer alan tüm federe birimler tarafından kabul edilmiştir.⁴

Bu tanımdan bellidir ki anayasa hem federe biriminin hem de federal hükümetin yetkilerini belirlemektedir. Federalizmin gücü anayasasındadır .

Dr. Munther Alvdil'e⁵ göre ise federalizm, bir ülke içinde ve hükümeti kapsamında eşitlik prensiplerine dayalı olarak bir iç bağımsızlığıdır. Federal hükümet sistemine göre halkın iki otoritesi vardır; birisi federe otoritesi diğeri de federal otorite dir.

Buna dayanarak federal sistem, milletler arasındaki ilişkinin gelişmiş formülüdür, devlet yönetiminde organizasyondur.

Andre Horiu'ya göre federalizm, devletler şirketidir, aralarında bir iç kanun ilişkisi vardır (anayasa kanunu) ve bu sayede katılımcı devletlerin üzerinde ortaklık

---

² Şorish Hasan Ömer, *Irak'ta Federal Sistemin Özellikleri*. (Kürdistan Stratejik Araştırmalar Yayınları Merkezi: Süleymaniye, 2009) 21.

³ Edmon Rabat, *Anayasa Hukuku Arabulucu, Devlet ve İktidar Yasal Teorisi*. (İkinci Bölüm, Al Elim Malayın Evi: Beyrut, 1965) 103.

⁴ Zühayir Şükür, *Anayasa Hukuku Arabulucu, Anayasa Hukuku Ve Anayasal Kurumlar Genel Teorisi Büyük Ülkeler*. (Birinci Bölüm, Üçüncü Baskı, Almuassal Jamıy Corporation Yayıncılık Ve Dağıtım, Beyrut:1994) 61.

⁵ Munther Alvdil, *Federalizm Ve Türlerine İlişkin Çalışma*. <http://burathanews.com/news/10043.html> sitesinde erişim tarihi, 20.04.2015.

devleti ortaya çıkar.⁶ Bu ortaklıktan, katılımcı devletlerden bir üst devlet ortaya çıkar.

Ronald Watson'a göre federal sistem, iki veya ikiden fazla düzeyli hükümdarlıklarda uygulanır.⁷

Genel olarak yukarıdaki bilgilere göre federalizm bölünme değil ancak idari işlerin bölünmesidir ve bu idari işler birden ziyade tarafa bölünür, her taraf bağımsızdır ve aynı zamanda bağımlıdır.

Bağımsızlık: Her federe birimi kendi işlerini idare eder başka bölgelerin veya federe birimlerin kendi iç işlerine karışmasına fırsat tanımaz.

Bağımlılık: Bağımlılık kavramı, federe egemenliği veya otoritesi görevini yaparken kamu çıkarlarına veya federal devlete zarar vermemelidir ve federal anayasaya karşı gelmemelidir. Bu çalışmalarında tezat olduğunda bunu denetlemek ve ayırmak federal anayasa mahkemesinin görevidir.

Ayrıca şunu da söyleyebiliriz, federal sistemi dünya çapında kullanılan ve kabullenen, ülkenin birliğini koruyan bir sistemdir, aynı coğrafyada, aynı halkı yönetmektedir.

1.2. FEDERAL DEVLET OLUŞUMU VE ORTAYA ÇIKMA YOLLARI

Federal ülkeler iki şekilde ortaya çıkarlar. Birincisi, bağımsız devletlerin bazı iç yetkilerinden feragat edip birleşmeleriyle oluşur.

İkincisi ise basit bir ülkenin bölgelere parçalanması ve her parçanın kendi bağımsız anayasal varlığının olması ile ortaya çıkar. Bu ikiyoluda aşağıdaki gibi inceliyeceğiz:

1.2.1. Birleşme Yolu

Federal devlet iki veya daha çok ülkenin birleşmesidir. Her devlet bazı iç ve dış otoritelerinden feragat eder ve ardından federal devleti oluşturmak için birleşirler.

Federal anayasa temeline örnek olarak ABD, İsviçre, ESB ve BAE gösterebiliriz.⁸ Federal devletin oluşması birkaç bağımsız devletin aralarında tercihli

---

⁶ Andre Horiu, *Anayasa Hukuku Ve Siyasal Kurumlar*. (Birinci Bölüm, İkinci Baskı, Çeviri: Ali Maklad, Al Ahliye Basım Ve Yayım Evi: 1977) 152.

⁷ Ronald Watson, *Federal Yönetmelikler*. (Çeviren: Gale Barhuma, Maha Bastami, Maha Tekla, Federal Birlikler Formu, Ottawa: Kanada,2006) 9.

katılımı ile gerçekleşir. Çoğu federal ülkeler bu yöntemle oluşmuştur. Bunun nedeni ise bazen dil ve tarih temellerine dayalı ulusal birlik, bazen ekonomik, siyasi veya savunma nedenli ortak çıkarlardır. Ayrıca federal sistemi seçmenin avantajlı tarafı ise federal sistemde her küçük devlet veya eyaletin, belli bir ölçüde bağımsızlığını koruyacak olmasıdır, zira yeni devletin otoritesine ortak olacaktır.⁹

Bazen de küçük, bağımsız devletler kendi iradeleri dışında, belki de zorla ve sömürge güçlerin düzenlediği baskıyla veya kendi çıkarlarından dolayı bir federal devlet kurarlar.

1.2.2. Basit Devlet Parçalanması Yolu

Bazen federal devlet basit ve büyük bir ülkenin parçalanmasıyla oluşur. Bunun nedeni o ülkenin halkı arasında sosyal, siyasi, ekonomik sorunların bulunmasıdır ve sorunların nedeni de farklı dil, gelenek görenek, kültür, kaynaklar, servetlerdir. Bu sorunlardan dolayı o ülkenin halkı, merkezi hükümetin kontrolünden çıkmak için tam bağımsızlığını talep edip, kendi işlerini yönetme talebinde bulunur. Ardından ilgili devlet, basit ve birleşmiş devletten federal devlete geçiş yapar. Bunu da devleti eyaletlere, bölgelere bölerek yapar ve federal sistemi oluşturur. Bu yöntemle oluşan devletlere örnek olarak; ESB, Hindistan, Meksika, Brezilya, Arjantin ve Irak'ı gösterebiliriz.¹⁰

Her ne kadar genel hukuk uzmanlarına göre federal devlet bu iki yöntemle¹¹ oluşsa da bazı yazarlara göre federal devlet üçüncü bir yöntemle de oluşur¹². O da yukarıda geçen iki yöntemin (birleştirme ve parçalama) beraber uygulanmasıdır. Buna örnek olarak da Hindistan ve Kanada federal devletlerini göstermektedir. Federal Kanada oluşturulurken, merkezi otoriteden feragat eden ve önceden tek parça olan Kanada, iki parçaya bölünüp (Ontario, Quebec), iki bölgeye ayrıldı. Bununla birlikte iki eski sömürge bölgesi (New Brunswick ve Nova Scotia) Federal Kanada'ya katıldılar.

---

⁸ Nadhem Yunus, Zawi Ve Eveen Khalid Abdulrahman, *federal devletlerin temel sorunu*,201

⁹ George Anderson, *Federalism : An Introduction*, Oxford University Press.

¹⁰ Karwan Izzet Doski'den alıntı: Federal Anayasanın Korunmasında Yargının Rolü, Sebiriz Matbaası ,2006, Duhok , 34-35.

¹¹ Andirson, 10. Nadhem Yunus'un federal sistemler kitabından aktarılmıştır,12.

¹² Adil abdullah şerwani, devlet sistemleri, 78

Aynı şekilde Hindistan Federasyonu oluşturulurken (ki önceden 1950 yılı anayasasına dayalı olarak oluşturulmuştu), Hindistan kendi otoritesini eyaletlere verdi. Ayrıca daha önceden ayrılmış olan eyaletleri federal hükümete kattı.¹³

Yukarıda anlatılanlara göre federal devletin oluşturulması, federe devletler arasındaki anlaşma prensiplerine bağlıdır.

Federal devleti oluşturan federeler, kendi rızalarıyla ve ilkelere dayalı ortak yaşam iradesiyle birleşmesi gereklidir. Bu irade birleşme sırasında açık ve nettir, aynı istek ayrılma veya parçalanma sırasında da izlenmektedir.

Çünkü basit devletlerin parçalanması ardından bölgeler, belki de yeterli imkanlara sahip olup bağımsızlığını ilan edebilir. Federal devlette yer almak için birleşme iradesi gereklidir.

1.3. FEDERALİYET PRENSİPLERİ¹⁴

Federal devlet kuruluşlarını ele aldığımızda federaliyetin bağımlılık ve bağımsızlık¹⁵ adlı iki prensipten oluştuğunu görmüştük. Federal sistemi farklı kılan özellik, federal sistemin çeşitli nüfuslu ve çoğulcu milliyetçi veya dini çoğulculuklu ve aralarında ulusal birlik isteği var olan, bu birlik isteğinin federal bağ ve koalisyon çerçevesi içinde olan ve burada çok sayılı oluşturucu federe birimler olan ülkeler için tasarlanmış olmasıdır.¹⁶

Bu da demektir ki federaliyet iki zıt istek arasında uyumluluk ve dengeliliktir. Bu iki istekten birincisi güçlü bir devletin kurulması, içinde tüm halkın yer alması ve aynı zamanda bölgelerin özerkliklerini en üst düzeyde muhafaza etmektir.

Federal devlette her birimin kendine özel yasama, yürütme ve yargı organları bulunur. Tabi ki kendi anayasası da vardır. Bunların yanında federal anayasa ve federal devletin, tüm kamu otoriteleri mevcuttur.¹⁷

---

¹³ Watson, 18.

¹⁴ *Federaliyet konusunu ele alan kitaplarda federal yönler kavramını farklı şekilde yazmaktalar. Bazen ona unsur, prensip veya yönler adını vermekteler. Ancak biz burada federaliyet prensipleri kavramını tercih ediyoruz.*

¹⁵ Issam Suleyman, Lübnan'da Federal Ve Çoğulcu Toplular. Birinci Baskı. Alilimllmalayin Evi. Beyrut – 1991. 42.

¹⁶ Puplic International Law & Policy Group And The Century Foundation, Establishing A Stable Democratic Constitutional Structure In Iraq: Some Basic. Considerations, May 2003. Electronic copy available at: <http://ssr.com/abstract-2033344>. Last visit erişim tarihi, 12.12.2014.

¹⁷ Lokman Ömer Hüseyin, *Federal Devletin Katılım İlkesi*. (Birinci Baskı, Haj Jashim Matbaa, Erbil: 2008) 109. Ömer, 30.

Federal prensipleri aşadaki gibi ele alacağız:

1.3.1. Katılım Prensibi

Bu prensiple açıklık getirilen nokta, federal devleti oluşturanların federe birimlerin, federal hükümetten çıkan kararların alınmasında katkısı olduğudur. Bu özellik, federal sistemi diğer sistemlerden farklı kılmaktadır. Bu katılım oranı, bir federal ülkeden diğer federal ülkeyle farklıdır. Bu katılım bazen federe bölgelere geniş kapsamlı uzmanlık tanınır, bazen de dar kapsamlı olur¹⁸. Federal hükümetten çıkan kararların federelerin fiili katılımının olmaması hayal bile edilemez, çünkü bu katılım olmadan federal devlet normal bir devlet gibi olacak ve federal devlet özelliğini kaybetmiş olacaktır.¹⁹

Federal ülkelerde katılım aşağıda belirginleşiyor:

- 1- Federe bölgelerin federal anayasa değişikimine katılmaları²⁰.
- 2- Federal meclisi yüksek kurulu oluşturulmasında federe bölgeler katkıda bulunacaklar, bu katkı ile federe bölgelerin mecliste bulunan üyeleriyle, merkezi kararların alınmasında rolü olacaktır²¹. Bu da federal parlamento içindeki bölgelerin konseyleri tarafından yapılır.
- 3- Federe bölgeler, devletin anayasal devlet kurumlarını yapılandırmak hususlarında, örneğin devlet başkanı ve parlamento üyelerini seçmede katkıda bulunurlar.²²

1.3.2. Bağımsızlık Prensibi

Federal devletleri diğer normal devletlerden farklı kılan husus ise federal hükümeti yanında yerel hükümetlerin varlığıdır. Bu yerel hükümetlerde bağımsızlık belirtilerini izleyebiliriz. Ancak bu bağımsızlık, gücünü ve yetkilerini federal anayasadan almaktadır. Bu bağlamda anayasaların geniş ve dar kapsamlı olasılıkları birbirinden farklıdır, bu farklılıklar da federe birimlere verilen yetkilere bağlıdır.

---

¹⁸ Suleyman.45.

¹⁹ Muhammed Ömer Mawlud, *Federal Devletin Oluşumu*, (Kahire Kitab Evi , Birinci Baskı) 281.

²⁰ *Irak devleti 2005 yılı anayasası 126. maddesinde geçtiğine göre, bir anayasa düzeltmesi üç ilin üçte iki halkı tarafından reddedilirse o düzeltme yapılmaz.*

²¹ Mawlud, 67.

²² Hazım AlYusifî, *Federalizm ve Federal Sistemler*. Irak Kürdistan bölgesi gibi, bu bölgenin halkı 31.01.2005 tarihinde Irak parlamentosu parlamenterlerini seçmek için katkıda bulundular. *Gelecek ve stratejik araştırmalar uluslararası merkezi dergisi*, 10 -2013; 29.

Bu yetkilerin kapsamı her federal devletin oluşum şekline bağlıdır. Bazı federe birimlerin bağımsızlık düzeyi diğerlerinden daha çok olur. Bazı durumlarda da özellikle de iç kanunlarda aralarında tezat çıktığında, federe birimlerin iç kanunlarının federal kanunlara karşı üstünlükleri vardır²³. Bu üstünlük sadece kanunları uygulamakta olur. Bu da bölge hükümetlerinin bir çeşit bağımsızlıkları vardır anlamına geliyor, Ancak bağımsızlığın en üst düzeyindedirler.

Bazı siyasetçilere göre merkezi olmayan uygulamalarda özerklik, devletin içindeki tüm karışıklıkların kilididir.

Siyasetçilerin anlayış göstermemeleri ve bu özerklik belirtilerini ayrılık ya da devleti parçalamak olarak görüp, bu etmeni reddetmeleri, federalizm teorisinin gerçek anlamının tam olarak anlaşılmasına yol açmaktadır.²⁴

Yukarıda anlatılanlara göre her devletin bağımsızlık yönleri şunlardır:

1.3.2.1. Anayasa Bağımsızlığı²⁵

Federal sistemin önemli göstergelerinden biri, her federe bölgenin kendi bağımsız anayasası bulunması. Bu anayasalar, federe bölgelerin halkının düşüncelerini yansıtan bir anayasa olması gereklidir.

Bu anayasalar federe bölgelerin halkının ekonomik, sosyal ve siyasi algılamalarını içermelidir. Her federe bölge kendi anayasasını hazırlamakla yükümlüdür. Ancak federe anayasası temel ilkeleri, federal anayasaya zıt gelmeyecek şekilde hazırlanmalıdır.²⁶ federe anayasalarını düzeltmesinde federal hükümetin onayına ihtiyaç duyulmaz.²⁷ Buna dayanarak her federe bölge kişisel doğası ve yasal fikrine uyumlu rejimi ve yasal fikrini kurar.²⁸

---

²³ Irak 2005 yılı anayasası 115. maddesine göre; Federal otoritenin görev alanı içerisinde sayılmayan bütün yetkiler Bölgelere ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlere verilmiştir. Federal otorite ile Bölgesel ve Vilayet Yönetimleri arasında diğer yetkilerin kullanımı konusunda anlaşmazlık ortaya çıktığı takdirde, Bölge ve Vilayet yasaları geçerlidir.

²⁴ Muhammed Hamawandi, *Federalizm ve Özerklik Ve Bölgesel İdari Adem-i*. (Mokiryani Basım Ve Yayım Evi: İkinci Baskı, Erbil, 2001) 76.

²⁵ Mawlud, 236.

²⁶ Muammar Mahdi Salih Al Kubaysi, *Federal Devlet Anayasal Yetkilerin Dağılımı*. Irak 2005 yılı anayasası 120. ve 121. Maddeleri. (Al Halabi Hukuk Yayınları, Birinci Baskı, Beyrut: 2010) 127.

²⁷ İsviçre federasyonuna üye kantonlar kendi anayasalarını hazırlama hakkına sahiptir ancak üç ana kaideye uyması gereklidir ve bu şartlar ise üye kanton halkı kanton anayasasını kabul etmesi gereklidir, üye kanton anayasası federal anayasa maddelerine aykırı hiçbir metin içermemelidir, ve cumhuriyetçi formuna bağlılık taahhüdünde bulunmalıdır. İsviçre federasyonu 6. Anayasası.

²⁸ İsmayil Merza, *Anayasa Hukuku*, 78.

1.3.2.2. Yasama Bağımsızlığı

Federe birimi için büyük önem taşıyan belirtilerden birisi de yasama organı bulundurulmasıdır. Federe birimin işlerini ve iç meselelerini çözmek için yasama organı var olması gerekmektedir. Ancak federe yasama organı tarafından çıkartılan yasalar, federal anayasa maddelerine aykırı olmamalıdır. Yasama meclislerinin yetkileri, otoritesi ve oluşumu bir devletten diğer devlete farklıdır.²⁹ Bu farklılığın nedeni federalizmin fikri ve prensiplerinin çok köklü olmasıdır.

ABD’nde kongre yetkileri çok sınırlıdır. Ancak eyaletlerin yasama organlarının yetki kapsamı çok geniştir. Federal Almanya’nın 1949 yılı anayasası, bölge yasama organlarına, komşu ülkeler ile anlaşma akdetme yetkisini vermiş, ancak önceden federal hükümetin onayını alması gerektiğini belirtmiştir.³⁰

1.3.2.3. Yürütme Bağımsızlığı

Yasalar, düzenlemeler ve talimatlar çıkartan yasama organının yanında bu yasaları ve talimatları uygulayacak bir yetkili otoriteye ihtiyaç vardır. O da federe bölgelerin yürütme otoritesidir. Bu otorite aynı zamanda federe ve federal kararları uygulamakta, asayiş ve kamu düzenini korumaktadır. Bölge yönetim otoritesi yaklaşık olarak federal hükümet otoritesine benzerdir.

Federe hükümette federe başkanı, üst düzeyde gelen kişidir. İsimler farklı olabilir,(hakim,başkan,vali...vsr) ancak aynı anlamı taşır, zira isim uygulanan yönetim sistemine bağlıdır.

Federe yöneticisi doğrudan federe halkı tarafından seçimle belirlenir³¹ veya bazı federal devlette federal devletin başkanı tarafından atanır örneğin Hindistan 1949 yılı anayasasına dayalı olarak valilerin seçilmesini örnek gösterebiliriz³².

Ancak federe yöneticisi yetkileri geniş kapsamlı olur ve yetkileri federal otorite başkanı yetkilerinden daha çoktur³³.

---

²⁹ Mawlud, 63. Amerika Birleşik Devletleri eyaletlerindeki yasama meclisi iki meclisten oluşur. Ancak Nebraska eyaletinde bir meclis vardır. Hindistan ise karışıktır, bazı eyaletlerde bir bazılarında ise iki meclis bulunur ve bunlar da yasama meclisi ve yasama konseyidir.

³⁰ Tyaıma Aljarıf, *Devlet Teorisi*. (Alkahira Haditha Kütüphanesi, Kahire,1964) 227.

³¹ Irak kürdistan bölgesi başkanı seçimi, 2005 yılında Kürdistan bölgesi birinci başkanı doğrudan halk tarafından seçildi.

³² Mawlud, 226.

³³ Munthir Alşawi, *Devlet İçinde*. Amerika Birleşik Devletleri’nde eyalet hâkimleri yasama konseyinin çıkarttığı kanunların tümüne veya bir bölümüne itiraz edebilir. Zira yasama organını olağanüstü

Federe hükümeti üyelerinin federal hükümetin tarafından seçilmeleri, özerklik ilkesinin ihlalidir ki federalizm sisteminin ana ilkesi özerkliliktir.

1.3.2.4. Yargı Bağımsızlığı

Yukarıda anlatıldığı gibi federal sistem kapsamında federe bölgelerde bağımsız otoriteler bulunmaktadır. Yasama ve yürütme bağımsızlığının yanında yargı bağımsızlığı da bulunmaktadır. Bu otoritenin bağımsızlığı bölgenin bağımsızlığına bağlıdır. Bu bağımsızlık, mahkemelerin oluşturulması ve yargıçların atanmaları özgürlüğünü kapsar. Zira federe mahkemeleri kararları, federal mahkeme tarafından kabul edilir ve bu kararlara itiraz edilmezse bağlayıcıdır.³⁴

Federal devletlerde federal yüksek mahkemeler bulunur. Bu mahkeme yargı piramidinde en üst düzeydedir. Bu mahkemenin uzmanlık alanı geniştir, en önemli görevi de federal hükümet ile federe hükümetleri arasında çıkan çekişmeleri çözmektir. ABD’nde eyaletler arasında çıkan çekişmelerin giderilmesi için bir yüksek mahkeme bulunmaktadır. Bu mahkeme, eyaletler arasında federal kanunları uygulamakta çıkan sorunlara ve farklı eyaletlerde yaşamakta olan vatandaşlar arasında veya yabancı uyruklu bir vatandaş ile yaşanan çekişmelere bakmaktadır.³⁵ Irak 2005 yılı anayasasında federal yüksek mahkemeye ilişkin madde bulunmaktadır.³⁶Bu mahkemenin detaylarını bu tezin gelecek bölümlerine aktaracağız.

1.3.2.5. Mali Bağımsızlık

Federe birimler'de Federal hükümetten bağımsız şekilde faaliyet gösteren yasama, yürütme ve yargı organlarının var olması, federe,anayasa kapsamında, belli bir bölgeyi ve çizilen sınır dâhilindeki yerleri yönetmesi demektir. federe hükümeti, bu bölgede yaşamakta olan fertlerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ancak bu ihtiyaçları karşılamak ve bu hizmetleri sunabilmek için özel bağımsız bütçeye ihtiyaç

---

toplantıya çağırma hakkı da var. Ancak federal devlet başkanının kongreye karşı bu yetkisi yoktur. (Şafik Matbaası, Bağdat, 1964) 265.

³⁴ Mawlud, 263. ABD sisteminde bazı meselelere kongrenin kıldığı şarta göre sadece federal mahkeme tarafından bakılacaktır. Bu suçlar da Amerika Birleşik Devletleri güvenliğini etkileyen güvenlik konuları, telif hakkı ve patenti ve disiplin tutuklamaları. Bu meseleleri sadece federal otorite ele alabilir, eyalet otoriteleri bu konuları ele alamaz.

³⁵ Nori Talabani, *Federal Sistem Kavramı*. (İkinci Baskı; Mokıryani Yayın Kuruluşu, Erbil, 2005) 29.

³⁶ *Irak 2005 yılı anayasası* 92. madde

vardır. Çünkü bağımsız otoritelere sahiptir. Almanya Anayasası'nda belirtildiği üzere federal ve eyalet bütçe açısından birbirinden bağımsızdırlar.³⁷

Bu durumda federe birimlerin mali gelir kaynakları farklı ve bağımsız olmalı, federal hükümete bağlı olmamalıdır. Ancak federal hükümet, federe birimlere devletin genel gelirlerinden ilave para vermektedir. Bundaki amaç'ta federe birimlerin idaresinin federal hükümetin kontrolünde olması veya federe hükümeti ile iş birliği içinde olmaktır.

Federal ülkelerde, gümrük vergilerini belirlemek federal hükümetin kontrolündedir.³⁸ Ancak Brezilya 1890 yılı anayasasında, federe hükümetlerine, mahalli ürünlerinin ihracat vergisini belirleme yetkisi vermiştir. Aynı şekilde bölgeye ithal edilen mallardan ithalat vergisi alabilirler.³⁹

Federal sistemde federe hükümetlerine mali kaynak tahsis edilmesi aşağıda yazılan nedenlerden dolayı çok önemlidir.⁴⁰

İlk olarak, bu mali kaynaklar, hükümetleri anayasa, yasama ve yürütme ile ilgili sorumluluklarına karşı etkinleştirmek veya kısıtlamak için önemlidir.

İkinci olarak ise vergilerin ve harcamaların icra yetkilileri, kendi başına ekonomiyi kontrol etmek ve etkili mali politikayı ve nakit politikasını benimsemek için önemli araçlardan sayılır. Ancak mali bağımsızlık belirtileri olmasına rağmen para basmak ve banka sistemleri gibi bazı çalışmalar ve bölümler federal hükümetin yetkisi dâhilindedir.

1.4. FEDERAL DEVLETTE YETKİLERİN DAĞITIMI

Federal ile federe bölgeleri hükümetleri arasındaki ilişki itaat ve tabi olma ilişkisi değildir. Çünkü her biri kendi yetkileri kapsamlarında kendi egemenliğine ve bağımsızlığına tabidir. Bu yüzden bu hukuki, siyasi ilişkiler organizasyonu, temel ihtisaların dağıtımına, konuların kapsamına ve pratik olarak uygulanmasına itimat eder. İç işleri alanında federal hükümet ile federe hükümetleri arasındaki yetkilerin bölünmesi farklıdır. Bu farklılık her federal devletin tabi olduğu duruma bağlıdır. Bu

---

³⁷ Almanya 1949 yılı anayasası 109. madde.

³⁸ Irak 2005 yılı anayasası 110. maddesinin üçüncü fıkrası.

³⁹ AlYusifî, 26.

⁴⁰ Hafız Ganım Muhammed Jabır, *Federal Maliye Ve Hükümet Düzeyleri Arasındaki Kaynaklarının Paylaşılması Ve Tahsisi Üzerindeki Etkisi*, www.iua.edu.sd/iua_studies/45/006.doc erişim tarihi 14/04/2011, son yenileme tarihi,27/4/2015.

da her federal devletin kuruluşunun nasıl olduğuna ve hedeflediği amaçlara bağlıdır. Bu durumları etkileyen siyasi, ekonomik, askeri ve etnik hususlar bulunmaktadır. Federal ve federe hükümetler arasındaki ortak ihtisasları kontrol eden yasal hususlar da vardır.⁴¹

Federal devletlerde kamu otoritelerinin çifte yönetim özelliğinden dolayı merkezi hükümet ile federe hükümetleri arasında yetki alanı bölünmesi sorunu çıkmaktadır.⁴² Federal hükümet ile federe hükümetleri arasındaki yetki bölünmesi sorunu federal sorunların yüzleştiği en büyük sorundur⁴³.

Federel devletlerin arasında, yetkilerin bölünmesi, ülkeler arasında farklılık gösterir. Bu konuyu iki araştırmayla ele alacağız: Birincisinde yetkilerin dağıtım yollarını, ikinci araştırmada ise, federal ve federe yetkilerinin içeriklerini açıklığa getireceğiz.

1.4.1. yetkilerin Dağıtım Yolları

Anayasada, yetkilerin federal hükümet ile federal devleti oluşturan federe birimleri hükümetleri arasında dağıtılması için üç ana yol vardır.⁴⁴ Bu yollar ise: federal hükümetin münhasıran verilen yetkiler veya federe hükümetlere tanınan münhasır yetkileri belirlemek veya iki tarafın birlikte yapacakları yetkiler belirlenecektir.

Her federal sistem yukarıda belirtilen yöntemlerin birisini yada iki yol bir arada uygulamaktadır ve uygulama yöntemi federal devletin kuruluşu yoluna bağlıdır.

Parçalanma yöntemi ile oluşan federal devletlerde, federeler, katılma yöntemi ile oluşan devletlere göre yetki kapsamlarını, federal hükümetten daha geniş tutmaktalar.⁴⁵

Bu konuyu daha kapsamlı anlatmak için, aşağıdaki gibi ele alacağız:

---

⁴¹ İsmail Mırza, *Hukukun Siyasi İlkeleri Ve Siyaset Bilimi*. (Üçüncü Baskı, Almak Sanat Ve Edebiyat Ve Yayım Evi; Kahire, 2004) 189.

⁴² Andahim Yunus Zawe, *Even Khaled Abdulrahman*.

⁴³ Amjad Alhüseyn, *Çoğulcu Topluluklarda Çekişmelerin Çözümü İçin Federal Sistem*. Irak–Mastır Tezi; Dhok Üniversitesi Siyaset Ve Hukuk Fakültesi, İnsani Bilimler Üniversitesi; 2010) 47.

⁴⁴ Ömer, 157.

⁴⁵ Even Ömer Ahmet, *Federal Ülkelerde Mali Kaynakların Bölümü*. Salahattin Üniversitesi Hukuk Fakültesi mastır tezi.

1.4.1.1. Federal Hükümetin Yetkilerini Belirlemek

Bu durumda federal hükümet münhasıran yetki alanlarını belirler ve diğer yetkileri federal hükümeti oluşturan federe birimlere bırakır. Böylece federal hükümetin yetki alanı asıl olacak ve federe hükümetler yetkileride istisna olacaktır.⁴⁶ Bu yöntemi ABD, İsviçre, Avustralya, Meksika, Arjantin ve ESB uygulamaktadır. Bu hususta ABD'nin düzeltilmiş bir metni şu şekildedir: Anayasaya dayalı olarak federal hükümetin yetkilenmediği ve eyaletlerin engellenmediği bir hususta, her eyalet kendi veya eyalet halkı yetki kapsamındadır.⁴⁷

Federal hükümet, görevlerinin belirlenmesine rağmen çoğu durumda kendine çizilen sınır hattını aşmaktadır. Örneğin ABD⁴⁸ kongresi farklı eyaletlere dağıtım için veya nüfus sayımına göre dağıtımını göze almadan gelirlerle orantılı vergi belirleyip toplayabilir.

Üstelik federal hükümet, federe yetki kapsamlarını daraltma girişiminde bulunabilir ve bunu anayasa yoluyla yapmasına gerek yoktur, başka yöntemleri kullanabilir. Bu yollar aşağıda verildiği şekildedir:⁴⁹

- 1- Yüksek mahkeme, anayasa metinlerini merkezi hükümetin siyasetine yakın, çıkarlarına uygun olarak yorumlar ve bunu da zımnî disiplinler prensibini uygulayarak yapar.
- 2- Federal hükümet, federe yetki kapsamını azaltmak için mali politika benimser, bunu da şartlara dayalı olarak belirler ve federe birimin mali tahsisatını, bütçe açığını kapatmak için gönderilecek mali destek şartı sayar.

Söylenmesi gereken noktaysa aşağıdaki nedenlerden dolayı federal hükümetler kendi yetkilerini genişletme yöntemlerine başvurur:⁵⁰

- 1- Özellikle Soğuk Savaş Dönemi ardından iç savaş tehlikesi olasılığının büyümesi ve büyük uluslararası konglomeraların ortaya çıkmasından dolayı, federerel hükümetler merkezi hükümetleri güçlendirmek zorunda kaldı. Bu da federe

---

⁴⁶ Muhammed Hamawandi, *Federalizm Özerklik Ve Bölgesel Adem-I .Mokıryani Kuruluşu*. (Erbil; 2001) 209.

⁴⁷ *Amerika Birleşik Devletleri 1791 yılında gerçekleşen anayasa onuncu düzeltme..*

⁴⁸ *Amerika Birleşik Devletleri 1913 yılında gerçekleşen on altıncı düzeltme.*

⁴⁹ Hamawandi, 210.

⁵⁰ İbrahim Abu Khuzam, *Anayasa Kanununda Arabuluculuk*. (Alkutupal Cadde Yayın Evi, Birinci Baskı, Kahire) 244.

hükümetlerinin hesabına yapıldı. Bunu yapmaktaki amaç, devlet imkanlarını ve güçlerini toparlamak ve tek yöne yönlendirmektir.

- 2- Teknik gelişmeyle, bilgi ve iletişim sektörlerinde ilerleme kaydedilmiştir. Bazıların mantığına göre mahalli otoriteleri güçlendirmek anlamsızdır. Çünkü daha önceden mahalli otoritelerin güçlendirilmesinin nedeni iletişim zaafı olması idi ki tüm problemlerde merkeze dönülmesi bu problemlerin hem karışık bir hal almasına hem de çok geç çözülmesine neden oluyordu. Ancak şimdi iletişim çok hızlanmış ve problemlerin merkezi hükümet tarafından çözülmesi daha kolay hale gelmiştir⁵¹.

Irak 2005 yılı anayasası federal hükümetin yetki alanlarını münhasıran belirledi.⁵² Bu anayasa, federal hükümetin yetkilerini olağanüstü olarak, federe bölge ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlerin yetkilerinin de genel yetkiler olarak belirlemiştir.

Buna dayanarak anayasada açıkça kimin yetkisi olduğu yazılmadığı yetkiler, bölge ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlerin yetkileri kapsamındadır.⁵³

Bazı yazarlara göre geleneksel federal devletler aslında sözleşmeli devletlerdir, aralarında bağımsız federe bağları vardır, ancak kendilerini bağlayan bağlantıyı güçlendirmek için merkezi birlikle birbirine katıldılar.⁵⁴

1.4.1.2. Federe Yetkilerini Belirlemek

Federal ülkeyi oluşturan, federe birimlerin yetki alanlarının belirlenmesi manasına gelir. Bu yetki alanları kapsamında olmayan yetkiler, federal hükümet yetki kapsamında olur.

Bu da şu demektir ki federal yetkiler asıl yetkiler ve federala üye olan federe hükümetlerin yetkileri dar kapsamlı olur, buna örnek olarak Hindistan, Kanada ve 1953 yılında kabul edilen Venezüella ülkesinin anayasası gösterilebiliriz⁵⁵. Bu ülkelerde bu yöntemin uygulanması, bu ülkelerin federal devletinin oluşmasına

---

⁵¹ Khuzam, 246.

⁵² *Irak 2005 yılı anayasası 110. madde.*

⁵³ 2005 Irak anayasası 115. Maddesi. Ancak bazı ihtisaslari ortak şekilde uygulanacak şekilde bırakmıştır, bu da Irak 2005 yılı 114. maddesine göredir.

⁵⁴ ALJaraf, 76.

⁵⁵ Anas adil abduallah, devlet türleri, 119.

bağlıdır. Çünkü bu ülkeler, önceden birleşmiş ülkenin parçalanmasıyla oluşmuşlar veya bir ülkenin sömürgesi altındaymışlardır. Bu yüzden, bu ülkelerin merkezi yetkilerini genişletmek istemesi ve kalan diğer yetkileri federe devletlerin yetkilerine devretmesi gayet normaldir.⁵⁶

Bazılarına göre bu yetki bölünmesi yöntemi, federal devlet merkezini güçlendirecek ve gün geçtikçe federal devlet daha da güçlü olacaktır ki çok kolay bir şekilde bu federal devlet normal üniter devlete dönüşebilir.⁵⁷

Bu dönüşümün sebebi, federal devletin federe yetkilerini belirlediğinde, federe yetki çok dar kapsamda yetkilerini sürdürme hakkı vermesidir. Zira diğer yetkiler federal hükümette olduğu için merkez hükümeti güçlü olabilir ve yönetim kapsamı da genişleyebilir.

Dikkat çeken noktaysa bu yöntem artık kabul edilmez bir hale geldi. Bugün dünyamızdaki federal ülkeler merkezi güçlerini kaybetmekte ve yetkiler federe devletlere geçmektedir. Diktatörlükler yavaş yavaş erimeye başladı ve ülkeler demokrasileşiyorlar. Uzun zamandan beri kişilerin elinde olan otoriteler artık grupların eline doğru yayılmaya başladı.

1.4.1.3. Ortak Belirlenecek Yetkiler

Çoğu federal anayasalarda federal ve federe hükümetinin ortak yapacakları yetki alanlarını belirlemektedir. Bu yöntem ya da yetkilerin bir arada yazılması çok yararlıdır ve bu yararlar aşağıda belirlendiği gibidir:⁵⁸

- 1- Otorite bölünmesine esneklik sağlar, bu araçlıkla federal hükümet bir muhtemel yetkiyi federal önem kazanana kadar erteleyecektir. Bu da federasyonda yer alan hükümete kendi görüşlerini belirlemek için yeterli zaman sağlar.
- 2- Ortak kullanacak yetkiler, federal hükümete federal bazda kanunları çıkarma yetkisi tanır ve federe hükümete o kanunların ayrıntılarını kendi federe özelliğine göre belirleme hakkı tanır.
- 3- Ortak kullanacak yetkiler, hükümetin bir alandan diğer alana dağıtacağı görev veya görevlerin ince ve karmaşık alt bölümü, detayların hükümette

⁵⁶ İbrahim Abdul Aziz Alşahha, Devrim sonucu, (Alfatih Basım Evi, Eliskanderiyah. 2001) 69.

⁵⁷ Muhammed Kamil Lili, *Siyasal Sistemler*. (Darulnada, Beyrut; Lübnan, 1969) 14.

⁵⁸ Alardaree Khaled Alleyiwee, *Federal Sistemlerde İhtisas ve Sorumlulukların Paylaşımı ve Irak Anayasal Durumu*,45.

münhasır gerekliliğini önler ve durumun değişmesiyle bu ince ve karmaşık alt bölüm, detayların eskimiş olması ihtimalini azaltır.

- 4- Federal anayasalarda, ortak yapılacak yetkileri belirlemede, normalde federal anayasa ve federe birimin anayasası arasında anlaşmazlık olursa üstünlüğün federe devlette olacağı belirtilmektedir, istisnalar olacağını da tahmin etmeliyiz. Örneğin Kanada anayasasında yaşlılık, emekli aylıkları müştereken belirlenecek yetkilerden olmasına rağmen, bu konuda Kanada anayasasına göre üstünlük federal anayasasındadır. Diğer kalan yetkiler ise federe birimlerin yetkisidir⁵⁹.

Federal hükümetlerde, merkez hükümetten federe birimi hükümetlerine verilen yetkilendirmeler dışında kalan diğer yetkiler federal hükümete verilir. Kanada, Hindistan ve Belçika gibi. Dikkate alınması gereken noktaysa anayasada federal hükümetlerin ve bölge hükümetlerinin münhasıran yapacakları yetkiler ayrıntılı yazılırsa geriye kalan hususlar önemsiz kalır.

Federal sistemlerde yetkilerin ve sorumlulukların dağıtım yönteminin farklı olması her sistemin özel durumuna bağlıdır. Bu yüzden bir sisteme uygulanan şartların diğer sisteme uygulanması şart değildir ve henüz yeni olan federal Irak tecrübesinin de başarılı olması için kendine özgü ölçülere ihtiyacı vardır.

Federal anayasada, federal ve federe hükümetleri arasında müştereken yapılacak yetkilerin belirlenmesi, iki tarafın arasında yetki bölme nedeni ile çekişmelerin çıkmasını azaltır⁶⁰. Federalizm uzmanı Wheare'in tanımına göre "federal sistemin anlamı yetkilerin paylaşımıdır". Federal ve federe hükümet yetkileri eşit ve birbirinden bağımsız olmaları gerekir. Her hükümet kendi uzmanlık alanıyla sınırlı kalmalıdır ve diğer hükümetten bağımsız kalmalıdır.⁶¹ Bağımsız kalmaktan kasıt ise federal ve federe hükümetlerinin sadece müştereken yapılacak yetkilerle uğraşması değildir, bununla beraber kendilerine tanınan yetki alanlarında çalışmalarını⁶². Irak devleti çalışmasına ilişkin, Irak devleti geçiş dönemi devlet idaresi 2004 yılı kanunu, sadece federal hükümetin münhasıran yetkilerini içerirken, federe hükümetin yetkilerini ele almamıştır. Ancak Irak devleti 2005 yılında

---

⁵⁹ Muhammed Kamil Lili, *Siyasal Sistemler*. (Darulnada, Beyrut; Lübnan, 1969),67.

⁶⁰ Talabani, 162.

⁶¹ Salih Jawad Ashkadım, *Karşılaştırılmalı Anayasalar*, Lacey Wolfe Phelps, *Adalet Bakanlığı Tarafından Periyodik Yayınlanan Adalet Dergisi*, 1978; 60.

⁶² <http://www.iraqmemory.org> erişimtarihi 04/06/2008, 20/4/2015 tıklama tarihi yenilenmiştir.

düzenlenen anayasası , federal devletin ihtisaslarını münhasıran belirlemekle bereber, federal ve federe hükmetinin ortak kullanacak yetkileride belirlemiştir⁶³. Irak 2005 yılı anayasasında belirlenmeyen konularda ilerde eğer federel ve federe devletin arasında anlaşmazlıklara yol açarsa federe devlet anayasal üstünlüğü vardır.⁶⁴ Yukarıda geçtiğine göre bellidir ki Irak 2005 yılı anayasası bölgelerin ve vilayetlerin yetki kapsamlarını genişleterek, federal hükümetin yetkilerini sınırlandırmaktadır. Amaç bölge ve vilayetlerin kendi çalışmalarını yapacak, iç düzenlerini sağlayacak ve iç problemlerini bağımsız olarak çözme imkânlarına sahip olacak bir yapıya kavuşmalarını sağlamaktır.⁶⁵

Federal ülkelerin, yetkilerin bölünmesi için kullandıkları yöntem ne olursa olsun tüm ülkeyi ilgilendiren meselelerde, kamu yararında olan hususlar federal hükümetin ihtisası kapsamında olacaktır (mali, gümrük, dış ticaret hususları, para bastırmak, kişisel durum hakkı ve vatandaşlık ve göç işlerini düzene sokmak, olağanüstü durumları deklare etmek, standartların ve ölçü işlerine ilişkin mevzuatların çıkartılması). Çünkü bu konular federal ülkenin birlik simgeleridir⁶⁶. Ancak federe birime ilişkin mahalli hususlar federe hükmetin yetki kapsamındadır.

1.5. FEDERAL ÜLKELERDE GELİR KAYNAĞININ PAYLAŞM TEMELLERİ

Federal ülkelerin gelirlerin bölünmesine ilişkin anayasal metinleri, doğal ve doğal olmayan servetlerin gelirini, federal hükümet ile federe hükümetleri arasında paylaşılması için bir kaide veya temeldir. Federal anayasanın yürürlüğe girmesiyle federal hükümet, federe hükümeti ile mutabakata varır. Federal ülkelerde gelirlerin bölünmesi için üç farklı yöntem vardır. Birinci yöntemde, federal hükmete nispeten federe hükmete karşı çok kapsamlı yetki verilmektedir. İkinci yönteme göre, federe hükmete nispeten federal hükmete karşı çok kapsamlı yetki verilmektedir. Üçüncü yöntemde ise iki hükümet düzeyi arasında gelirlerin bölünmesinde eşitlik sağlanır.⁶⁷

Bu konunun ayrıntılarını aşağıdaki gibi ele alacağız:

---

⁶³ Irak 2005 yılı anayasası 110 ve 114. Maddeleri.

⁶⁴ Irak 2005 yılı anayasası 115. Maddesi.

⁶⁵ Zawe, Abdulrahman,devlet temelleri,98.

⁶⁶ AL-Shahha, 188.

⁶⁷ Nabil Abdul Rahman Nawawi,Yönetim Sistemi Türleri,Kahira Basım evi, 17.

1.5.1. Doğal Servetlerin Geliri Bölünmesi

Federal ülkelerde doğal kaynaklar büyük önem taşıdığı için, federal ve federe hükümeti bu kaynakları kendi kontrolleri altına almak veya kendi menfaatleri adına istismar etmek için büyük çaba harcarlar. Federal ülkelerin anayasaları hazırlandığında, federal hükümet ile federe çıkarları mutabakatı ve federasyonun bekası için iki hükümet karşılıklı olarak bazı özelliklerinden taviz verecekler⁶⁸, anayasa bu yetkilerin ve gelirlerin dağıtımını temellerini belirleyecektir. Federal hükümet ve federe hükümetlerinin her biri belli yetkileri özgürce uygulamaya başlarlar. Bu da demektir ki anayasa, federal ve federe hükümeti arasında yetkilerin dağıtımını kılavuzudur.

Bu konuyu daha detaylı bir şekilde ele almak için ikiye böleceğiz;

1. Bazı federal ülkelerde doğal servetlerin geliri bölüşülmesi yöntemi
2. Irak'ta doğal servetlerin geliri paylaşımı

1.5.1.1. Bazı Federal Ülkelerde Doğal Servetlerin Geliri Bölüşülmesi yöntemi

Bazı federal ülkelerin anayasaları, federal hükümet ile federe hükümetleri arasında doğal kaynaklar paylaşımı konusunu ele almıştır. Bu paylaşım bir ülkeden diğerine farklıdır. Bu da o ülkelerin anayasalarındaki maddelerine göre değişiklik gösterir.⁶⁹

Bu durumda farklı federal ülke örneğinden konuşacağız:

Birinci: Amerika Birleşik Devletleri

ABD anayasasında petrol mülkiyetine ilişkin hiç bir metin yoktur. Çünkü 1787 yılında ABD'nin anayasası yazıldığında petrol hala keşfedilmemişti. Ancak ABD anayasası onuncu düzeltmesinde şu metin yer almaktadır: “ABD anayasasında, federal hükümete tam yetki verilmeyen hususlarda ve aynı hususu eyaletlerden tekil olarak yasaklamamışsa, eyalet veya halk onu kendine özgü yapabilir.”⁷⁰ Bu düzeltmeye istinaden anayasada adı geçmeyen doğal kaynakların yönetimi, eyaletler hükümetleri yetki kapsamına girecektir ve bu düzeltme federal hükümetin ihlallerine

⁶⁸ Aljuruf, devlet teorisi ve siyasi yapılanma genel ilkeleri,evin omer önceki kaynaktan aktarılmıştır 63.

⁶⁹ Örneğin Venezüella'nın 1999 yılı anayasası 12. maddesinde belirtildiğine göre “ulusun sınırları içerisinde, karasularının dibinde ve münhasır ekonomik bölgesi içinde, kıta sahanlığı alanında var olan hidrokarbonlar ve madenlerin tümü cumhuriyetin mülküdür, kamu malı kapsamındadır ve devredilemez ve tasfiye edilmeyip, hakkı taşınmaz.” Ayrıca Fransa 1958 yılı anayasasına göre de keşfedilen doğal kaynaklar devletin mülkiyetindedir.

⁷⁰ 1791 yılında ABD anayasası 10. Düzeltmesi.

karşı bir garantördür. Ayrıca bu servetlerin mülkiyeti konusu da bir eyaletten diğerine farklıdır. Örneğin California, Alabama, New York eyaletlerinde bir servet keşfedildiğinde, o servetin mülkiyeti arazi sahibine aittir. Ancak Arkansas, Colorado, Maryland, Mississippi, Montana, Kuzey Dakota, Pensilvanya, Tennessee, Washington ve Virginia eyaletlerinde doğal servetler eyaletin mülküdür.⁷¹

İkinci: Avustralya

Avusturalya anayasası federe birimlere çok az yetki tanımıştır. Her ne kadar anayasa genel yetki kuralını federe birimler için tanımamışsa da, feder yönetim sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda bütün önemli faaliyetleri gerçekleştirmektedir⁷²

Ancak federal anayasa federe birimlere iç ticaret konusunda geniş kapasamalı yetki vermektedir, özellikle de tarım sektöründe. Yetkiler kapsamı ise, tarım politikası, tarım üretimi ve kalkınması programlarının hazırlanmasına ilişkindir. Bu kapsamda en görkemli program ise tarım arazilerine yerleşme programıdır. Bu hususta dört kanun çıkartılmıştır. Birinci kanun kraliyet arazilerinin çıkartılmasına, ikinci kanun tarım arazilerine yerleşmeye, üçüncü kanun askerleri tarım arazilerine yerleştirmeye, dördüncü kanun ise yerleşimcilere borç vermeye ilişkindir. Yerel hükümetlerin tarım arazileri satın alma ve satma yetkileri vardır. Ancak tüm bunlar kötü kullanıldı. Yerel hükümetler tarımsal kredi politikası ve diğerini kullanmaktalar.⁷³

Avustralya'da doğal kaynakların yönetimi su kaynakları hariç federal hükümetin değil eyaletlerin ihtisasındadır. Geçen yüz yılın altmışlı yıllarında Avustralya'nın asıl milleti Aborjinler bir araya gelip kendi arazilerini tekrar geri almak için toplantı düzenlediler ve bu vesileyle Avustralya'nın kuzeyini ve güney bölgelerinden büyük miktarda arazilerini geri alabildiler. Federal hükümet bu arazilerde maden aramak ve çıkarmak için asıl millet Aborjinler ile müzakereye başladı ve müzakere sonucunda çevresel etkileri kontrol etmek için ruhsat verildi. Aborjin bölgelerine, arazi konseylerine önemli imtiyazlar verildi.⁷⁴

---

⁷¹ Kawan Ibrahim ismayıl, federal ülkeler, 97.

⁷² Oktay aygun, federal devlet, 207.

⁷³ Nabil abdullah Hayyawe, tarım organizasyonu, 64-66.

⁷⁴ ismayıl, 95.

Üçüncü:Belçika

Belçika'da toprakların ancak % 50'si tarım için kullanılmaktadır. Kooperatificilik yaygındır. Buğday, arpa, şeker kamışı, yulaf, elma, baklagiller, başlıca ürünlerindedir. Çiftlikler küçük, ancak ileri tekniğe sahiptir. Belçika'da çok zengin kömür yatakları mevcuttur. Başlıca iki kömür madeni vardır: Birisi Sambre-Meuse'de, diğeri Noorderbekten'dedir. Yıllık çıkarılan kömür otuz milyon tonun üzerindedir⁷⁵. Gaz ve nükleer enerji gibi yeni enerji kaynakları da kullanılmaya başlamıştır. Petrol ihtiyacını dışardan ithal ederek karşılamaktadır⁷⁶.

Belçikada federe birimlerin anayasa değişiklikleriyle, sürekli yetkilerini artırdıkları ve anayasa güvencelerini güçlendirdikleri görünüyor. Ülkenin siyasal yapısını nitelik değiştirerek ileride bir konfederasyona dönüşmesi olasılığı mevcuttur⁷⁷. Belçika'yı üniter devletten federal devlete dönüştüren süreç içinde önce federe yönetimlerin yetkileri anayasada sayılarak. Kalan tüm yetkilerin federal yönetim tarafından kullanılacağı esası getirildi⁷⁸. Belçika Anayasasının 35 maddeye göre federal yönetim, yalnızca anayasanın ve anayasaya uygun olarak çıkartılan yasaların kendisine verdiği yetkileri kullanır. Topluluklar ve Bölgelerin her biri kendi ilgi alanlarında kanunda belirtilen şartlar ve hükümlere tabi olarak, diğer konularda yetki sahibidirler⁷⁹. Topluluk ve bölge yönetimlerinin başlıca yetkileri şu şekilde özetlenebilir⁸⁰: kültürel konular, Eğitim ve dilin kullanılması (Flaman ve Valon toplulukları bakımından kendi dillerinin okullarda ve resmi kurumlarda kullanılması ile ilgili esaslar), tüm bunlara ek olarak topluluk yönetimleri, ülke içinde bir birleriyle iş birliği yapabildikleri gibi diğer ülkelere de, kendi yetki alanları içindeki konulara sınırlı olarak işbirliği yapabilirler ve uluslararası anlaşma imzalayabilirler. Bölge yönetimi doğal kaynakların yönetiminde yetkisi ise, Belçika'da bulunan topluluk yetkisinden daha geniştir, örneğin: su ve kanalizasyon faaliyetleri, atom enerjisi dışında enerji üretimi, kullanımı, dağıtımında geniş yetkiler

---

⁷⁵Belçikayla ilgili genel bilgiler, <http://www.turkcebilgi.com/bel%C3%A7ika> son tıklama tarihi 21/4/2015 .

⁷⁶ Belçikayla ilgili vikipidya sitesinde bulunan genel bilgiler

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Bel%C3%A7ika#Ekonomi> son tıklama tarihi 27/4/2015

⁷⁷ Jean BEAUFAYS, "Belgium: A Dualist political System" pub- lius, Vol. 18, NO.2. 1988, 70-71, Oktay Aygun, federal devlet kitabından aktarılmıştır, 209.

⁷⁸ A. ALEN, Treatise on belgian constitutional law, 128.

⁷⁹ Belçika Anayasası, 35, Madde.

⁸⁰ BK: A. ALEN, Treatise on belgian constitutional law, 127-141, Oktay Aygunun, federal devlet, kitabından aktarılmıştır, 209-210.

ayrıca doğal kaynakların kullanımından kredi kurumların kurulmasına kadar bir çok konuda önemli yetkiler.

1.5.1.2. Irak'ta Doğal Servetlerin Gelirinin Paylaşım yöntemi.

Irak devleti dünya yedek petrol yataklarına sahip olan ikinci ülkedir. Basra ili Irak Devleti'nde toplam yedek petrol yatağı açısından %59'luk bir paya sahiptir. Meysan ve Zekar illeri beraberce %12 yedek petrol oranına sahiplerken, Kerkük ili %12, Erbil, Süleymaniye ve Duhok illeri %3 yedek petrol oranına sahiptir.

Hafif ve ağır arasındaki petrol oranı değişir. Bugün Irak'ta yaklaşık 71 petrol yatağı bulunmaktadır. Şimdiye kadar sadece 24 yatak üretim halindedir. Geri kalan 47 petrol yatağı fiilen üretime sokulmamıştır. Bu 47 yatak arasında 10 tanesi dev yatak olma niteliğine sahiptir.⁸¹

Irak Devleti'nin totaliter sistemden federal sisteme geçiş yapmasıyla, bu servetlerin federal hükümet ile federalizmi oluşturan federe hükümeti arasında paylaşılması gerekliydi. Bu prensibe dayalı olarak Irak Devleti 2004 yılı geçiş dönemi idaresi kanunu 25. maddesi (d) fıkrasında Irak'ta doğal kaynakların idaresi yöntemini şu şekilde belirlemiştir:

" Irak'ta doğal kaynakların yönetimi Irak'taki tüm bölgeleri halkına aittir ".⁸²

Irak 2005 yılı anayasası 111. maddesinde bu konuyu ele alıp metni şu şekilde yazmıştır: "Irak'ta bulunan petrol ve doğal gaz, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malıdır."⁸³

Bu maddenin metnine göre Irak'ta bulunan petrol ve gaz, hangi bölgede olursa olsun, geliri eşit bir şekilde Irak halkına dağıtılması gerekir.

2005 yılı federal anayasası bazı önemli doğal kaynakları ele almamıştır. Örneğin demir, uranyum, altın .. vsr. Buda Irak 2005 yılı anayasasının bir başka eksikliğini ortaya çıkarıyor, ki ilerde devletin bölgeleri arasında çekişmelere neden olabilir.

Irak federal devletin 2005 yılında düzenlenen anayasasının 112. maddesinin birinci fıkrasında, mevcut (2005 yılına kadar keşf edilen) petrol yataklarının idaresi

---

⁸¹ Aven Ömer Ahmed *Federal Ülkelerde Mali Kaynakların Bölümü*. Salahattin Üniversitesine, Hukuk Fakültesi, Mastır Tezi, 88.

⁸² Irak Devleti 2004 yılı Irak devleti geçiş dönemi idaresi kanunu 25. Madde.

⁸³ Irak 2005 yılı anayasası 11. Madde.

konusunu ele almıştır. ve bu yatakların idaresi federal hükümet ile bölge hükümeti ve vilayetlerle birlikte yapıcaklar. Aynı madde kapsamında bu doğal kaynağın gelirlerinin Irak halkına eşit bir şekilde dağıtılması metinde geçmiştir. ve Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören bölgelere, tüm bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde belirli bir süre için ilave pay verilir. Bu husus yasayla düzenlenir..

112. maddeyi ayrıntılı olarak incelediğimizde federal hükümet sadece 2005 yılında üretimde olan petrol yataklarını federal devleti ve federe ve vilayetler hükümetleri yönetecektir. Ancak gelecekte keşfedilecek yatlardan konuşulmamıştır . Aynı zamanda zarar gören bölgelerin hisselerinin miktarının ne kadar olacağı ve bu istisnai uygulama süresi belirlenmemiştir. Ancak bu konular gelecekte hazırlanacak özel kanuna bağlanmıştır. 112. Madde ikinci fıkrasında belirtildiği üzere, federal hükümet, federe ve vilayetler hükümeti işbirliği yaparak, petrol ve gaz servetlerinin Irak halkının üstün menfaatlerini gerçekleştirmek amacıyla kullanılması için politika çizecek.⁸⁴

Irak 2005 yılı anayasasının 114. maddesi federal ve bölgesel hükümetler arasında ortak olarak uzmanlıkların alanlarını belirlemiştir. Ancak bu maddede diğer doğal kaynak zenginliğinden bahsedilmemiştir.⁸⁵ Fakat Irak federel anayasasına 115.maddesine göre "Federal otoritenin görev alanı içerisinde sayılmayan bütün yetkiler Bölgelere ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlere verilmiştir. Federal otorite ile bölge ve vilayet yönetimleri arasında diğer yetkilerin kullanımını konusunda anlaşmazlık ortaya çıktığı takdirde, bölge ve vilayet yasaları geçerlidir".⁸⁶

Yukardaki maddeye göre Irak federal anayasasında belirlenmeyen herhangi bir yetki alanı, ilerde federal hükmeti ile bölge ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetler hükmetleri arasında çekişmeye neden olursa, üstünlük bölgelerin yasaları olacaktır.

Kürdistan bölgesi anayasa tasarısı, Irak 2005 yılı federal anayasası metinlerine uyumlu metinler içermektedir. Kürdistan bölgesi anayasa tasarısı 74. Maddesinin yedinci fıkrasına göre 15.08.2005 tarihinden önce ticari amaçlı Irak – Kürdistan bölgesinden çıkartılan petrol için ortak idare oluşturur. Çıkartılan petrol

---

⁸⁴ Irak 2005 yılı anayasası 112. Madde.

⁸⁵ Shorsh Hasan Ömer, Irakta federal sisteminin özellikleri, kürdistan stratejik araştırmalar merkezi, süleymaniye, 280.

⁸⁶ Aveen ömer Ahmed, *Federal Ülkelerde Mali Kaynakların Bölümü*. Salahattin Üniversitesine, Hukuk Fakültesi, Mastır Tezi. 127-128.

geliri adaletli şekilde paylaşılmalı ve bunun için federal anayasanın 112. maddesi ve Kürdistan bölgesi petrol ve gaza ilişkin kanunları esas alınmalıdır, bu madde hükümlerini uygulamak için ticari üretim standartları günlük ve 12 ay boyunca 5000 varil üretimi olmalıdır.⁸⁷

Akarsular ise çok önemli doğal kaynaktır. Irak devleti için Dicle ve Fırat en önemli akarsulardır. İki kaynak da Türkiye arazilerinden kaynaklanan sulardır. Bu ırmaklar Irak arazilerine akarken, Suriye arazilerinden geçerler ve Irak devletinin Basra ilinde Karmatali bölgesinde birleşerek Arap şatını oluştururlar.⁸⁸

Irak 2005 yılı federal anayasası 110. maddesinin sekizinci fıkrasında belirtildiğine göre, Irak arazileri dışından Irak'a akan akarsulara ilişkin belli bir politika çizilecek ve bu akarsular Irak dâhilinde adaletli bir şekilde paylaşılacak, bu da uluslararası kanunlar ve normlara göre yapılacaktır.

Irak federal anayasası 114. maddesinin 7. fıkrası, dâhili su kaynakları politikası çizilmesi konusunu ele almıştır ve bu konuyu adaletli paylaşım yapılması ve tekel olmaması için federal ve federe hükümetleri arasında ortak yetki olarak belirlemiştir.⁸⁹ Bu da bir yasayla düzenlenecektir. Buna barajlar, su bentleri, Irak içindeki sulama projeleri ve tüm bağlı su projeleri dâhildir. Ortak yetkiler demek bu çalışmanın yapılması için işbirliği, planlama politikasını belirlenmesi, kararların federal hükümet ve federe hükümeti arasında ortak bir şekilde alınması demektir. Bunun hedefi de bu konunun politikasının düzgün ve ayrıntılı bir şekilde çizilmesidir. Eğer iki tarafın yasaları arasında bir tezat çıkarsa, bu hususta Irak anayasası 115. maddesine dayalı olarak üstünlük federe kanunlarının olacaktır.⁹⁰

Irak 2005 yılı anayasası, tarihi eserler, mevkiler, yapılar, el yazmaları ve sikkeler ulusal servet olup federal otorite yetkisinde kalarak bölge ve vilayetler ile yardımlaşarak idare edilir. Bu husus yasayla düzenlenir.⁹¹

---

⁸⁷ Kürdistan bölgesi anayasa tasarısı, 96 madde.

⁸⁸ Abdulkarem Belba, Khalil Attal, Çıkmaz Su. (Çatışmalar Almaarif Basım Ve Yayın Evi, İskenderiye) 109. Dicle Irmağı, Türkiye Devleti doğusundaki Toros Dağları Hazar Gölü'nden doğar, o da doğu ve batı nehirlerinden oluşur ve Diyarbakır'da birleşirler. Dicle Irmağı Türkiye, Suriye ve Irak sınırlarının birleştiği noktadan Irak arazilerine akar. Fırat ırmağı ise Türkiye kuzeyindeki Kara su ve Rusya. Türkiye sınırları ve Ağrı Dağı'ndan akan Murat suyu ve bu iki büyük nehirin Malatya'da birleşmeleri ile oluşur. Fırat Irmağı ise Albukemal adıyla anılarak, Irak- Suriye sınır noktasından Irak arazilerine akar ve Irak Devleti'nin Basra ilinde Karmatali bölgesinde birleşerek Arap şatını oluştururlar.

⁸⁹ Irak 2005 yılı anayasası 114. Madde.

⁹⁰ Irak 2005 yılı anayasası 115. Madde.

⁹¹ Irak 2005 yılı anayasası 113. Madde.

Yukardaki bilgilerden şunu anlayabilirizki, Irak 2005 anayasasında iraktaki var olan doğal kaynakların çeşiti ve bu doğal kaynakların eşit bir şekilde Irak halkına dağılması ile alakalı metinler içermiştir. Fakat anayasanın bu madde metinleri eksik bir şekilde tasarlanmış, buda şu anki Irak'ta var olan federl ve bölgeler hükmetleri arasında çekişmelere neden olmuş.

1.5.2. Doğal Olmayan Servetlerin Gelirini Paylaşmak

Federal anayasalar doğal olmayan servetlerin gelirinin paylaşımına ilişkin ülkeden ülkeye yada bölgeden bölgeye farklılıklar içerir. Örneğin federal ve federe hükümetleri arasında vergi alma konusunda farklılıklar bulunur. Bazı federal anayasalara göre gelir toplama federe hükmetin yetkisindedir ve diğer mali hususlar federal hükümetin yetki kapsamındadır. Örneğin Belçika ve İspanya da olduğu gibi. Bazı federal ülkelerde bunun tersidir. Gelir alma federal hükümetin yetkisindedir ve diğer yetkiler federe hükümetleri yetki kapsamındadır. Örneğin ABD, İsviçre, Avusturya ve Almanya. Bazı diğer federal ülkelere göre bu yetki, federal ve federe hükümetleri arasında ortak yapılacak yetkidir, Kanada ve Hindistan'ta olduğu gibi.⁹² Federal ülkelerde vergi alma çeşitli yöntemlerle düzenlenir, genel olarak üç çeşit yöntem vardır.⁹³

Birinci yöntem: Federal ülkelerde, federe hükmetler vergileri toplar ve toplam gelirlerinden, federal hükümetin ihtiyaçlarının giderilmesi için belli miktarda para tahsis eder.

İkinci yöntem: Federal hükümet tüm vergileri toplar ve belli miktarda federe hükmetleri için tahsis eder.

Üçüncü yöntem: vergi alma ve bölünmesi, federal ve federe hükmetleri arasında ortak bir şekilde olacak, buda iki hükümetin arasında, özel kanunlarla düzenlenecek.

. Çoğu federal ülkeler üçüncü çeşidi seçmişlerdir, çünkü federal ülkelere en uygun yöntemdir.⁹⁴

---

⁹² Gawad Kadım Albakree. Federal Sistemlerde Servetlerin Paylaşımı Temelleri. <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?akg-125312> erişim tarihi 13/07/2012, son tıklama tarihi,26/4/2015.

⁹³ Hayyawe, 18-19.

⁹⁴ Hayyawe, 19.

Irak'ta Doğal Olmayan Servetlerin Gelirinin Paylaşımı

Irak'ta, petrol ve gaz, bir gelir kaynağı olarak devletin mali ihtiyaçlarının büyük kısmını karşılamaktadır. Önem açısından, doğal olmayan kaynaklar, Irak devlet gelir sıralamasında doğal olan kaynaklardan sonra gelmektedir. Bu nedenle federal anayasa doğal olmayan kaynakları genel bir şekilde ele alıp, ayrıntılarına değinmeden, düzeltilmelerini ilerde çıkarılacak özel kanunlara bağladı. Örneğin gelir vergisi, emlak vergisi, gümrük harçları.. vsr.

Irak anayasasının 28. maddesinde belirtildiği üzere, vergi ve harçları alması ancak kanunla olur, gelirleri düşük olan kesimlere muafiyet sağlar.⁹⁵

Bu da demektir ki Irak'ta vergi almak veya verginin miktarını belirlemek için özel kanun gerekir. Bunlar harçlar için de geçerlidir ve bu kanunlar Irak 2005 yılı anayasası 28. maddesine dayalı olacaktır. Bu gelirler toplanacak, ardından kamu harcamalarında kullanılacaktır. Egemenlik harcamalarının miktarı alındıktan sonra, geriye kalan para miktarı nüfus yoğunluğuna dayalı olarak illere bölünür. Kürdistan federe bölgesinin hissesi %17 oranındadır, ancak merkez hükümeti çoğu durumda bu hisseyi %17 den eksik vermekte, bahane olarak da egemenlik harcamalarını göstermektedir.

Irak 2005 yılı anayasası mali politikayı çizmiş ve bu kapsamda vergileri federal hükümeti olarak belirlemiştir, bu da anayasanın 110. maddesine dayalıdır.⁹⁶

Federal hükümet ile federe ve vilayetler hükümetleri vergi gelirlerini aşağıda yazılana göre paylaşır:

1. Gümrük Vergileri

Uluslararası sınır kapılarında farklı ürünlere karşılık alınan gümrük vergileri önemli bir gelir kaynağıdır.⁹⁷ Geçen yüz yılın seksenli yıllarında Irak Devleti'nin

---

⁹⁵ Irak 2005 yılı anayasası 28. maddesi.

⁹⁶ İsmayil, 373.

⁹⁷ Mohammed Abdullah Ömer, *Gümrük Mevzuatında ve Anlaşmazlıklarda Yargulamalar Kapsamli Ansiklopedi*. (Alnaja Basım Evi, İskenderiye; 1978) 13. Gümrük vergisi tarihi çok eskilere, insanların kendi aralarında ticari yollarla irtibat kurmaya başladığı güne dayanmaktadır. Kesişme yollarında, dağ yaylalarında, nehir kenarlarında yerleşen kabileler, ticari kervanların geçişlerinin güvenliği karşılığında belli miktarda para alıyorlardı. Ardından bir gelişme oldu ve bu kabileler ulus ve devlet haline geldikten sonra kendileri için bir düzen ayarlayarak, artık düzenli olarak vergi almaya başladılar. Vergi alma meselesi devletlerin büyümesine paralel olarak gelişti, devletin ve saltanatın yüce olmasına bağlıydı, vergi toplaması artık önemli gelir haline gelmiş durumdaydı.

vergi gelirleri, Irak'ın yıllık bütçesinin yarısından fazlasını karşılıyor durumdaydı.⁹⁸ Yurt dışıdan gelen mallardan vergi almak, ulusal sanayi (devletin içinde üretilen ürünler) için büyük destek sağlamaktadır. Vergiler bazen malın değerinin yüzde oranı miktarına alınır, bu oran bazen %10'a kadar çıkmaktadır. Bazen de sabit miktar olarak mala dayatılır ve buna "kalite vergisi" adı verilir.⁹⁹ Irak devleti 2005 yılı anayasasının 110. Maddesinin üçüncü fıkrasına göre, maliye politikası ve gümrük rejimini belirlemek, para basmak ve Irak'ta bölgelerin ve vilayetlerin sınırlarından yapılan ticaret politikasını düzenlemek, devletin genel bütçesini ve para politikasını belirlemek, Merkez Bankasını kurmak ve idare etmek, federal hükümetin münhasıran yetki kapsamında olan yetkililerdir. Bu da demektir ki gümrük politikasını çizmek federal hükümetin münhasıran yapacağı yetkisidir. Gümrüklerin yönetimi ise, federal anayasanın 114 maddesinin birinci fıkrasına göre, gümrüklerin yönetimi ve düzenlemeleri bölgesel hükümet ve bir bölgeye bağlı olmayan vilayetlerle eşgüdüm sağlanarak yapılır¹⁰⁰.

2. Gelir Vergisi

Gelir vergisi doğrudan alınan vergidir, gelir kaynağından alınır. Bu vergi nevi olarak aylık maaş, ücret kârlarından ve ticari, sanayi kârlardan alınır. Fransızlar bu sisteme göre hareket ederler. Genel olarak gelirin farklı unsurlarından ve çeşitlerinden alınır, bu da İngiliz sisteminde bulunduğu gibidir. Irak Devleti kendine özgü ve bu iki sisteme benzemeyen bir sistem uygulamaktadır. Irak, gelirden genel vergiyi almaz ve emlak vergisini istisna tutar. Vergi iş ve iş sermayesi veya karışık kaynaktan alınır ve sermayede ancak mülkiyet gelirleri istisna edilir.

1982 yılında kabul edilmiş 13 sayılı gelir vergisine özel kanunu, gelir ifadesini net olarak tanımlamamıştır. Ancak birinci maddenin ikinci fıkrasında gelir tanımını şu şekilde yapmıştır: Mükellefin net olarak ticaret çalışmasından, faizden, komisyonlardan, tarım arazileri kiralamaktan, emlak mülkiyetinden, aylık maaş, emeklilik maaşı, mükâfatlar, devlet ve kamu kuruluşları dışında çalışma karşılığı

---

⁹⁸ Ahmed Suleyman Alsaffar, *İş Numaralarına Vergi Dayatmak*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Musul Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Fakültesi, Bağdat; 1990) 374.

⁹⁹ Abdal Alsagban, *Maliye Genel Bilimi*. (Birinci Bölüm, Alirşad Matbaası, Bağdat; 1966) 374.

¹⁰⁰ İsmayıl, 374.

ücretlerden veya Irak'ta herhangi bir vergiye bağlı olmayan kaynaklardan elde ettiği gelirdir.¹⁰¹

Irak'ta vergi ve harçlar, 2003 yılı öncesinde merkezi hükümet tarafından çıkarılan kanunlara dayalı olarak toplanıyordu. Baas rejimin düşmesi ardından vergi kanunları tam olarak değişmedi. Örneğin il meclisleri 71 sayılı kararnamesi, Irak kanunlarına göre vergi, harçlar, gelirler ve benzer gelirleri alınması, tahminen belirlenip alınacaktır, bu yöntem tüm eksiliğine göre hala algılanıyordur. Irak anayasasında mali harçları, gümrük ve genel bütçe harçlarını ve vergileri toplama politikasını çizmek, federal hükümetin münhasıran yetkisindedir.

Her ne kadar vergi ve harçları toplama için geçerli kanunlar bulunsa da anayasa vergi ve harçların toplanması, düzeltilmesi ve muafiyetlerini federal hükümete münhasıran tanımlamıştır.

Öte yandan federal, federe ve vilayetler hükümeti ile vergi ve harçların toplanmasına ilişkin anlaşma düzenleyebilir. Çünkü anayasa, federal hükümete bazı yetkilerini illere aktarabilme yetkisi vermiştir.¹⁰²

Ayrıca anayasa vilayetlere geniş kapsamlı mali yetki vermiştir. Bu yetkiye göre vilayetler kendi mali işlerini kendileri yapabilirler. Bu geniş kapsamlı yetkilerin yorumuna göre il meclisleri kendilerine yurtiçi mevzuata göre vergi ve harçlar alabilirler. 71 numaralı kararnameye dayalı olarak özel federal kanun olmasa da il meclisleri harçlar alabilir.

Bu husus düzene sokulmalıdır ve en kısa zaman içerisinde vergi ve harç dayatma ve toplama işini düzenleyen kanun çıkartılmalıdır. Çünkü bu, illerin kalkınması için önemlidir ve illerin ilerlemesi için gerekli gelirleri sağlayacaktır.¹⁰³

---

¹⁰¹ Abdulbasit Alı Gasem Aljahshi, *Gelir Vergisinde Muafiyet*. (Birinci baskı, Alhamid n-Basım Ve Yayım Evi, Amman; 2008) 18.

¹⁰² Irak 2005 yılı anayasası 123. Madde.

¹⁰³ Ahmed Abeyis Fatlawee, Irak Anayasasına Dayalı Olarak Federal Sistem ve Otorite Paylaşımı. Kufe Üniversitesi; *Fakih Üniversitesi Dergisi*, sayı 6; 9.

1.6. 2005 IRAK'IN ANAYASASINA GÖRE GENEL OLARAK IRAK DEVLETİN YAPISI

Irak'ın üniter devlet yapısını değiştiren, ocak 2005'te yapılan seçimler sonucunda oluşturulan parlamento tarafından hazırlanan taslak anayasa metnleri, 15 Ekim'de Irak halkı tarafından kabul edilmiştir. Hiç şüphe yok ki gerek Amerikalı yetkililer, gerekse anayasa metninin oluşturulması için yoğun çaba sarfeden Irak ileri gelenleri sonuçtan memnun kalmışlardır. ABD eski Başkanı G.W. Bush, referandum sonucunda anayasa metninin kabul edilmesinin, Irak'ın demokrasi yürüyüşü için kritik bir adım olduğu değerlendirmesini yapmıştır¹⁰⁴.

Anayasanın 1. maddesi Irak Cumhuriyeti'nin bağımsız ve egemen bir devlet olduğunu belirtmekte ve bu devletin yönetim sisteminin demokratik, federal ve temsili (parlamentar) bir cumhuriyet olduğunu vurgulamaktadır. Devletin resmi dini islam'dır ve yasamada temel bir kaynaktır¹⁰⁵.

19 illden oluşan Irak devleti, Kürtlerin toplam nüfusun yüzde 15-20'sini, Sünnilerin de yine yüzde 15-20'sini ve Şiiilerin de yüzde 60'ını oluşturduğudur. Irak'ın nüfus yapısı ile ilgili uzun bir süredir güvenilir bir sayım olmadığı için bu rakamlar sadece tahmin düzeyinde kalmaktadır.

Anayasanın 3. maddesi Irak'ın çok etnik yapılı, çok dinli ve çok mezhepli bir ülke olduğunu ifade etmektedir. Irak'ta kullanılacak iki resmi dilin Kürtçe ve Arapça olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte sayıları az olan etnik ve dini grupların da kendi dillerini kullanabilecekleri alanlar belirlenmiştir¹⁰⁶.

2005 Irak anayasası kürtler ve arapların yanında diğer yerel yönetimleride içermektedir örneğin ; Türkmenler, Keldaniler, Asuriler ve diğer topluluklar gibi çeşitli milliyetlerin idari, siyasi, kültürel ve eğitim haklarını güvence altına alır ve bu husus özel kanunlarla düzenlenir¹⁰⁷.

Federe niteliği oldukça güçlü bir şekilde vurgulanan ve uzunca bir süredir fiilen zaten otonom olan Kürdistan bölgesinde, Kürtçenin yanında Arapçanın da kullanılacağı anayasa metninde belirtilmiştir. Buna göre Kürdistan bölgesindeki federal kuruluşlar hem Kürtçe hem de Arapçayı kullanacaklardır¹⁰⁸.

---

¹⁰⁴ Ellen Knickmeyer, Omar Fekeiki, "Sunni Turnout is High in Vote on Iraqi Charter," The Washington Post, 16 Ekim 2005.

¹⁰⁵ 2005 Irak anayasası 2. Madde.

¹⁰⁶ 2005 Irak anayasası 4. Madde.

¹⁰⁷ 2005 Irak anayasası 125. Madde.

¹⁰⁸ 2005 Irak anayasası 4/3. Madde.

Anayasanın federal ve federe yetkileri düzenleyen 3. bölümü de dikkatle incelendiğinde gerçek bir federalizmin hedeflendiği gözlenmektedir. Anayasaya göre federe bölge yasama, yürütme ve yargı alanlarında bazı yetkilere sahiptir. Her birim, güçler ayrımı prensibi çerçevesinde görev ve sorumluluklarını yerine getirecektir¹⁰⁹. Federe birim yasama yetkisini iki kurum aracılığı ile kullanmakta, buna göre de yasama erki Temsilciler Konseyi ve Birlik Konseyi'nden oluşmaktadır¹¹⁰. Anayasaya göre federal güçler yasama, yürütme ve yargıdan oluşmakta ve güçler ayrılığı ilkesine göre işlemektedir¹¹¹

Temsilciler Konseyi, Irak nüfusundan her 100 bin kişiye bir temsilci düşecek şekilde oluşturulacaktır¹¹². Dolayısıyla bu meclisteki üye sayısı, nüfusun değişmesine paralel bir seyir izleyecektir. Bir diğer önemli nokta da; temsilcilerin bölgelere göre seçilmeleri ile ilgili herhangi bir prosedür olmamasıdır Federe bölgelere ayrılmış bir temsilci kotası bulunmamaktadır. Bir diğer ifade ile bütün Irak tek bir seçim bölgesi olarak tasarlanmıştır. Dahası, temsilciler federal meclisinde bütün Irak halkını temsil etmektedirler¹¹³.

Anayasasının 116.Maddesine göre, "Irak Cumhuriyeti'nin federe sistemi başkent, bölgeler, bir bölgeye bağlı olmayan vilayetler ve yerel yönetimlerden oluşur." Bölgeden kast edilen Kürdistan Bölgesel Yönetimidir.

Kürdistan Bölgesi ve mevcut organları federe bir bölge olarak kabul edilmiştir¹¹⁴. Bu bakımdan Irak Kürdistanının niteliği, kendisine özgü federe bir devlet düzeyindedir. Daha önceden Kürdistan yasalarına göre kurulan organlar da Anayasal organlar olarak kabul edilememektedir

Anayasasının 117/2.Maddesine göre Kürdistan bölgesine benzer bölgelerin kurulmasına da imkan sunmaktadır. Şartlara uygun olarak kurulacak yeni bölgeler de Anayasal güvence altında olacaktır.

Yeni bölgelerin nasıl olacağı 119.Maddesinde belirlenmiştir. Buna göre "Bir veya daha fazla sayıda vilayetin, aşağıdaki belirtildiği şekilde talep gelmesi durumunda referandumla bir bölge oluşturması mümkündür.

1. Bölge oluşturmak isteyen vilayet meclislerinden her birinin üyelerinin 1/3'inin talebi üzerine.

---

¹⁰⁹ 2005 Irak anayasası 46. Madde.

¹¹⁰ 2005 Irak anayasası 47. Madde.

¹¹¹ 2005 Irak anayasası 46. Madde.

¹¹² 2005 Irak anayasası 48 ve 49/1. Madde.

¹¹³ 2005 Irak anayasası 48. Madde.

¹¹⁴ 2005 Irak anayasası 117. Madde.

2. Bölge oluşturmak isteyen vilayetlerdeki seçmenlerin 1/10'ın talebi üzerine.

Yukarıdaki bu madde metni, her ilin özel federe hakkı olduğunu vurgulamaktadır. ABD başkan yardımcısı "Joe Bidon" Irak'ta bulunan mezhepsel çekişmeleri gidermek için, Irak'ı üç bölme sını, şii ve kürd bölgeleri, bir çözüm projesi olarak göstermiştir¹¹⁵.

Anayasanın 122. Maddesi bir bölgeye dahil olmayan vilayetlerin konusunu ele almıştır, bu maddeye göre ; Vilayetler ilçe, bucak ve köylerden oluşur. Bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlere adem-i merkeziyet ilkesi temelinde işlerini yürütebilmek için geniş idari ve mali yetkiler tanınır. Bu husus yasayla düzenlenir. Vilayet Meclisi tarafından seçilen Vali vilayetteki en yüksek yürütme merciidir ve Meclis tarafından kendisine tanınan yetkileri kullanır. İki tarafın kabulü ile Federal hükümet yetkilerini vilayetlere devredebilir veya aksi olabilir¹¹⁶.

Bağdat belediye sınırları itibarı ile Irak Cumhuriyeti'nin başkentidir. Ayrıca, idari sınırlarıyla Bağdat Vilayetini teşkil eder. Başkent bir bölgeye dâhil olamaz¹¹⁷.

---

¹¹⁵ ABD Time dergisi sekiz sayfadan oluşan, Irak'ı üç bölgeye bölmek için geniş bir rapor/<http://www.ciwanekurd.net/index.php/2013-06-26-10-12-46/2013-05-28-09-55-45/2566-2014-06-25-10-12-30/> son erişim tarihi 27-5-2015

¹¹⁶ 2005 Irak anayasası 123. Madde.

¹¹⁷ 2005 Irak anayasası 124. Madde.

İKİNCİ BÖLÜM

YABANCI SÖZLEŞMELERİ DÜZENLEMEDE KÜRDİSTAN BÖLGESİNİN YASAL YETKİLERİ KAPSAMI

Bu bölümde yabancı sözleşmelerin hukuki oluşumunu, bu sözleşmeleri düzenlemenin Kürdistan federe hükümete tanınan yasal yetkiler kapsamında olup olmadığını tartışacağız. Sözleşmelerin, federal anayasada ve kanun kapsamında tanınan yasal hakları ve bu hakların niteliğini ele alarak ne kadar doğru ve meşru olduğunu değerlendireceğiz. Bu çalışmayı üç kısma bölüp birinci kısmında Kürdistan bölgesi kuruluşunu, ikinci kısmında yabancı sözleşmeleri düzenleyip imzalamakta Kürdistan bölgesinin yetkileri kapsamını, üçüncü kısımda ise petrol ve doğalgaz ile ilgili sözleşmeleri, Irak anayasası ve ulusal kanunlara göre meşruiyetini ele alacağız.

2.1. KÜRDİSTAN BÖLGESİNİN KURULUŞU

Bu bölümde amaçlanan Kürdistan bölgesinin oluşumunu ve bu oluşumu çevreleyen koşulları ve ihtisas koşullarını belirlemek için federal duruma gelmesi yolunda geçtiği aşamaları bilmektir.

Çünkü her federal oluşumda yetki koşullarını, federal oluşumun koşulları belirlemektedir. Bu yüzden Kürdistan bölgesinin kuruluş aşamalarını belirlemekte ve nasıl federe birime dönüştüğünü anlamakta katkısı olur.

2.1.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrası İle 1990 Yılı Arası Dönemi

1921 yılında Britanya Yüksek Komiseri "Percy Cox" yayınladığı genelgede Irak hükümetine birkaç tedbir alınması önerisinde bulunmuştu. Bu genelgeye göre Kürt yerleşim bölgelerinin, Irak'ın diğer bölgelerinden farklı ve bağımsız şekilde teamül edilmesini ve bu bölgelerin idari ve siyasi işlerinin Irak hükümeti tarafından yapılmamasını önerdi. Britanya yüksek komiserinin görev kapsamında olması gerektiğini belirtti. Bu yüzden kürt yerleşim bölgeleri temsilcileri Irak hükümetinde

yer almadılar. Bu da kürtlerin kendi topraklarını yönetmesi ve özerkliğe ilk adımıydı.¹¹⁸

1922 yılında Irak ve Britanya hükümetleri yayınladıkları ortak genelgede, Kürtlerin Irak'ta, Kürt hükümeti kurma hakkına sahip olduklarını deklare ettiler. Ayrıca iktisadi ve siyasi ilişkileri ele almak için Kürt temsilcileri, bu konuları Britanya ve Irak hükümetleri ile görüşmek üzere Irak'ın başkenti Bağdat'a gittiler. Ancak tüm bu gösteriş ve genelgeler sadece kâğıtlar üzerinde kaldı, hiçbir pratik aşaması olmadı.¹¹⁹

1925 yılında Cemiyeti Akvam'a bağlı Hakemlik komitesi, yayınladığı kararında belirli birkaç şarta dayalı olarak Musul eyaletini Irak Krallığına bağladı. Bu şartlardan birisi manda ülkesi olarak Britanya Hükümeti taahhütü altında Irak Krallığı, Kürtlerin özel arzularını gerçekleştirmek amacıyla Kürtler için özerk bir hükümet kuracaktır. Ancak ne Irak Hükümeti ne de Britanya Hükümeti Kürtlere verdikleri sözleri tutmadılar. Irak Devleti'nin Kürtçeyi Kürt yerleşim bölgelerinde resmi dil olarak kabul etme çabaları vardı. Bunu yapmasının nedeni de Kürtlerin çıkarı için değil, o dönemde Irak Krallığının Cemiyeti Akvam'a üye olması içindi. Buna ek olarak Cemiyeti Akvam'a üye olma şartları kapsamında azınlık haklarının tanınması koşulu da vardı.¹²⁰

Irak'ta krallığın, hükümdarlığı döneminde Kürtlere karşı yükümlülüklerini ifa etmemesi, Kürdistan bölgesinin yasal varlığını ve Irak'ın diğer bölgelerinden kendine özgü, onu farklı kılan coğrafya ve demografik yapıya sahip olduğu gerçeğini yok edemez.¹²¹

1958 yılında gerçekleşen devrim ve Irak'ta krallığın devrilmesi, beraberinde Irak birinci cumhuriyet geçici anayasasının kabul edilmesiyle Kürt halkı için yeni umutlar yeşerdi. Çünkü Irak'ta Arap ve Kürtleri birlikte içeren ilk anayasa idi.¹²² Abdulkarim Kasim ve Baas Partisi, iktidara gelmeleriyle önceki hükümetler gibi ardı ardına yayınladıkları genelgelerde¹²³ Kürtlerin taleplerini, daha doğrusu Irak halkı temel bileşenlerinden birisi olan Kürtlerin meşru hak taleplerini karşılamadı. Bu

---

¹¹⁸ Walid Wamdi, *Britanya Dokümanlarında Kürt Ve Kürdistan*, Londra 1991, 193.

¹¹⁹ Abdul Razzaq al-Hasani, *Irak Hükümetleri Tarihi*. (Birinci Bölüm, Darülkütüp, Beyrut, 1980) 282.

¹²⁰ Shorsh Hasan Ömer, *Irakta federal sisteminin özellikleri, kürdistan stratejik arştırmalar merkezi, süleymaniye*, 61.

¹²¹ Ömer, 62.

¹²² Irak Cumhuriyeti 1958 yılı anayasası 3. madde.

¹²³ Malwud, 439-441.

durum Kürtlerin özerklik kazanımını elde etmesinde en önemli adımdır. Bu da uzun bir bekleyiş ve büyük fedakârlıklar sonucunda oldu ve o dönemin öncesinde ardı ardına gelen hükümetlere karşı Kürt halkının devrimlerinin sonucuydu.

Irak hükümetleri, Irak'ta Kürt meselesi için kalıcı bir çözüm yolu arayışı gerektiğini idrak etti. Çünkü Kürtler kendilerine karşı sert ve kabaca davranan hükümetleri, Kürtlere saygı duymak ve Kürtlerin haklarını tanımak mecburiyetinde bıraktı. Bunun neticesinde de Baas Partisi Başkanı ve Genel Emindarı ile Molla Mustafa Barzani'nin yardımcıları arasında Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta görüşmeler ve müzakereler başladı ve ardından 1970 yılında özerklik beyannamesi hazırlandı.¹²⁴

Kürtlerin özerklik hakkını kazanmaları çok önemliydi. Çünkü özerklik hakkı Kürt yerleşim bölgelerini tek bölge haline getirecek, bu bölge mahalli yasama ve yürütme organları¹²⁵ tarafından yönetilecekti. Bu da bir dönüm noktası olarak sayılır. Çünkü merkezi hükümdarlık sisteminden özerklik sistemine geçiş noktası bir desantralizasyon düzeyi olarak sayılmaktadır.

Ancak uzmanlar özerklik yönetiminin tabiatına ilişkin iki farklı düşünceye göre iki gruba bölündüler. Bir kısmı, özerklik yönetimini desantralizasyon ve federalizm arasında orta düzeyde olarak görmektedir.¹²⁶ İkinci bölüm ise özerklik yönetimini, özel bir yönetim sistemi olarak yorumlamaktadır.¹²⁷ Araştırmacı Dr. Munther Al-Shawi'ye göre özerklik yönetimi desantralizasyonun en üst düzeyidir ve federalizme en yakın olanıdır¹²⁸.

Kürtlerin sınırlarının bölünmesinin ardından ve Birinci ve İkinci Dünya Savaşı dönemleri sonrasında, düzenlenen müzakere, sözleşme ve konferanslarda Kürtler hep kendi hakları arayışındaydılar.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok sayıda doğu milleti sömürgecilik ve zulmün boyunduruğundan kurtulup özgürlüklerine kavuştu. Fakat Kürtler sadece kâğıt üzerinde sözler aldılar.

---

¹²⁴ Contr Dchner, *Selahaddin Eyyubi torunları*, Çeviri; Abdul Salam Berwari. (2.baskı, Duhok, 2000) 277.

¹²⁵ De. Sefâ Hafız, Özerklik Kavramı ve Irak'ta Uygulaması, *al-Sakafa al-Cadide Dergisi*, (Bağdat, 1970) sayı 15, 49.

¹²⁶ Khaled Qabbani, *Desantralizasyon ve Lübnan'da Uygulama Sorunu*. (Birinci Baskı, Auwaydat Yayınları, Beyrut, 1981) 190.

¹²⁷ Hmunda, 152.

¹²⁸ Munther Al-Shawi, Devlet Turlarına İlişkin Yansımalar Başlığı Adı Altında Araştırma, *Yasama Ve Yargı Dergisi*, 2010 Sayı 4; 19.

Özellikle Kürtlerin Orta Doğu'da Arap, Türk ve Perslerden sonra gelen dördüncü ulus olması gerçeğiyle birlikte bakıyoruz ki Kürt sorunu hala çözülmemiştir. Bazılarına göre bunun nedeni, Kürtlerin belli bir otoriteyi takip etmeleri ama bu siyasi otoritenin özel çalışmalarına katılmamalarıdır. Bu yüzden Irak'ta, yönetim temelinde siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda ciddi bir değişim sağlanmadan barış sağlanamaz¹²⁹. Bu yüzden pratik olarak 1990 yılında Irak hükümeti Kuveyt'i işgal ettiğinde Mart Ayaklanması başladı.

2.1.2. 1990 Yılı Sonrası Ve Irak Anayasasının Yürürlüğe Geçmesi Dönemi

Bu konuyu kapsamlı olarak ele alabilmek için aşağıdaki gibi ikiye böleceğiz:

1. Bölgenin 1990 yılından 2003 yılına kadarki durumu (Defakto)
2. Bölgenin 2003 yılından sonraki statüsü

2.1.2.1. Bölgenin 1990 Yılından 2003 Yılına Kadarki Durumu (Defakto)

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ve ardından koalisyon güçlerinin Irak ordusunu Kuveyt'ten güç kullanarak çıkartmasıyla, "Safvan Çadırı Anlaşması" adıyla anılan sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmeye göre Irak silahlı güçlerine sadece helikopterleri kullanma hakkı tanınmıştır. Irak silahlı güçleri de Irak'ın kuzey ve güneyinde ayaklanan Irak halkına karşı helikopterlerini kullandı ve o sıralarda Irak'ın toplam 18 ilinden 14 ili devrimcilerin kontrolüne geçmişti.¹³⁰ Ancak Irak silahlı güçleri Irak'ın güneyindeki ayaklanmayı bastırmayı başarmıştı. Fakat Kuzey Irak'ta milyonluk göç meydana geldi. Irak'ın Duhok, Erbil ve Süleymaniye illerinden bir milyonu aşkın kişi İran ve Türkiye sınırlarına göç ettiler. Bu durum Kürt halkı meselesine ilişkin dünya kamuoyu vicdanını uyandırdı. Onlarca yıl farklı hükümetlerin baskınlığı altında kalan Kürtlerin bu milyonluk göçü, Birleşmiş Milletler tarafından Irak'ın lehine olan "688" sayılı kararın çıkmasının ana sebebi olarak değerlendiriliyor. Bunun ardından güvenli bölge oluşturulması kararı alınarak, Irak silahlı güçleri 36 paralel hattının güneyine çekildi ve 36 paralel hattının kuzey koalisyon güçleri tarafından uçuşa yasak bölge olarak empoze edildi. Bu aşamadan sonra Kürdistan bölgesini ve alt yapısını yeniden yapılandırmak ve imarını sağlamak adına çok sayıda uluslararası insani yardım kuruluşu ve sivil toplum örgütü

---

¹²⁹ Hamawandi, 137.

¹³⁰ Shorsh Hasan Ömer, Irakta federal sisteminin özellikleri, kürdistan stratejik araştırmalar merkezi, süleymaniye, 81.

Kürdistan bölgesine sokuldu. Bu hareketlilik, Kürt sorununun uluslararası bir düzeye gelmesinde önemli bir etki yarattı.¹³¹

Milyonluk göçü müteakib güvenlik konseyinin “688” numaralı kararı uygulamasıyla ve Irak silahlı güçlerinin Duhok, Erbil ve Süleymaniye Kürt illerinden geri çekilmesiyle 23.10.1991 tarihinden itibaren Kürdistan cephesi defakto otoritesi ilan edildi. Kürdistan cephesi de Irak merkezi hükümetinin boş bıraktığı idari otorite boşluğunu doldurmak için ilk iki yasa çıkardı. Bu yasalar ise, Kürdistan Ulusal Konseyi Seçimi Kanunu ve Kürt Özgürlük Hareketinin Başkanı Seçimi Kanunudur. Bu iki kanun 08.04.1992 tarihinde yayımlandı.¹³²

Kürdistan bölgesinde defakto otorite, koalisyon devletleri ve Birleşmiş Milletler tarafından resmi muhatap alındı. Bu durum Kürt meselesini uluslararası bir mesele haline getirdi. Bu otorite tüzel olarak tanındı ve bir müstakil devlet gibi ülkeler ve örgütler ile teamül etmeye başladı.¹³³

1992 yılı seçimlerinin ardından Kürdistanlı yöneticiler, bölgenin idari, sosyal ve ekonomik durumunu iyileştirmek için çaba harcamaya başladı. O dönemde bölge iki ambargonun etkisi altındaydı. Birincisi güvenlik konseyinin "688" numaralı kararı uygulanırken, uluslararası toplum tarafından Irak Devleti'ne uygulanan ambargo etkisi, ikincisi de Kürdistan bölgesinin Irak merkezi hükümetin kontrolünden çıkmasıyla, bu bölgeye Bağdat merkezi hükümeti tarafından uygulanan ambargo idi. Bağdat hükümetinin Kürdistan bölgesine ambargo dayatmasının amacı da bölge halkını Kürt liderliğini terk etmeye itmektir.¹³⁴

Bu zaman dilimi içerisinde gerçekleşen önemli gelişmelerden birisi ise Kardeşler Savaşı olarak adlandırılan Kürdistan Demokratik Partisi ve Kürdistan Yurtseverler Birliği arasında ateşlenen savaştı. Ve bu iç savaş ardından bölgesel bazda birkaç konferans düzenlendi. Bunlardan biri Mısır'ın başkenti Kahire'deki Kürt – Arap Diyalog Konferansıdır. Zira iki taraf arasında Washington Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmada Irak toprak bütünlüğü içerisinde Kürtlerin haklarının tanınması garanti edildi ve uluslararası güvenlik konseyi kararlarının uygulanmasına

---

¹³¹ Abdullatif Abdullrazak, *Uluslararası Hukukta Müdahale Etmemek ve Etmek*. (Mokıryani Erbil 2002) 406.

¹³² Saadi Albarzanji, Bölgenin Hukuk Sistemini Oluşturmak ve Kalıplamada Kürdistan Deneyimi. Selahattin Üniversitesi; *Yasa ve Siyaset Dergisi*, Erbil 2005, sayı 30; 23.

¹³³ Abdullrahman Alzebari, *Kürdistan Bölgesinin Hukuki Statüsü*. (Mokıryani, Erbil, 2002) 307.

¹³⁴ Peter G. Lambert, *ABD Ve Kürtler*. Çeviri: Kürt Araştırmaları Ve Belgeleri Kayıt Merkezi. (Khan Matbaası, Duhok, 2008) 112.

bağlı kalma kararı alındı. Bölge idaresine ilişkin konuları da ele alıp görüştüler. Antlaşmanın önemli noktalarından birisi gümrük gelirlerinin Kürdistan bölgesinin ortak hazinesine iade edilmesi kararıydı.¹³⁵

1991 yılında BM tarafından “688” numaralı kararın kabul edilmesiyle Irak – BM arasında “Mutabakat Zaptı” imzalandı. Ardından, BM tarafından “Barışı Koruma” operasyonu başlatıldı. Bu operasyon Kürdistan’da Erbil, Süleymaniye ve Duhok illerini kapsamaktaydı. 1996 yılında BM “986” numaralı kararı uygulamaya başladı, o da petrol karşılığında gıda temini olarak tanınmaktaydı. Bu iki kararın uygulanmasında bu üç il de (Erbil, Duhok, Süleymaniye) Irak devleti ile müstakil olarak irtibata geçti. Irak için gıda ve ilaç sağlayan firmalara bu doğrultuda yetki verildi. Aynı karar kapsamında Irak, petrol gelirinin %13’ünü Irak – Kürdistan bölgesi için tahsis etti. Böylece Irak – Kürdistan bölgesi otonom bir birim olarak tanındı.¹³⁶

Birleşmiş Milletlerin “986” numaralı kararı uygulayıp, Kürdistan bölgesi hükümeti ve parti yetkilileri ile muhatap olması, Kürdistan’ı Irak’ın diğer bölgelerinden farklı kılmaktaydı ve bunu özel bir koordinasyon aracılığıyla yapmaktaydı. Bu da Kürdistan bölgesini ve bölgenin özerk egemenliğini tanımak anlamına gelmektedir.¹³⁷

Kürdistan bölgesindeki mevcut kurumlar, anayasal ve uluslararası açıdan bir siyasal sistemin temelini oluşturmuştu. Irak Kürdistan Ulusal Konseyinin yasama yetkisi bulunuyordu ve bağımsız bir yargı makamı ile yürütme yetkisine sahip bakanlar kurulu vardı. Kürdistan yerel yönetiminin organları çalışmalarını Irak merkez hükümetinden bağımsız bir şekilde icra etmekteydi. Yasal olarak Kürdistan bölgesi Irak’tan bağımsız olmak için bir çaba göstermedi. Kürdistan bölgesi kendini, Irak Cumhuriyeti toprak bütünlüğü içinde, parlamenter sistemli, üç güç arasında denge ve iş birliği sağlayarak otonom bölge ilan etti.¹³⁸ Yukarıda bahsedilenlere bakarak, Kürdistan halkının özerklik seçmesinin tesadüfen veya milliyetçilik coşkusu olmadığını, ancak ardışık şoven ve diktatör sistemlere gösterilen fedakarlıklarla dolu uzun bir mücadeleden sonra ortaya çıktığını görürüz. Tüm

---

¹³⁵ Sozan İbrahim Amede, *Kürdistan Bölgesinde Demokrasi Tecrübesi*. (Khan Matbaası, Duhok, 2011) 61.

¹³⁶ Nouryi Talabani, Uluslararası Hukukta Güney Kürdistan Sorunu. *Yasa Dergisi*, Erbil 2006) sayı 6, yıl 6, 14.

¹³⁷ Talabani, 14

¹³⁸ Fersat Ahmet, *Irak Kürdistan Bölgesi*. (Kürdistan Ulusal Konseyi Yayınları, Eğitim Bakanlığı Matbaası, Erbil; 1998) 8.

bunlara dayanarak Irak halkının tüm sınıfının Kürt halkı iradesine, seçeneğine saygı duymaları, destek vermeleri ve onları güçlendirmeleri gerekir.¹³⁹

2.1.2.2. 2003 Yılından Sonra Bölgenin Yasal Statüsü (Tüzel Bölge)

Bu dönem 09.04.2003 tarihinde ABD güçlerinin Irak Devleti'ni işgal etmesi ve Bağdat'ın düşmesi ile başlar. ABD güçlerinin Irak'ı işgal etmesiyle ve Irak hükümetinin kurum ve kuruluşlarının çökmesi nedeniyle oluşan boşluktan mütevellit, Kürdistan federe bölgesi Irak'tan ayrılmak için büyük bir fırsat elde etti. Ancak Kürdistan yöneticileri Irak Devleti'nde federal sisteme dayalı olarak kalmayı tercih ettiler.

Irak'ta geçici dönem ilan edilmesiyle Kürdistan bölgesinin gerçek dönüşümü başladı. Bu dönüşüm iç ve dış olmak üzere iki açıdan idi. Zira Irak devleti iç ve dış politikası verilerinde kökten değişimler olmuştu. Bu değişimler siyasi, ekonomik ve sosyal, tüm seviyelerde gerçekleşti.¹⁴⁰

Irak rejiminin devrilmesinden sonra, Irak geçici meclisi tarafından 2004 yılında geçiş dönemi için devlet idaresi kanunu yayınlandı. Bu kanuna göre Kürdistan bölgesi "defakto" durumdan gerçek tüzel bölge haline geçti. Geçiş dönemi için devlet idaresi kanunu 53. maddesinde Kürdistan bölgesi hükümeti 19.03.2003 tarihinden itibaren resmen tanındı. Bu da ilk defa olarak Irak Devleti anayasasında Kürdistan bölgesini ve Kürdistan bölgesindeki kurumları tanımaktadır¹⁴¹.

Geçiş dönemi için devlet idaresi kanununun özü iktidar paylaşımı ilkesine dayanmaktadır, bu da Kürtler için yeni bir deneyimdir.

Geçiş dönemi için devlet idaresi kanunun dördüncü bendine göre Kürtler kendi bölgelerinin tam olarak idaresini yapar.¹⁴² Ancak önceki dönemlerde Irak merkez hükümeti kendi iradesiyle bazı yetkilerini bölgeye devretmişti.

Irak'ta federal sistemin yasalaştırılması, Irak Devletinin 2005 yılında kabul edilen anayasasına dayalı olarak yürürlüğe girmiştir: Irak'ta yönetim sistemi, federal cumhuriyet, demokrasi ve çoğulcu sistemdir. Tarihsel, coğrafi ve güçler ayrımı esaslarına dayanır. Etnik, ulusal, mezhepsel esaslara, köken veya ırk esasına dayalı

---

¹³⁹ Munther Alfadhil, *Enfalden Bağımsızlığı*, Aras – Erbil 2005, 61.

¹⁴⁰ Ameede, 66.

¹⁴¹ Abdullatif Abdullrazak, *Uluslararası Hukukta Müdahale Etmemek ve Etmek*. (Mokiryani Erbil 2002),377.

¹⁴² Abdullrahman Alzebari, *Kürdistan Bölgesinin Hukuki Statüsü*. (Mokiryani, Erbil, 2002),44.

değildir.¹⁴³ 2005 yılı Irak anayasası, yürürlüğe girdikten sonra, Kürdistan Bölgesini ve mevcut organlarını federe bölge olarak kabul edilmiştir¹⁴⁴.

Geçici dönem devlet idaresi kanunu ve Irak anayasası ilkelerine hızlıca bakılırsa, dikkat çeken nokta şudur ki Kürdistan federe birimi sistemi başka bir sisteme benzemez. Çünkü Kürdistan federe hükümeti etnik kökenine dayalı olarak tanınmaktadır ve bazen de Irak merkez yönetime ters oluşmasına rağmen geniş kapsamlı yetkiler tanınmıştır.¹⁴⁵ Irak'taki yönetim sistemi, Kürdistan bölgesine, bölge muhafızlarını Irak ordusundan bağımsız tutma, dış temsilcilik kurma, hakkı tanımıştır.¹⁴⁶

Bence şimdiki Kürdistan federe kuruluşu anormal bir şekilde olmuştur. Bugünkü Kürdistan Bölgesi, 1991 yılında, milyonluk göç döneminde, önceki rejimin bıraktığı idari boşluktan dolayı ortaya çıkmış bir varlıktır. Daha doğrusu "defakto" otoritesidir. BM tarafından "688" numaralı kararnamenin yayımlanmasıyla, bölgede Irak'a komşu ülkelerin uyguladığı ekonomik ablukaya rağmen Kürdistan bölgesi bu aşamayı başarıyla geçebildi. Kürtler hiçbir zaman Irak'tan ayrılma talebinde bulunmadılar. Kürtler Irak toprak bütünlüğü içerisinde uluslararası hukuk ilkeleri kapsamında tüm haklarını elde etmeyi talep etmektedir.

Belki de bölgenin tam bağımsız olmamasının iki nedeni var. Birincisi Kürdistan bölgesinin güçlü bir devlet olması için yeterli imkanlara sahip olmamasıdır. İkincisi ise "688" numaralı kararın uygulamasında Kürt bölgesinin bağımsızlığına (otonom bölgesi) rağmen Irak'ın birliğinin korunması mecbur kılınmıştır.

2.2. YABANCI SÖZLEŞMELERİ DÜZENLEYİP İMZALAMAKTA KÜRDİSTAN FEDERE HÜKÜMETİ'NİN YASAL YETKİLERİ KAPSAMI

Kürdistan federe hükümeti yabancı sözleşmeleri düzenleyip imzalamaktadır. Kürdistan hükümeti yasal yetkileri kapsamı konusunun araştırılması gerekmektedir. Yani Kürdistan hükümetinin, yargı yetkileri kapsamında yabancı sözleşme özelliğini

---

¹⁴³ Shores Hüsseyin Ömer, Darhadıtha Yayın Evi, Üalırakı Yawm, 88.

¹⁴⁴ 2005 yılı Irak anayasası 117. Madde.

¹⁴⁵ Fareed Asasard, *Geçiş Dönemi Devlet İdaresi Kanunundan Sonra Kürt Meselesi*. Medbüli Kütüphanesi, Kahire, 2006.

¹⁴⁶ 2004 Irak Devlet İdaresi Kanunu 4. Madde.

taşıyan belgeleri, başka bir deyişle sözleşmeleri düzenleyip imzalama yetkisi var mı, yok mu? Buna dayanarak bu araştırmada Kürdistan federe hükümetinin yasal yetkileri kapsamına göre değerlendireceğiz.

Kürdistan federe bölgesinde imzalanan yabancı yatırım sözleşmeleri, uluslararası anlaşma düzeyine ulaşmamaktadır. Çünkü uluslararası anlaşmalar, uluslararası tüzel kişilerce imzalanır.

Federal sistemlerde geleneksel olarak ve anayasa hükümlerine dayalı olarak, dış politika federal hükümet tarafından yürütülmekteydi. Amaç da başka devletlere karşı tek cephe olarak gösteriş idi. Ancak son dönemde bu durum değişti, federal devletleri oluşturan federe hükümetler uluslararası faaliyetler düzenlemeye başladılar. Bu faaliyetler daha önceden federal hükümet tarafından yürütülmekteydi. Artık federal hükümetler, ve federal hükümeti oluşturan federe birimler arasında yönetim sistemi seviyesinde bir ortaklık söz konusu olmaktadır.

Irak federal anayasasında ve federe kürdistan anayasası taslağında bulunan metni dikkatlice incelememiz gerekiyor. Irak 2005 yılı federal anayasasının 110. maddesi uluslararası müzakereler ve sözleşme hazırlanması, münhasıran federal yetkilerine tanımaktadır. Irak 2005 yılı anayasasının 123. maddesinde de iki tarafın kabulü ile Federal hükümet yetkilerini vilayetlere devredebilir veya aksi olabilir. Bu husus yasayla düzenlenir. Yani bu madeye göre federal hükümet kendi yetki alanında olan bir yetkiye velayetlere devredebilir yada aksine olabilir bu da her iki tarafın kabulü ile olacaktır .

Bazı siyasetçilere göre kürdistan hükümeti tarafından yapılan bu sözleşmelerin Irak anayasasına aykırı olduğunu söylemekteydiler¹⁴⁷. Çünkü uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalar ülkeler arasında düzenlenir. Buna rağmen yatırım anlaşma ve sözleşme hazırlandığında devletin umumi ekonomik, sosyal ve stratejik politikaları dikkate alınmalıdır ve Irak yatırımı yasaya göre olmalıdır¹⁴⁸.

Federe Kürdistan bölgesinin anayasa tasarısı dokuzuncu maddesinin metni aşağıdaki şekildedir:

Birinci / Federal hükümetin yabancı bir ülkeyle veya herhangi tarafla düzenleyeceği bir sözleşme, eğer Kürdistan bölgesini veya Kürdistan bölgesi

---

¹⁴⁷ Buna örnek Irak'ın eski Başbakanı ve şu anki başbakan yardımcısı Nuri Al-Maliki, <http://awaniq.com/ar/newsprint/6307/Print> son erişim tarihi, 27.5.2015.

¹⁴⁸ Albasisi, 4.

vatandaşlarının durumunu, Şu an veya gelecekte etkiliyorsa, bu durumlarda sözleŐmeyi düzenlemeden önce, federe hükümet görüŐleri önceden alınmalıdır.

İkinci / Bölgenin kendi yetki alanında ve federal hükümetin yetkisi dışında olan konulara ilişkin, yabancı ülke hükümetlerinin federe hükümeti ile anlaşmalar düzenleme hususunda kanunları hazırlayıp yrrlŐe geçirme hakkı vardır.

nc / Bölge kendi yetki alanında kanunları yrrlŐe geçirebilir, federal hükümetin onayını alarak yabancı ülkeler ile anlaşmalar düzenleyebilir.

Federe Kürdistan anayasa tasarısının bu madde metninden anladığımızıŐa göre; federel hükümeti, federe statüsünü veya herhangi bir özel çıkarını yaptıŐı anlaşmalar ile etkiliyorsa, anlaŐmayı düzenlemeden federe hükümetinin onayını alması gerekiyor. Federe hükümet, federal hükümetin yetkisi dışındaki hususlarda, federal hükümetin onayını alması gerekmeden sözleşme hazırlayabilir. Federal hükümet geçerli yasal gerekçe göstermeden, Federe hükümetinin yabancı ülkeyle dzenleyeceŐi sözleşmeye engel olamaz.

AnlaŐıldıŐı üzere oŐu federal sistemlerde, federe hükümetleri, federal hükümetin egemenliŐini etkililemeyen konularda anlaşma imzalama hakkı tanınmaktadır. Yani, kalkınma konusunda, ekonomik, kültürel konularda, sınır ve komşuluk hususlarında izin vermektedir.

Kürdistan yöneticilerine göre, Federe kürdistan bölgedeki yabancı yatırım kontratları her ne kadar uluslararası sözleşmeler düzeyine ykselmiyorsa da ekonomik antlaşmalar veya yarı-uluslararası anlaşmalar olarak kabul edilebilir ki federe kürdistan hükümeti düzenleme hakkına sahiptir.

YaŐadığımız aŐda federal sistem yönetimini izleyen ülkelerde, uluslararası sözleşme ve anlaşmaların imzalanmasının öneminin artıŐı tamamen tecelli etmektedir. Çünkü artık bu sözleşmeler bazı hassas i meseleleri ele almaktadır, ki bazen büyük siyasi konularda anlaşmazlık da olabilir. Özellikle de federal anayasa bazı uzmanlıkları merkez ve federe arasında bölmektedir. Bu anlaşmazlık konuları, federe birimlerini mutlak uzmanlık alanı ise karmaŐıklıŐın ve anlaŐmazlıŐın artmasına neden olur. Bu yüzden eyaletlerin uzmanlık alanı kapsamında olan

meseleler uluslararası sözleşmelerin konusudur ve çoğu durumlarda bu konular ekonomik ve sosyal işlerle alakalıdır.¹⁴⁹

Anlaşmaların düzenlenmesine ilişkin uluslararası kamu hukuku, planlanmış kaidede devletlerin anlaşma düzenlemelerinde, ülkedeki yetkili tarafı belirlemiyor. Bu konuyu, ilgili federal ve normal ülkenin anayasasının ilkelerine bırakmaktadır. Bu nedenle ülkenin anayasası, yabancı ve uluslararası anlaşmaların düzenlenmesinde, yetkili tarafları belirlemekte önemli rol oynar ve bu görevini yaparken iç ve dış etmenlerden etkilenmektedir.

Bazı federal anayasalar, uluslararası ilişkiler idaresini federal hükümete vermektedir. Bazı federal hükümetler, anayasasına yasal kısıtlamalar koyarak, federe otoriteye anlaşma düzenlenmesine izin vermiştir. Bu kısıtlamalar ise düzenlenen sözleşmelerin federal ülkenin konumuna olan etkisini göz önüne almaktadır. Ayrıca anlaşmaların niteliği de önemlidir ki bu da genel olarak anlaşmaların siyasi içeriği varsa düzenleme yetkisi federal hükümete ait demektir. Ancak bu anlaşmalar siyasi olmadığı takdirde bazı federal anayasalar, bu yetkiyi eyalet egemenliklerine vermektedir, ama yine bazı kısıtlamalardan sonra. Bunlar; önceden federal hükümetin onayını almak, diğer federe otoriteler haklarına dikkat etmek, anayasal otoriteye ve federal hükümetin daha önceden hazırladığı başka anlaşmaya tezat olmamak şartları gibi kısıtlamalardır.¹⁵⁰

Federal hükümetleri oluşturan federe birimlerin anlaşma düzenlemelerine ilişkin bazı federal anayasa durumlarına değineceğiz. ESB 1977 yılı anayasasındaki metin şu şekildedir: Federal hükümete katılan cumhuriyetler yabancı ülkeler ile diplomatik ilişkiler kurup, anlaşma düzenleyebilir, ikili olarak diplomat, temsilci, konsolos gönderebilir ve uluslararası kuruluşlara katılabilirler.¹⁵¹

ESB'inde bazı cumhuriyetler yukarıda zikredilenleri yaptılar. Örneğin Bela Rus (Beyaz Rusya) ve Ukrayna. bununla yetinmediler, Birleşmiş Milletler Meclisi ve uzman kuruluşlarına üye oldular.¹⁵²

İsviçreyi örnek alırsak anayasasının 56 cı maddesinin metni şu şekildedir: Federe birimler (kantonlar) kendi yetki alanlarında diğer ülkelerle antlaşmalara

---

¹⁴⁹ Salih Jabır Albasisi, *Uluslararası Antlaşmaların Sonuçlanmasında Eyaletlerin Ve Bölgelerin Yetkilileri*, internet ağında www.bntalrafidayn.com erişim tarihi 22.01.2013.son tıklama tarihi 20.4.2015.

¹⁵⁰ Albasisi, 2.

¹⁵¹ Sovyetler Birliği'nin 1977 yılı anayasasının yetmiş dokuzuncu maddesi

¹⁵² Hamawandi, 198.

girebilir, ama yaptıkları anlaşmalar, federal devletin ve diğer federe birimlerin lehine olmamalı. Aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre kantonlar kendi düzeylerinde olan hükümetlerle doğrudan, federal devlete dönmeden anlaşma yapabilirler fakat diğer durumlarda federeral devlete dönmeleri gerekir¹⁵³.

Bu da demektir ki federal yetkisi haricindeki hususlarda kantonlar (eyaletler) anlaşmalar düzenleyebilecektir.¹⁵⁴

Böylece, İsviçre Federal Hükümeti, içindeki küçük devletlere, tüm haklarını kullanmaları için gerekli yetkiyi tanımıştır.¹⁵⁵

Yukarda bu iki maddeyi incelememizin sonucunda anlaşıyor ki:

İsviçre federal anayasasında yer alan bu maddeye göre, kantonlar yabancı ülkeler ile sözleşme düzenleyebilir. Bunlara ek olarak, devlet kantonlara sözleşme hakkı tanısa bile, bu kantonlar sözleşmelerinde federal hükümete zarar vermemeli, federal ülkede yer alan başka kantonlar konumuna da doğrudan zarar verici hususlar içermemelidir.¹⁵⁶

Almanya’da ise federal Almanya 1949 yılı anayasası 32 maddesinin 3 fıkrasında değinildiğine göre “Eyaletler, yasama yetkileri dairesinde, Federal Hükümetin onayıyla, yabancı devletlerle antlaşma yapabilirler”.¹⁵⁷ Bu da demektir ki bazı ülkeler eyaletlere, siyasi olmayan sözleşmeleri hazırlayabilme yetkisi vermişlerdir. Ancak federal Almanya anayasası 78 maddesinde eyaletlerin yetkilerini bir şekilde kısıtlıyıp yetkiyi federal hükümete veriyor. Maddenin metni ise; “Dışişleri konularının yürütülmesi bir tek federal hükümete mahsustur. Başka hiç bir taraf bu yetkiye karışamaz.” . Fakat öte yandan, federe hükümetlere yabancı ülkeler ile sözleşme düzenlemek hakkı verilmiştir. Bu yüzden federal hükümetin mutlak yönetim sürdürdüğünü söylersek yanlış yapmış oluruz. Ve şu şekilde ifade edebiliriz: Belirli durumlarda, federal hükümetin onayını aldıktan sonra, federe hükümetler yabancı ülkeyle sözleşme düzenleyebilir¹⁵⁸. Dikkat edilmesi gereken noktaysa, federal hükümetin federe hükümetlerine bu husustaki faaliyetlerine onay vermesine

---

¹⁵³ İsviçre 1999 yılı anayasasının 56. Madde.

¹⁵⁴ Abdull Karim Alwan Khudayır, *Uluslararası Kamu Hukuku Arabulucu*. (Birinci Kitap, Birinci Baskı Amman-Ürdün 2002) 150.

¹⁵⁵ İsviçre 1999 yılı anayasasının 56. Madde.

¹⁵⁶ Nabeel Alqadi Abdulrahman Alhayyawi, *Federal Devlet*. (Birinci Baskı, Bağdat; 2004) 83.

¹⁵⁷ Federal Almanya 1949 yılı anayasası otuz ikinci maddesinin üçüncü fıkrası.

¹⁵⁸ Alhayyawi, 2.

rağmen yine de bu yetkiler federal hükümetin doğrudan denetimi ve gözetiminde kullanılmalıdır.

1994 yılında Arjantin anayasası tekrar ele alınmış ve yapılan değişikliklerin ardından 124. maddede, federe birimlerin ekonomik ve sosyal kalkınma için uluslararası sözleşme hazırlamasına hak tanınmıştır. Ancak bu sözleşmeler devlet genel siyasetine aykırı olmamalıdır. Topluluk yönetimleri ülke içinde birbirleriyle iş birliği yapabildikleri gibi diğer ülkelerle de kendi yetki alanları içindeki konulara sınırlı olarak iş birliği yapabilir, uluslararası andlaşma imzalayabilirler¹⁵⁹.

Bölgelerin yabancı ülkeler ile olan anlaşma yapma yetkisi, akarsular, enerji, gaz, elektrik projeleri, ekosistemler, alt yapı projeleri (bölgeleri birbirine bağlayan veya komşu ülkelere bağlayan yolları inşa etmek), göç, güvenlik ve balıkçılık konuları, ticaretle ve doğal kaynaklarla ilgilidir¹⁶⁰. Fakat bölge ve topluluk yönetimlerinin tüm yetkilerinin genel çerçevesi federal yasalarla belirlenir¹⁶¹.

BAE anayasasının 3 maddesinin metni şu şekildedir: “Bu anayasaya göre, federal devletin dışındaki tüm konularda üye emirlikler kendi arazilerine, karasularına tam egemendirler.”¹⁶² Bu da demek oluyor ki BAE birleşik emirliğin kullanmadığı yetkileri devralmış durumdadır. Emirlik kendine özel sözleşmeler hazırlayabilir. Zira kendi arazi ve karasularına egemenler. Emirlikler başka ülkeler ile komşuluk anlaşması ve deniz taşımacılığı sözleşmelerini hazırlayabilirler.¹⁶³

BAE anayasası, emirliklere, petrol ihracatçı ülkeler örgütüne üye olma veya katılma hakkı tanımıştır. Ayrıca federal yetkili otoritelere dayattığı şarta göre, bir emirliğin egemenliğini etkileyecek şekilde sözleşme veya anlaşma düzenlemeden önce federal yetkili otorite, o emirlik halkının görüşünü almak için anket hazırlayacaktır. Eğer uzlaşma sağlanamazsa bu durumda tartışılan konu federal anayasa mahkemesine taşınır.¹⁶⁴

Yukarda zikredilenlere göre farklı ülkelerin federe birimlerin uluslararası sözleşme hazırlamaları konusuna ilişkin durumları farklıdır. ESB örneğinde olduğu

---

¹⁵⁹ Oktay aygun ,federal devlet,210.

¹⁶⁰ Fathi al-Gawarii, Federal Sistemli Ülkelerde Dış İlişkiler. *Teşri ve Alkadaa Dergisi (Mevzuat ve Yargı Dergisi)* 4. Sayı, Bağdad, 2010 177.

¹⁶¹ Aygun ,209.

¹⁶² BAE 1971 yılı anayasası 3. Madde.

¹⁶³ İnsan Hakları Uluslararası Enstitüsü. *Arap Anayasalar Uluslararası Anayasal Hakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. dePaul Üniversitesi- Hukuk Fakültesi; 2005 yılı, 47.

¹⁶⁴ Birleşik Arap Emirlikleri 1971 yılı anayasası 123. ve 124. Maddeleri.

gibi bazı ülkeler bu hakkı doğrudan, hiçbir kısıtlama olmaksızın ve koşulsuz şekilde tanımaktadır. ABD gibi bazı ülkeler federal devletlerin uluslararası antlaşmalar düzenlemeden önce federasyon konseyi onayını almaları gerektiği şartını öne sürüyor¹⁶⁵.

Bu hususta olan durgunluğun nedeni de federal hükümetin çoğu durumlarda ümit verici olmayan tavırlarıdır. Örneğin ABD federal hükümetinin, eyaletlerinin komşu ülkeler ile doğal kaynaklarının geliştirilmesi için hazırladığı ortak projeye olan görüşü bu şekildeydi. Bu mesele bir bölgesel çıkar değil aksine ulusal çıkardır. Bu nedenle ihtiyaç duyulan şey ise bölgesel değil bir federal antlaşmadır.¹⁶⁶

2.2.1. Kürdistan Bölgesel Hükümeti Tarafından İmzalanmış Petrol Ve Gaz Sözleşmelerinin Yasal Olarak Kabul Ettirilmesi

Kürdistan federe hükümeti tarafından imzalanmış petrol ve gaz sözleşmelerine nedeni ile Federal ve federe hükümeti arasında sürekli anlaşmazlıkların varlığı ortaya çıkmaktadır. Kürdistan bölgesinin, bu gibi sözleşmeleri hazırlamaktaki yetkisi belirlenmesi gerekmektedir.

Bu konuyu detaylarını ele almak için aşağıdaki şekilde araştıracağız:

- 1- Irak 2005 yılı anayasasında anayasal yetkilerin dağılımının düzeltilmesi
- 2- Irak 2005 yılı anayasasına göre petrol ve gaza ilişkin yatırım sözleşmelerinde Kürdistan bölgesinin yetkisi
- 3- Ulusal mevzuata uygun olarak petrol ve gaza ilişkin yatırım sözleşmelerinde Kürdistan bölgesinin yetkisi

2.2.1.1. Irak 2005 Yılı Anayasasında Anayasal Yetkilerin Dağılımının Düzeltilmesi

Bazı ülkelerin anayasalarında federal kelimesinin geçmesi o ülkenin siyasetçileri açısından büyük endişeye yol açar. Irak'ın bazı siyasetçileri de bunların arasındadır. Çünkü federalizm kavramı, federal ve federe hükümetlerin arasında devletin egemen gücünün bölünmesi anlamına gelmektedir. Bu yüzden federal düşüncesini kabul etmeyen bazı siyasetçiler, federalizm kavramını ademi merkezîyet

---

¹⁶⁵ Ronald Watson, *Federal Yönetmelikler*. Çeviri: Gale Barhuma, Maha Bastami, Maha Tekla. Federal Birlikler Formu, Otawa Kanada, 2006, 49.

¹⁶⁶ Alhayyawi, 48.

yönetiminin bir türü olarak göstermeye çalışıyorlar. Bu karşıtlığın nedeni ise psikolojik faktörler ve eşitlik fikrini kabul edememektir ve diğer hakları tanımamak içindir. Zira federal sistemdeki güç paylaşımı temeline dayalı olarak, federal birliği oluşturan federe birimler ile federal hükümeti arasındaki düşüncüyü kabul etmemekteler. Çünkü federal sistemi oluşturan federe birimler İsviçre ve Belçika'da olduğu gibi çoğu durumda, dış temsilcilik egemenliği hariç, basit ve temel devlet ilkelerine sahiptirler. Bu temsilcilik sınırlı bir şekilde bazı federal ülkelerde bölgeler tarafından uygulanmaktadır.¹⁶⁷

2005 tarihinde kabul edilen Irak anayasasının içerdiği önemli hususlar ise şunlardır: Irak federal bir devlettir, bağımsızdır ve tam egemendir.¹⁶⁸ Kürdistan Bölgesi tüzel ve anayasada tanındığı gibi federe bölgedir.¹⁶⁹ Kürtçe, iki resmi dilinden biridir.¹⁷⁰ Ayrıca önceki dönemde Kürdistan federe otoritesi tarafından alınan kararlar ve gerçekleşen faaliyetler geçerlidir. Diğer bir deyişle anayasaya göre Kürdistan bölgesel hükümeti tarafından çıkarılan tüm kararlar tanınıyor, bu da 1992 yılına dayanıyor. Bu husustaki anayasa metni şu şekildedir: “Bu anayasaya aykırı gelmemek şartıyla veya Kürdistan federe otoritesi yasalarına göre iptal edilmemiş veya düzeltilmemiş kararlar, Kürdistan'da yasalara dayalı olarak çalışmaya devam edecek, buna mahkeme kararları ve sözleşme kararları da dahil olacaktır.”¹⁷¹ Irak anayasasının, Kürdistan bölgesine ilişkin bu kadar özelliğin ve bağımsızlığın bulunduğu maddeyi içermesi otomatikman gerçekleşmemiştir. Tüm bunlar geçiş dönemi için Irak devlet idaresi kanununun kabulü ardından tanındı. Bu haklar anayasada tespit edilmiştir (Bu anayasa hükmünü kabul ettiğinde Kürdistan bölgesini ve mevcut yetkilerini federe bölge olarak tanıyarak).¹⁷² Buna dayanarak Kürdistan bölgesi artık bir anayasaca tanınan, tüzel otorite haline geldi. Ancak bu bölgenin otorite kapsamını araştırmak istersek, önceden anayasada merkezi hükümet ve bölgeler arasındaki yetkilerin dağılımının nasıl olacağını belirlememiz gerekir. Federal anayasasının federe yetkililerine bahsettiği otoriteyi öğrenmek için ve bu yetkilere dayalı olarak, federe otoritesi federal otoriteye dönmeden veya federal otoritenin onayını almadan, yabancı şirketler ile sözleşme hazırlayabilecekler.

---

¹⁶⁷ Hanin Hammud Alqadoo, *Irak Azınlıkları ve Irak Federal Modeli*, Çözümlemeli Araştırması. <http://www.alshabak.net/htm/news/alqado.htm> erişim tarihi 22.12.2012-/son tıklama tarihi 23.4.2015.

¹⁶⁸ 2005 yılı Irak anayasası 1. Madde.

¹⁶⁹ 2005 yılı Irak anayasası 117. Madde.

¹⁷⁰ 2005 yılı Irak anayasası 4. Maddesi 1. fıkrası

¹⁷¹ 2005 yılı Irak anayasası 141. Madde.

¹⁷² 2005 yılı Irak anayasası 117. Maddesi 1. Fıkrası.

Irak federal sistemini, diğer federal sistemlerden farklı kılan nokta ise Irak'ta sadece tek bir federe bölge bulunmasıdır, o da Kürdistan federe bölgesidir. Öte yandan Irak'ın orta ve güney kesimlerinde, Kürdistan bölgesine benzer başka suni ve şii federe bölgeler oluşturmak için çabalar vardır.

Federe kürdistan hükümeti, yaptığı petrol ve gaz'la ilgili sözleşmelerin, Irak 2005 yılı federal anayasasının göre, yasal olup olmadığını dair, net cevap ararsak, federal anayasada bulunan aşağıdaki madde metinlerini inceleyerek, yanıtı alabiliriz:

Federe Kurdistan hükümeti 2005 tarihinden biri, kendi bölgesindeki bulunan yeni petrol ve gaz yatakların yönetimini kendisi yapmaktadır. Bu hususla alakalı yabancı petrol şirketlerle antlaşmalar düzeltmektedir. Federe yöneticiler bu konuda anyasal hakları vardır düşüncesindedir. Buda federel ve federe hükümeti arasında çekişmelere neden olmaktadır. Federe hükümeti kendi yetki alanının kapsamını, federal anaysanın 110,112,114,115 ve 126/4 maddesi ile savunmaktadır. Bu konu ile ilgili maddeleri titiz bir şekilde aşağıdaki gibi ele alacağız;

1. Federal 2005 yılı anayasasının **112.** Maddesine göre "Federal Hükümet, mevcut yatlardan çıkarılan petrol ve doğal gaz yönetimini Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle birlikte yapar".

Yani bu mddeye göre mevcut yataklarla gelecekteki yataklar arasında bir ayırım oluşturulmuştur.

2. Federal 2005 yılı anayasasının **110.** madde metni şu şekildedir:

Federal hükümet munhasıran aşağıdaki yetkilere sahiptir;

Birinci: Dış politikayı ve diplomatik temsil faaliyetlerini belirlemek, uluslararası sözleşmeler ile dış borç politikasını müzakere etmek, imzalamak ve onaylamak, dış iktisat ve ticaret politikasını belirlemek,

İkinci: Silahlı Kuvvetlerin teşkil edilmesi, Irak'ın sınır güvenliğini sağlanması ve ülkenin savunulması dahil olmak üzere milli güvenlik politikasını belirlemek ve uygulamak,

Üçüncü: Maliye politikası ve gümrük rejimini belirlemek, para basmak ve Irak'ta bölgelerin ve vilayetlerin sınırlarından yapılan ticaret politikasını

düzenlemek, devletin genel bütçesini ve para politikasını belirlemek, Merkez Bankasını kurmak ve idare etmek,

Dördüncü: Ölçü, tartı ve ağırlık birimlerini belirlemek,

Beşinci: vatandaşlık, Vatandaşlığa kabul, ikamet ve siyasi iltica taleplerine ilişkin politikaları düzenlemek,

Altıncı: Yayın frekansları ve posta politikasını belirlemek.

Yedinci: Genel bütçe ve yatırım projelerini düzenlemek.

Sekizinci: Irak dışından gelen su kaynaklarıyla ilgili siyaseti planlamak, Irak'a suyun belli bir seviyede akmasını ve Irak'ın içerisinde adil şekilde dağılımını uluslar arası yasa ve kurallara göre sağlamak.

Dokuzuncu: Irak'ta genel nüfus sayımı yaptırmak.

Yani bu madde de, gelecekteki bulunan petrol yataklarının yönetme hakkı federal hükümete verilmemiştir.

3. Federal anayasanın **114.** maddesinde federal ve federe hükmetinin ortak kullanacak yetkilerini belirlemiştir;

Bu yetkiler ise:

Birinci: Gümrüklerin yönetimi ve düzenlemeleri Bölgesel Hükümet ve bir bölgeye bağlı olmayan vilayetlerle eşgüdüm sağlanarak yapılır. Bu husus yasayla düzenlenir,

İkinci: Ana elektrik güç kaynaklarının organizasyonu ve dağıtımı,

Üçüncü: Bölge ve bir bölgede bağlı olmayan valilikler arasında iş birliği yapılması, çevre kirliliğinden korunmak için çevre politikasını çizmek,

Dördüncü: Kalkınma ve genel planlama politikalarını çizmek,

Beşinci: Bölge ve bir bölgede organize olmayan valilikler ile iş birliği yaparak halk sağlığı politikasını hazırlamak,

Altıncı: Bölge ve bir bölgede organize olmayan valilikler ile eşit şekilde kamu eğitim ve öğretim politikası hazırlamak,

Yedinci: Dâhili su kaynakları politikasını hazırlamak ve adilane dağılımını sağlayacak şekilde politikayı düzenlemek ve bunu özel bir kanunla yapmak.

Yukardaki maddede gelecek keşf edilen petrol yatakların konusunu ele almamıştır böylece yine gelecekteki bulunan petrol yataklarının yönetme hakkı federal hükümete verilmemiştir.

4. Federal 2005 yılı Anayasasının **115.** Maddesinde ise, ". Federal hükümetin görev alanı içerisinde sayılmayan bütün yetkiler Bölgelere ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlere verilmiştir. Federal hükümeti ile Bölgesel ve Vilayet Yönetimleri arasında diğer yetkilerin kullanımı konusunda anlaşmazlık ortaya çıktığı takdirde, Bölge ve Vilayet yasaları geçerlidir.

Yukardaki maddeleri incelediğimizde, 112. Maddede gelecekteki bulunan petrol yataklarından bahs edilmemiştir, 110. Maddede gelecekteki bulunan petrol yataklarının yönetimi federal hükümetin yetkileri arasında bulunmamaktadır, 114. Maddede de gelecekteki petrol yatakların yönetimi hakkında her hangi bir metin içerilmemiştir ve 115. Maddeye göre ise, federal hükümetin yetki alanı içerisinde sayılmayan bütün yetkiler, bölgelere ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlere verilmiştir. Böylece federe hükümet gelecekteki bulunan petrol yatakların yönetme hakkı kendisine tanıyıp sözleşmeler düzenleyebilir. Yani 2005 yılı Irak federal anayasasına göre federe kürdistan hükümeti 2005 yılından biri, petrol ve gaz'la alakalı yabancı petrol şirketleri ile yaptığı anlaşmalar yasaldir. Federe hükümetin bu tür yetki hakkında federal anayasasının 126. Maddesinin dördüncü fıkrası ile garantiye alınmıştır. Madde metnine göre "Federal kesin yetkileri haricinde olan hususlarda, federal hükümet federe hükümetin kapsamındaki yetkileri düzeltmez ve azaltamaz. Bunlar ancak bölgenin yasama organı onayı ve referandum yoluyla ve bölge halkının oy çoğunluğu ile yapılır."

Ancak federe hükümetin yaptığı bu anlaşmalar yabancı ülkeler ile yapıldı ise eğer, uluslararası düzeye girip federal anayasasının 110 maddesine göre yasal değildir. Zira uluslararası antlaşmalar yukardaki maddeye göre federal hükümetin yetki kapsamındadır.

Bence federal anayasasının yukardaki maddelerin metinlerinde, boşluk veya kelimelerinde nitelik eksikliği bulunmaktadır. Özellikle 112 maddesinde.

Çünkü gelecekteki bulunan petrol yataklarının yönetimi hakkında, mutlaka anayasaya bu yönde metinler yansıtılması gerekiyordu. zira Irak'ta yeni petrol yatakları hergün keşif edilmektedir.

Kürdistan federe hükümeti anayasanın bu boşluk veya eksiklerinden yararlanması ve petrol sözleşmeleri neticesinden eline geçen gelirleri, sadece federe mali hesaba yatırılırsa eğer, bence doğru ve yasal değildir. Düşüncemide anayasanın 111 maddesi ile destekliyorum, bu maddeye göre: "Irak'ta bulunan petrol ve doğal gaz, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malıdır". Buda Irak'ta bulunan doğal servetlerin geliri sadece bir bölgesine değil Irak'ın tüm halkına eşit bir şekilde bölünmesi anlamında bulunuyor.

Yukarda bahsettiğimiz Federal anayasada bulunan boşlukları nedeni ile, federal devletin otoriteleri aralarında çıkan çekişmelerin, giderilme yollarında bu tezin üçüncü bölümünde belirleyeceğiz.

2.2.1.2. Irak 2005 Yılı Anayasasına Göre Petrol Ve Gaza İlişkin Yatırım Sözleşmelerinde Kürdistan Bölgesinin Yetkisi

Doğal kaynakların mülkiyeti, işlenmesi, doğası bir ülkeden diğerine değişebilir ve bu değişiklik federal devletin oluşumunun şekline bağlıdır.¹⁷³ Çoğu federal devlet bir grup bağımsız devletler birliğinden oluşmuştur. Buna dayanarak federal devleti oluşturan federeler, garanti olarak doğal kaynakların mülkiyetini kurar. Doğal kaynakların bu şekilde bölünmesi gerçek ve temel sorunların ortaya çıkmasına yol açar ki bu durum federal ekonomi seviyesinin ötesinde kalır.¹⁷⁴

2005 yılı Irak anayasası petrol ve gaza özel önem vererek, kaynaklardan farklı bir şekilde yer vermiştir. Bunun nedeni de petrol ve gazın Irak devleti için büyük ve önemli bir gelir kaynağı olmasıdır.¹⁷⁵ Bu önemden dolayı anayasanın 111. maddesinin metni şu şekildedir: "Tüm bölgelerde ve illerdeki petrol ve gaz yataklarının tümü Irak halkının mülküdür". Anayasanın 112. maddesi ise: "petrol ve gaz gelirleri, adil bir şekilde nüfus oranına göre tüm ülkeye dağıtacaktır. Bu gelir belirli bir süreliğine zarar gören bölgeler –ki eski rejim tarafından haksız bir şekilde bu gelirden mahrum edilmiş olanlar– ve sonradan zarar görmüş bölgelerin

---

¹⁷³ Watson, 104-110.

¹⁷⁴Yargıç Qasım Hassan Al-Abbudi, *Federal Finansal Sistem*, Birinci Bölüm www.alnoor.se/article.asp?id=108645 erişim tarihi 22.12.2012.son yenileme tarihi 30.4.2015.

¹⁷⁵ Irak yıllık bütçesinin %95 oranını aşkın gelir kaynağı petrol ve gaza dayanmaktadır. Irak 2010 yılı bütçesi kanunu.

kalkınması için kullanılacaktır. Bunun yanında ülkenin farklı bölgelerinde gelişimin dengeli olmasını sağlamak için gelir bölünür. Bu da kanunla düzenlenir.

İkinci olarak federal hükümet, petrol ve gazı üreten federe birim ve bir bölgeye katılmayan vilayetlerin yöneticileriyle ortak bir şekilde petrol ve gaz sektörünü geliştirmek için gerekli stratejik politikaları çizer. Bu da Irak halkına büyük bir yarar sağlamak amacıyla olmalıdır ve yatırım teşvik edilerek piyasadaki son tekniklerden yararlanılacaktır.”

Irak anayasasının 111. maddesinde “Petrol ve gaz tüm Irak halkının mülküdür.” ifadesinin geçmesi iki yönden büyük önem taşır:

Birincisi, ilk defa olarak resmi bir belgede, Irak halkının kendi ülkesinin zenginliğinin mülkiyetine sahip olması tanınıyor.¹⁷⁶

İkinci önemi ise, bu maddeye göre Irak'ın hangi bölgesinde petrol veya gaz yatakları olursa olsun, geliri eşit bir şekilde Irak'ın halkına dağıtılmalıdır.

Irak anayasasının, ayırım yapmadan tüm bölgelere petrol ve gazı, tüm Irak halkının mülkü olarak tanınmasının amacı, bir kesimi bu gelirden mahrum bırakmamak, gelirleri eşit bir şekilde tüm Irak halkına dağıtmaktır. Çünkü bazı bölgelerde petrol yatakları yoktur. Kürdistan bölgesi halkı da Irak devleti halkının bir bölümü olarak bu zenginlikten kendi sosyal, siyasi, ekonomik şartlarına göre ve kendi kalkınma amaçlarını gerçekleştirmek için faydalanması gerekiyor.

Ancak Irak anayasası 112. madde gerekçesiyle, petrol ve gaz konusu federal otorite, federe bölge ve petrol gaz üreten bir bölgeye katılmayan vilayetler otoritesi arasında yetki alanı olarak belirlenmiştir. Ama bunu da şimdilik mevcut olan yataklar kapsamında sınırlandırmıştır. “Mevcut olan veya gerçekten üretimde olan yataklar” ifadesi bu anayasanın yürürlüğe geçtiği tarih olan 28.12.2005 tarihine kadar yapılan üretimi kapsıyor. “Şimdiki yataklar” ifadesi, 2007 yılı Kürdistan federe bölgesi petrol ve gaz kanununa göre 15.08.2005 tarihine kadar üretim yapan yatakları kapsıyor.

Bazı uzmanlara göre mevcut yataklar ifadesi, şimdilik üretim yapan yatakları kastediyor¹⁷⁷. Bu da demek oluyor ki 112. madde, ilk olarak mevcut petrol ve gaz yatakları üretimini, hatta üretime sokulmak için geliştirilme aşamasında olan

---

¹⁷⁶ Irak'ın daha önceki anayasalarda zenginlikler, Irak halkının değil Irak devletinin mülkü olarak belirlenmişti. Örneğin 1964 yılı geçici anayasası ve 1968 yılı geçici anayasası. Fakat 1970 yılı anayasasında zenginlikler ve üretim araçları halkın mülküdür ifadesi geçmişti.

¹⁷⁷ James Crawford, The Authority Of The Kurdistan Regional Government Over Oil and Gas, 6.

yatakları kapsıyor. Böylece sismik arama ile keşfedilen alanlar henüz üretim yatakları değildir. Belki de üretim yatağı olmaz, sadece hidrokarbonları içeren büyük bir alandır. Herhangi bir üretim olmayabilir. Bu tarihten sonra üretimde olmayan ve keşfedilmemiş yataklar, bu kapsama alanı dışındadır ve sonuçta Irak anayasası 112. madde kapsamı dışındadır, yani bu maddeye göre “federe biriminin yönetimi kapsamındadır” diyebiliriz.

Petrol ve gazın yönetilmesi üç koşula göre olmalıdır. Birinci koşul federal petrol ve gaz yönetimi, federal, federe bölge ve bir bölgeye katılmayan vilayetler ile birlikte iş birliği içinde yapmalıdır. İkinci koşul ise federal ile federe bölge ve bir bölgeye katılmayan vilayetler, şimdiki üretim yapan yataklara ilişkin olmalıdır, bu da petrol ve gaz çıkarımı ardından olmalıdır. Böylece çıkarım ve üretim işlemi federal hükümetin yetkisi dışında kalacak, federal hükümetin ortak yetki kapsamı sadece taşıma, ihracat, rafineri işlemleriyle sınırlı olacaktır.

Son koşul ise şimdiki yatakların gelirleri adil ve hakkaniyetli bir şekilde anayasada geçtiği gibi dağıtılmalıdır.¹⁷⁸ Bazı siyasetçilere göre eğer doğal kaynakların mülkiyeti federe bölge ve bir bölgeye katılmayan vilayetlerin egemenliklerinin altına geçecek olursa, bu bölgeler gelir kaynakları diğerlerinden daha güçlü olacaktır, özellikle Irak gibi federal sisteminin tecrübesi yeni algılayan ülkelerde. Zira anılan bölgeler ekonomik durumları güçlenip, bireylerin gelirleri çoğalır ve bu da istikrarsızlığa yol açar. Hükümetin farklı düzeylerinde bir ekonomik uçurum meydana gelecek, servete sahip olan yerel yönetimler merkez hükümet kararlarında etkin güce sahip olacaklardır.¹⁷⁹ Tarih boyunca Irak doğal kaynakları hep tüm Iraklılar için olmuştur. Bu doğal kaynak zenginliği, Irak halkını ve toprak birliğini korumak için her zaman yardımcı olacak ve Irak’ın tüm evlatları arasında eşitliği sağlayacaktır.¹⁸⁰

Bence federal Irak sistemi tecrübesi, henüz yeni olduğu düşüncesini kabul eder. Ancak federal Irak Devleti’nde, bölgelerin buldukları coğrafyadaki doğal kaynakların mülkiyetine sahip olmaları durumunda, anılan bölgeler coğrafi yerlerinde doğal zenginlik bulunmayan bölgeler arasında bir ekonomik uçurum oluşacağı düşüncesine katılmıyorum. Çünkü Irak anayasası 112. maddesi bu kusuru

---

¹⁷⁸ Crawford, 6.

¹⁷⁹ Al-Abbudi, 4.

¹⁸⁰ Al-Abbudi, 8

çözmüş durumdadır. Maddenin metnine göre, petrol ve gaz gelirleri nüfus yoğunluğuna göre adaletli bir şekilde dağıtılacaktır.

2.2.1.3. Ulusal Mevzuata Uygun Olarak Yapılan Petrol Ve Gaza İlişkin Yatırım Sözleşmelerinde Kürdistan federe otoritesinin Yetkisi

Irak Devleti'nin milli gelir ve kamu gelirinin %95'i petrolden elde edilmektedir. Bu yüzden bu dev zenginliği idare etmek için belirli bir mekanizmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu mekanizmadan halkın en büyük oranda faydalanmasını sağlamak gereklidir. Çünkü anayasaya göre petrol kaynağının mülkiyeti halkındır, bu nedenle bu mekanizma Irak anayasasına denk olmalıdır. Anayasada anlaşılmayan metin ve paragraflar doğru bir şekilde tefsir edilmelidir. Ancak, bu tezin hazırlanmasına kadar geçen vakitte Irak petrol ve gaz kanunu tamamlanmamıştır ve hazır olan metin de sadece o yazıyı hazırlayan kişilerin kişisel görüşlerini yansıtmaktadır. Bu konuyu daha ayrıntılı bir şekilde ele almak için iki bölüme ayıracağız. Birinci kısımda Kürdistan federe hükümetinin petrol ve gaz kanununa göre yetkisi, ikinci kısımda ise federal Irak petrol ve gaz kanunu tasarısına göre Kürdistan bölgesinin petrol ve gaza ilişkin ihtisasını inceleyeceğiz.

Kürdistan Federe Hükümetinin Petrol Ve Gaz Kanununa Göre yetkisi

Federal Irak petrol ve gaz kanununun şimdiye kadar yürürlüğe geçirilmemesinin nedeni, federe ve federal hükümeti arasında, petrol sektöründe yatırım sözleşmelerinin hazırlanması, imzalanması ve hangi tarafta bu gibi sözleşmeleri düzenleme yetkisi olduğu hususlarında çok sayıda anlaşmazlığın çıkmış olmasıdır. Bu problemlerin çoğalması ve birikmesi tehlikesini önlemek için ve Irak devletinin kalkınması ve ilerlemesinin esas etmeninin petrol kaynağı olması konusunun, Kürdistan federe hükümeti tarafından erken idrak edilmesinden dolayı Kürdistan bölgesinin petrol ve gaz kanunu kararlaştırılmıştır. Kürdistan federe hükümeti de bunu yaparken Kürdistan bölgesi nezdinde federal hükümette var olan boşluğu kapatmayı amaçlamıştı.¹⁸¹

Bu amaçlardan dolayı Kürdistan bölgesinde petrol zenginliğinin geliştirilmesi, Kürdistan halkının büyük menfaatlerini gerçekleştirmek maksadıyla yapılmıştır. Bu menfaatlerin olumlu olması için petrol ve gaz piyasasında en gelişmiş prensip ve teknikler kullanılacaktır. Federal Irak anayasası 111, 112 ve 115.

---

¹⁸¹ Ahmed,12-35.

maddeleri, bu sektörde yatırımı teşvik etmektedir. Bunu yaparken de amaç petrol sektöründe sorumluluğu, adaletliliği ve azami derecede şeffaflığı garanti etmek, Kürdistan halkı için adaletli mali hisseleri sağlamak ve gelecek nesillerin gelirlerini takviye etmektir.¹⁸²

Yukarda anlatılanlardan dolayı 2007 yılında Kürdistan federe bölgesi 22 numaralı petrol ve gaz kanunu çıkartıldı. Bu kanun hükümleri Kürdistan bölgesi dâhilinde, petrol ve gaz sektörü dahil tüm faaliyet ve çalışmaları kapsamaktadır. Kürdistan federe bölgesi petrol ve gaz kanunu federal anayasa maddelerine dayalı olarak hazırlanmıştır. Burdaki amaç federal Irak anayasası ilkelerine dayalı olarak, Kürdistan federe bölgesi petrol politikasının federal hükümetle işbirliği ve uyum içinde yürütülmesidir. Çünkü petrol ve gaz sektöründe bölge ihtisası otorite onayı olmadan, hiçbir yeni kanun veya memorandum veya anlaşma geçerli değildir.¹⁸³ Bu da federal Irak anayasası 115. ve 121. maddesinin birinci ve ikinci fıkrası ilkelerine dayalıdır.

Yukarda geçenlerden elde edilen sonuç şudur ki, herhangi bir yetki, federal hükümetin yetkisi kapsamına ilişkin 115. madde kapsamı dışında kalırsa, bölge hükümeti münferit olarak onu icra edebilir. Bu amaç için kendi ekonomik ve sosyal şartlarına dayalı olarak, federal hükümet ihtisasları ile kesişmeden, gerekli yasalar çıkarma ve kararlar alma yetkisine sahiptir. Bu da federal Irak anayasası 121. maddesinin birinci fıkrasına dayanır. Ancak aynı maddenin ikinci fıkrası, federal hükümet yetki kapsamı dışında kalan konularda, federal hükümet yetkilerine ters gelen yetkileri düzeltmek için, önceliği bölge otoritesine tanımaktadır.

Buna dayalı olarak Kürdistan federe bölgesi petrol ve gaz kanununun çıkartılması federal anayasaya uyumlu olarak yapılmıştır. Kürdistan bölgesi petrol ve gaz kanununun petrol ve gaz idaresine ilişkin içeriği, federal Irak anayasası içeriğine uyumludur. Dolayısıyla Kürdistan projesi hiçbir şekilde federal anayasaya aykırı ve federal anayasanın ötesinde değildir.

Federal Irak anayasası, mevcut yatakların idaresinin, federal hükümet ile federe bölge ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetleri arasında ortak bir şekilde

---

¹⁸² Kürdistan bölgesinin petrol ve gaz kanunu numara 22, yıl 2007 gerekçeleri.

¹⁸³ 2007 yılı Kürdistan petrol ve gaz kanunu ikinci madde ikinci fıkrası.

yapılmasını emretmiştir. nitekim mevcut yatakların idaresi, federal hükümetin tek başına yetki kapsamı alanında değildir.¹⁸⁴

Kürdistan petrol ve gaz kanununun üçüncü maddesi federal Irak anayasasının 111. maddesiyle aynı içeriğe sahiptir. 15.08.2005 tarihinden önce üretimde olan petrol yatakları gelirinden, Kürdistan bölgesi halkı ve Irak'ın diğer bölgeleri halkı eşit oranda hakkı vardır. Bu da federal Irak anayasası 112. maddesine dayalı olacaktır.

Petrol çalışmaları yönetimine ilişkin hususlarda ise, federal anayasanın 112. maddesi gerekçesiyle 15.08.2005 tarihinden önce, bölgedeki mevcut petrol yataklarının idaresi, federal hükümet ile bölge hükümeti katkısıyla gerçekleştirilecektir.¹⁸⁵

Petrol çalışmaları, düzeltmesi ve denetiminin tümü Kürdistan federe bölgesi hükümeti tarafından icra edilecektir. Bu da federal anayasanın 115. maddesine dayanacak ve federal anayasanın 112. maddesine uyumlu olacaktır. Federe bölgenin enerji bakanı, gerekli onayı federe konseyden aldıktan sonra, üçüncü tarafa petrol sektöründe çalışma ve petrol yataklarını geliştirme için izin verebilecektir.¹⁸⁶

Federe bölge hükümeti ayrıca petrol çalışmaları sonucu, bölgenin petrol hissesinin düzenlenmesi ve pazarlanması işlerini kontrol eder.

Feder bölge hükümeti, bölge halkının menfaatleri için bölgenin hissesini teslim alır. Bu da federe bölge petrol ve gaz kanununun 15. maddesine ve federal anayasanın 112. maddesine dayanacaktır.

Kürdistan federe bölgesi petrol ve gaz kanunu üçüncü maddesine dayanarak, federe bölge hükümeti ve federal hükümet, 15.08.2005 tarihinden önce mevcut petrol yataklarının petrol idari işlerini müşterek şekilde düzenleyip gelirlerini dağıtacaktır.

Ancak Kürdistan feder bölgesi petrol ve gaz kanunu 3 maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkralarına göre, enerji bakanı petrol servetinin gelirlerini yükseltmek amaçlı 3 bir tarafa ruhsat verme yetkisine sahiptir. Ve bu üçüncü taraf ancak petrol sektöründe uzman bir yatırımcı olmalı ve yeterli teknolojik imkânlarla sahip olmalıdır. Başka bir deyimle, bakan ulusal konseyin onayını aldıktan sonra yatırım yapma ruhsatı vermiş gibi olur. Zira Kürdistan feder bölgesi petrol ve gaz kanunu üçüncü ve dördüncü maddesine göre, federe bölge hükümeti bölge petrol ürününü

---

¹⁸⁴ Ahmed, 136.

¹⁸⁵ Kürdistan bölgesinin petrol ve gaz kanunu, numara 22, yıl 2007, 3. madde üçüncü fıkra.

¹⁸⁶ Kürdistan bölgesinin petrol ve gaz kanunu, numara 22, yıl 2007, 3. madde dördüncü fıkra.

pazarlamak için üçüncü tarafa ruhsat verebilir. Burada geçen üçüncü tarafın tanımı yapılmamıştır. Normal sıradan kişi midir, tüzel kişi midir, yabancı mıdır, ulusal mıdır, kamu veya özel sektör kökenli midir? Belirlenmemiştir. bence bundan kastedilenin yabancı yatırım şirketleri olduğu diyebiliriz.

Aynı kanun kapsamında petrol sektöründe yatırımı teşvik edici bir metin geçmiştir. Metinde, bölge ve Irak halkı yüksek menfaatlerini üst düzeyde sağlayacak şekilde, federe bölgeyi ve bölgedeki petrol servetinin etkin şekilde yönetilmesini sağlamayı garantiye almak için, bakanlık, petrol sektöründe kamu ve özel sektörü teşvik edici girişimde bulunacaktır.

Ayrıca rafineri ve tüm ekler için çağdaş işyerleri inşa edilmesi teşvik edilmeli ve imkan olduğu kadar çağdaş rafineri ve boru tesisatı yapılmalı, bunu yapmak için de özel sektör teşvik edilmeli veya özel sektörle ortaklık yapılmalı.¹⁸⁷

Kürdistan petrol ve gaz kanununda, bu federe ile federal hükümet arasındaki ortaklık için program belirlenmiştir.¹⁸⁸ Kanuna göre bu ortaklık dört unsurdan oluşmaktadır. Bu unsurlar ise; bölgedeki şimdiki petrol yataklarından çıkarılan petrol ve gazın ortak şekilde yönetimini gerçekleştirmek için federal hükümet ile anlaşmak; ayrıca federal hükümet ile işbirliği yaparak Kürdistan bölgesindeki petrol servetini Irak'ın diğer bölgelerindeki petrol serveti ile paralel ve dengeli şekilde dağıtmak; petrol stratejik politikasını geliştirmek için federal hükümetle işbirliği yapmak; tüm bunların sağlanması için piyasa onaylı çağdaş prensipleri kullanmak ve federal anayasanın 112. maddesine dayalı olarak yatırımı teşvik etmektir.

Yukardaki program kapsamında federe bölge hükümeti ile anlaşarak petrol ve gaz federal konseyi oluşturulacaktır. Federal konseyin, Irak'ta çalışan müteahhitler ile müzakere yapmak için sözleşmeleri imzalama yetkisi olacaktır. Federal konsey sözleşme standartlarını, sözleşme metin taslaklarını ve sözleşmelerdeki ticari şartları belirleyecektir.

Federe bölge petrol gelirleri de Irak devleti petrol gelirleri mevduatı sandığına yatırılacaktır. Ancak bu işbirliği birkaç şarta bağlıdır.¹⁸⁹ Bunlardan biri feder bölge petrol gelirlerinin uluslararası itibara sahip olan bir bankaya yatırılması ve toplam gelirin adaletlice bölünmesi gerektiğidir. Ayrıca 140. maddeye dayanarak

---

¹⁸⁷ Kürdistan bölgesinin petrol ve gaz kanunu, numara 22, yıl 2007, 9. Madde.

¹⁸⁸ Kürdistan bölgesinin petrol ve gaz kanunu, numara 22, yıl 2007, 18. Madde.

¹⁸⁹ Kürdistan bölgesinin petrol ve gaz kanunu, numara 22, yıl 2007, 19. Madde.

ve referandum yapılmadan, üzerinde anlaşılabilen bölgelerde yeni petrol yatağı keşfetme çalışmalarının ve petrol sömürüsünün yapılmaması gerekir. Tüm bunlara ek olarak petrol konseyinde ve Irak petrol ve gaz şirketinde, Kürdistan federasyonu bölgesi temsilcilerinin rolü olmalıdır.

Bu şartların tümünün ihlal edilmeden yerine getirilmesi ile Kürdistan federasyonu bölgesi tüm petrol çalışmalarını federal anayasanın 112, 115 ve 121. maddelerine dayalı olarak sürdürecektir. Kürdistan federasyonu bölgesi petrol ve gaz kanununun 15. maddesine göre petrol gelirleri, Kürdistan federasyonu petrol gelirleri sandığına yatırılacaktır.¹⁹⁰

Kürdistan federasyonu bölgesinin 2007 yılı petrol ve gaz kanunu içeriği federal anayasaya denk ve federal anayasanın tamamlayıcısıdır. Kürdistan federasyonu bölgesi petrol ve gaz kanunu, petrolü federal anayasanın 111. maddesine uyumlu olarak Irak halkının tümünün mülkü olarak yasallaştırmıştır. Üstelik Kürdistan federasyonu bölgesi petrol ve gaz yasasında federasyonu bölge hükümeti ile federal hükümetin şimdiki petrol yataklarını yönetmesine ilişkin işbirliği vurgulanmıştır ve hiçbir şekilde tekeli hâkimiyet baskıcı bir uygulama yapmaz.¹⁹¹

Bu yüzden federal hükümet tarafından yapılan, petrolle ilgili tüm çalışmaların federal hükümetçe münhasıran yürütüldüğü iddialarının hiçbir yasal dayanağı yoktur ve anayasaya desteklenmez.

Federal hükümet, şimdiki petrol yataklarındaki petrol ve gazı mutlak idare etme yetkisine sahip değildir ve adaletli bölme şartına uyar. Ayrıca bu hak sadece şimdiki yatakları kapsar.

Federal hükümet bu hakkı tek başına sürdüremez, ancak Kürdistan federasyonu bölgesi ve petrol ve gaz üreten iller ile ortak şekilde bu hakkı yürütebilirler.¹⁹²

Federal Petrol ve Gaz Kanun Tasarısına Göre Kürdistan Bölgesinin Petrol ve Gaz İhtisası

Genel prensip olarak anayasa maddelerinin ayrıntılı ve ince konulara girmesi imkânsızdır. Ancak bu ayrıntılı konular ulusal mevzuatlarla düzenlenecektir. Bu yüzden federal otorite, petrol ve gaz federal kanunu tasarısını hazırlamıştır. Buradaki amaç ise petrol ve gaz ürünleri çalışmalarını yürütmekte bazı detayları yazmak,

¹⁹⁰ Kürdistan bölgesinin petrol ve gaz kanunu, numara 22, yıl 2007, 20. Madde.

¹⁹¹ Kürdistan bölgesinin petrol ve gaz kanunu, numara 22, yıl 2007, 18. Maddesi 1. Fıkrası.

¹⁹² James Corford, The Authority Of The Kurdistan Regional Government Over Oil And Gaz, 12.

gerçekleri ortaya çıkarmak ve amaçları belirlemek, petrol ve gaz sektöründe son söze sahip olduğunu belirtmektir.

Ancak parlamento grupları arasında bu tasarı bentleri üzerinde mutabakata varılmadığı için tasarı, şimdiye kadar yasalaştırılmadı.

Bu bölümde kanun tasarısını ele alıp, Kürdistan bölgesinin neden bu yasa tasarısını kabul etmediğini, sebepleriyle inceleyeceğiz.

Federal petrol ve gaz kanununun ana amacı, petrol ve gaz sektöründe federal hükümeti desteklemek, güçlendirmek ve bölgenin yetkilerini arz etmektir, bu da aşağıda sergileyeceğimiz gibidir:

1. Irak anayasası 111. maddesine büyük önem verilmeli ve diğer ilgili maddeler (110, 112, 114, 115) 111. maddeye uyumlu yorumlanmalıdır.¹⁹³
2. Federal petrol ve gaz kanunu tasarısı, hiçbir şekilde şimdiki ve gelecekteki petrol yatakları arasındaki farklı noktalara önem vermemiş ve onları aynı düzeyde tutmuştur. Buradaki amaç da Kürdistan bölgesi petrol yataklarını, Irak'ın diğer yatakları ile aynı düzeyde tutmaktır. Başka deyişle henüz üretime başlamamış veya keşfedilmeyen yatakları, keşfedilen yataklarla aynı kefedede tutmak amaçlanmıştır.
3. Federal kanun tasarısı petrol çalışmalarını çok geniş kapsamlı tutarak keşif, geliştirme, depolama, ihracat, üretim, rafineri, nakliye ve satış ayrıca sevkiyat, temin ve ihracat noktalarını eşit tutmuştur. Yani kasıtlı olarak petrol çalışmaları ifadesini geniş tutmaya çalışmıştır.

Petrol çalışmalarına geniş kapsamlı yer verilmesindeki amaç, petrol ve gaz çalışmalarıyla, petrol ve gazı çıkarmadan önce ve çıkardıktan sonra arasında ayırım yapmamaktır.

4. Petrol ve gaz konseyinin ana görevlerinden birisi ise federal petrol politikasını kurmaktır ve tüm petrol sözleşmelerinin geçerli olması için onaylanması (konseyin itirazı olmaması) gerekmektedir. Kürdistan bölgesi otoritesinin bu konseyde temsilcisi bulunacaktır. Ancak yetkileri hazırlık yapmak ve öneriler sunmakla sınırlı olur. Bu öneriler federal planlara geçecektir, ruhsatlar ise federal sisteme dayalı olarak verilecektir. Ancak

---

¹⁹³ Federal petrol ve gaz yasa tasarısı 1. ve 3. Maddeler.

federal hükümet, Irak petrol şirketi "SOMO" adı altında, bağımsız çalışan bir şirket kurmuştur. Bu şirketin ana görevi de şimdiki yatakları idare etmek, keşfedilen ve henüz keşfedilmeyen yatakları geliştirmek, çalışmaları sürdürmektir.¹⁹⁴

5. Özet olarak Kürdistan hükümeti şimdilik gelecekteki petrol çalışmalarını sürdürmez duruma gelecektir, zira bu yatak gelirlerinden faydalanamaz.¹⁹⁵ 1. ve 2. noktalara dayalı olarak tüm petrol rezervleri Kürdistan bölgesi kontrolü dışında kalmış durumdadır ve 3. nokta¹⁹⁶ kapsamında çok az sayıda ve sınırlı birkaç yatak Kürdistan bölgesi kontrolü altında bırakılmıştır.

Federal Irak petrol kanun tasarısını incelediğimiz zaman görüyoruz ki bu yasa tasarısı, petrol zenginliğinin yetki konusunu düzenlemekten çok, Kürdistan bölgesinin petrol ve gaz sektöründeki federal anayasa kapsamında doğrudan kazandığı yetkileri kısıtlamak içindir. Bu tasarı federal anayasa ilkelerine aykırı gelmektedir. Çünkü petrol ve gaz gelirlerini federal hükümeti kontrolü altına koymaktadır ve nüfus sayımına göre adaletli bölünmesi ve gelirinin devrik rejim döneminde zarar gören illere verilmesi ilkelerine aykırı gelmektedir.

Bu kanun tasarısı federal anayasanın 110. ve 115. maddesindeki üzerinde dikkatlice durulması gereken bölme konusunu ihmal etmektedir. Bu durumda yatırımcı, kendi yatırımını korumak için, hazırlanan bu tasarıya nasıl itimat edecektir?¹⁹⁷

Petrol ve gaz federal kanun tasarısı anormal bir durumdur. Irak'ı, petrol ihracatı yapan diğer ülkelerle mukayese ederken görüyoruz ki bu kanun tasarısı, devletin petrol sektörünü idare ederken çok ender kullandığı bir yönetim modelidir. Çünkü petrol ve gaz kanunu tasarısı, devletleştirme sistemi çağrısında ve aynı anda yabancı şirketlerin yatırım yapmaları için ulusal ellerde münhasıran kalması çağrısında bulunmaktadır. Çünkü çok sayıda petrol projesi ve yatağı geliştirmek için ve bunların yeniden devreye girmesi için, ileri teknoloji ve tekniklere ihtiyaç vardır.

Bu nedenle bu sektör tam bir şekilde özelleştirmeye ihtiyaç duymaktadır. Üstelik petrol ve gaz kanun tasarısı, petrol ve gazın tüm yetkilerini federal hükümete

---

¹⁹⁴ James Corford, The Authority Of The Kurdistan Regional Government Over Oil And Gas, 8.

¹⁹⁵ İstisna olarak bölge hükümeti sadece yerel vergileri ve belediye vergilerini alabilir (madde 33).

¹⁹⁶ Aynı kaynak, 9.

¹⁹⁷ Ahmed, 63.

münhasır kılmaktadır. Hâlbuki bu tasarının tüm yetkili tarafları, Irak hükümetini, Irak halkını, Irak'taki bölgesel hükümetleri ve petrol tüketen ülkelerin hükümetlerini de kapsamaması gerekiyor.¹⁹⁸

Bazı siyasetçilere göre yabancı şirketlerle, petrolü keşfetmek, geliştirmek ve üretmek için yeni sözleşmeler imzalamaya gerek yoktur. Çünkü bu sözleşmelerin düzenlenmesi federal anayasanın 111. maddesine aykırı gelmektedir. Bu maddeye göre petrol zenginliği Irak halkının mülküdür.

Bu sözleşmeler kapsamında bir ortaklık çeşidi söz konusudur ve bu ortaklık kapsamında çıkarılan petrolün önemli bir kısmı yabancı şirketlerin mülkü oluyor. Bu da Irak halkını bu zenginliğin önemli bir bölümünden mahrum kılmaktadır ki Irak halkı yeniden kalkınma projelerini sürdürebilmek için bu petrole muhtaçtır.¹⁹⁹

Ancak öte yandan bu korkuların giderilmesi için Kürdistan bölgesel yatırım kanunu kapsamında yasal çözüm bulabiliriz. Çünkü bir metne göre yabancılar hiçbir şekilde doğal kaynak, petrol ve gaz veya değerli maden içeren arazileri satın alamazlar.²⁰⁰

Yukarıda anlatılanlara göre bence uzun vadeli olarak, Irak petrol politikasının stratejik temellere dayandırılması gereklidir. Çünkü Irak devletinin ekonomik geleceği bu politikaya bağlıdır.

Petrol politikasına ilişkin, merkezi hükümet ile bölgeler arasındaki çekişmeler ve anlaşmazlıklar, petrol sektörünü olumsuz etkileyecektir. Çünkü bu anlaşmazlık sürekli tartışmaya yol açacak, yabancı yatırımları olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu anlaşmazlık yabancı yatırımcıların Irak iç işlerine karışmaları için bir fırsat olacaktır. Bu yüzden merkezi hükümet ile bölge hükümetleri arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi için yasama mekanizmaları gerekmektedir. Bu yasamalar da hiçbir şekilde mezhep çatışmaları ve siyasi tartışmalar içermemelidir.

Burada şunu vurgulamak gerekiyor ki bu durumda kimin petrol sektöründe yatırım sözleşmesi dağıtımını yapacağı önemli değildir. Önemli olan nokta, petrol

---

¹⁹⁸ Danial Behn, *Sharing Iraq's Oil: Analyzing Production*. (Sharing, Contracts Under The Final Draft Petroleum Law, 2007) 10-13.

¹⁹⁹ Zuhheyir Alhassani. *Federal Petrol Ve Gaz Kanun Tasarısına İlişkin Çalışma*. Bu çalışma Arap petrol ve doğal gaz sitesinde bulunur. <http://dralnajdi.com/?p=912> erişim tarihi 24.01.2013.son tıklama tarihi 27.4.2015.

²⁰⁰ Kürdistan'ın 2006 yılında kabul edilen yatırım kanunu on sekizinci maddesi metni.

gelirlerinin adaletlice dağıtım mekanizmasıdır. Çünkü federal anayasaya göre petrol geliri dağıtımı, nüfus oranına bağlı olarak orantılı bir şekilde yapılmalıdır.²⁰¹

Petrol ve gaz serveti gelirin en iyi şekilde bölünmesi için, Kürdistan bölgesinde Alaska benzeri bir gelir sandığı kurulması ve bölgenin gelirin bir kısmının bu sandığa yatırılması gerektiği fikrindeyim. Alaska, kurulan sandığa petrol yatakları gelirin %5'ini yatırır ve her yıl bu geliri belli şartlara göre (ikamet ve yaş sınırına göre) böler. Bu gelir sandığı, hükümet tarafından sorgulama kapsamında bulunan müteveli heyetinin gözetimi ve denetimi altında olacaktır²⁰².

---

²⁰¹Berhem Salih, “Dünyanın üçüncü büyük petrol rezervlerini içeren Irak Devleti için, petrol geliri hayati önem taşımaktadır. Ancak bu petrol gelirlerinin bölünme şekli bu ülkenin birleşmesini veya bölünmesini belirleyecektir.” demiştir. Sabah Qadduri, *Kürdistan Bölge Ve Merkezi Hükümet Arasında Petrol Sorunu*. www.ankawa.com/forum/index erişim tarihi 22.05.2014.

²⁰² Joshua Mica Maral, *Alaska Showing Iraq The Way*. New York Times. The Hooks 0228.julky.2007.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK'TA VE BAZI ÜLKELERDE GELİR PAYLAŞIMINDAN ÇIKAN ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI

Irak'ta gelir bölünmesinden dolayı çıkan anlaşmazlık, özellikle de federal anayasada boşluklar nedeni ile federal ve federe hükümetleri arasında çıkan çekişmelerin sebebini ve tarafların yetkilerini dikkatlice bu tezin geçen bölümlerinde anlatık. Bu çekişmelere bir son vermek için mutlaka yasal yollar vardır . 2005 yılı Irak federal anayasası bir takım boşluk veya madde metinlerinin nitelek eksikliğine rağmen, sorunları çözmek için bir takım anayasal çözümlerde içermektedir. Federal ülkelerde genel olarak anayasa maddeleri nedeni ile federal ve bölgesel hükümetleri arasında çekişmeler çıkarsa, bu konu yargı piramidin en zirvesinde olan federal yüksek mahkemeye sunulup ondan anayasa maddelerinin tefsiri istenecektir. Bazende federal ülkelerde sorunları çözmek için, referandum yoluyla anayasa madde metinleri düzeltilecektir. Bazende taraflar çekişmeleri gidermek için kendi aralarında anlaşma düzenlerler²⁰³.

Bu yüzden bu bölümü aşağıda belirlendiği gibi üç araştırmaya ayıracağız:

1. Federal ülkelerde gelir bölünmesi uyuşmazlığı için yargısal çözüm
2. Federal Irak'ta gelir bölünmesi uyuşmazlığı için anayasal düzeltme çözümü
3. Federal Irak'ta gelir bölünmesi uyuşmazlığı için ulusal anlaşmalar

3.1. FEDERAL ÜLKELERDE GELİR BÖLÜNMESİ UYUŞMAZLIĞI İÇİN YARGISAL ÇÖZÜM

Federal devletlerde, federal yargı üst düzey yüksek mahkemedir ve yüksek mahkemenin uzmanlık alanı anayasal metinlerin yorumunu yapmaktır. Aynı zamanda merkez hükümeti ile bölge hükümeti arasında çıkan çekişmeleri çözmektir. Bu yüzden federal bir ülkede çekişme çıkarsa, çekişmenin bir tarafı anlaşılmayan

---

²⁰³ Irakta olduğu gibi, federal ve federe hükümeti petrol yönetme yetki kapsamı nedeni ile çıkan çekişmeleri gidermek için, 2014 yılında "Erbil ve Bağdat" anlaşması düzenlendi .<http://www.newsabah.com/wp/newspaper/29422> son erişim tarihi 28.4.2015.

meseleye ilişkin yüksek federal mahkemeye çıkıp, görüş almak isteyebilir²⁰⁴. Buradaki amaç da anlaşılmayan konular için uygun çözüm yolları arayışıdır.

Ayrıca mahkeme kararı kesinleşirse, bu karara saygı duyulmalıdır.²⁰⁵

Bu yüzden bu araştırmayı iki kısma böleceğiz:

1. Bazı federal ülkelerde gelir bölmekte çıkan anlaşmazlıkları çözmekte anayasal yargının rolü.
2. Irak'ta gelir bölünmesine ilişkin çıkan anlaşmazlıkların çözümünde federal yüksek mahkemenin rolü.

3.1.1. Bazı Federal Ülkelerde gelir Bölmekte Çıkan Anlaşmazlıkları Çözmekte Anayasal Yargının Rolü

Bazı federal ülkelerde servetleri bölmekte çıkan anlaşmazlıkları çözmekte anayasal yargının rolü vardır. Federal ülkelerde yüksek mahkeme veya yüksek federal mahkeme, yasal kurul olarak adlandırılmaktadır. Çünkü federal yargı sistemlerinde en üst düzeydedir ve buna göre bu mahkeme özel durumlu sorunlarda kararlar alabilir.

Federal devletlerdeki siyasi baskıcı gruplar, federal yüksek mahkemeyi kendi etkileri altına almak için, çoğu durumda kendi siyasi meselelerini yüksek federal mahkemeye çıkarmaktadırlar.²⁰⁶

Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi

ABD'nin kurucu babaları sayılan "Alexander Hamilton" ve "Madison"e göre, yargısal değerlendirmeler çatışmaları durduracaktır, merkezi otorite ile eyaletler arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümü ve anlaşmazlıkların kaynaklandığı sorunların çözümleri için federal yüksek mahkemeye başvurma önerisindeydiler.

ABD'nde yüksek mahkeme, yargı piramidinin zirvesindedir²⁰⁷ ve anayasaca kurulan tek yargı organıdır. Bu mahkemenin kararları kesindir, başka hiçbir

---

²⁰⁴ 204 Andre Horiu Anayasa Hukuku Ve Siyasal Kurumlar İkinci Bölüm İlk Baskısı Adlar Alahliye Basım Evi Beyrut 1974, 427.

²⁰⁵ Hamdan Hasan Fahmi Hagıya, *Hukuk Ve Anayasa Yargı Hükümleri*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Alexandria Üniversitesi, 2006, 143.

²⁰⁶ Lawrence Baum, Yüksek Mahkeme. Mustafa Riyad tarafından tercüme edilmiş. Birinci baskı. Uluslar Arası Kültür Ve Bilim Yayımı İçin Mısır Derneği- Kahire 1998, 19-21.

mahkeme bu mahkemenin kararlarını istinaf edemez.²⁰⁸ Yüksek mahkeme, bir mahkeme başkanı ve birkaç yardımcı yargıçtan oluşur.²⁰⁹ Yüksek mahkeme yargıçlarının atamaları senatorun tavsiyesi ve onayıyla yapılır.²¹⁰

Yukarıda değinildiğine göre yüksek mahkeme uyulması gereken bazı şartlara bağlı kalır. Zira ABD yüksek mahkemesinin bazı anlaşmazlıkların çözümünde giriştiği örnekleri sunacağız. Bu anlaşmazlıkların bazıları federal hükümet ile eyaletler arasında, bazıları ise eyaletler arasındadır.

1. Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesinin Bağlı Kaldığı Kontrollü İlkeler

ABD yüksek mahkemesi, çalışmalarını sürdürmek için kendi kendine birkaç kontrollü ilke koymuştur. Buradaki amaç bir taraftan yasama egemenliği ihtisaslarını aşmamak, diğer taraftan ise anayasaya aykırı gelen kanunlar mahkeme tarafından uygulanırken, çıkan yasal ve siyasi etkilerden kaçınmaktır. Başka bir neden de yasama organının yüksek mahkeme çalışmalarını kısıtlama talebinde bulunmasının önüne geçmektir.

Federal yüksek mahkemenin, çalışmalarını sürdürürken bağlı kaldığı en önemli kontrollü noktalar:²¹¹

1. Asıl anlaşmazlığın giderilmesi için çok gerekmediği takdirde anayasal problemlere girişilmemelidir.
2. Her zaman yasama organından çıkan tüm kanunlar anayasaya uygundur ve anayasa çerçevesi dahilinde çıkarıldığı karinesi benimsenir. Yargı da bu kanunların anayasaya uyumlu olup olmadığını denetlediğinde aynı

---

²⁰⁷ ABD 1787 yılı anayasası. ABD’nde yüksek mahkeme yargı piramidinin en doruk noktasıdır. Ve anayasanın 3. maddesi metni şu şekildedir: “ABD’nde yargı egemenliği bir tek yüksek mahkemeye verilecektir ve anayasa ilkelerine dayalı olarak federal hükümet ile eyaletler arası veya eyaletler arasında çıkan anlaşmazlıkları çözüme yetkisine sahiptir.” Amerika Birleşik Devletleri 1787 yılı anayasası.

²⁰⁸ Kitapçık Amerikan hükümet sisteminin özeti, beşinci bölüm: Yargı hukuku. ABD Dış İşleri bakanlığı tarafından yayımlanmıştır, 114.

²⁰⁹ ABD’nin yüksek mahkemesi dokuz yargıçtan oluşmaktadır. Ve her yıl bir oturum düzenler. Bu oturum ekim ayının ilk Pazartesi gününden itibaren gelecek yıl başlangıç gününe dek sürecektir ve oturuma yıl oturumu denilir. Örneğin 1994 miladi yılı otururumu. MGD Harmon’a bakınız (ABD anayasasına mercekler). Emir Kamil tarafından tercüme edilmiştir. Birinci baskı, Anglo Mısır Kitabevi, Kahire, 1982, 30.

²¹⁰ Henry J. Abraham, *Apollitical History Of Appointment To The Supreme Court*. Ed, Oxford University Pres, New York, 1992, 351.

²¹¹ Farook Abdulbar, *Hak ve Özgürlükleri Korumakta Misir Anayasa Mahkemesinin Rolü*. (Birinci Baskı, Alkahire Üniversitesi Matbaası 1986), 20.

karineyi benimser. Ancak tezat, aşikar ve kuşkusuz olduğunda son kararını verecektir.

Bu da demektir ki federal yüksek mahkeme tezat aşikâr ve kuşkusuz olmadıkça son kararını vermez.

Eğer bir madde için birden fazla açıklama yapma ihtimali varsa, bu durumda ihtimal açıklamayı kabul etmek zorundadır ve kendisi için bağlayıcıdır.

3. Mahkeme kanunlara ilişkin sadece teknik denetim yapar, bu denetimler salt yasal şekilde olur ve anayasal olmayan tüm etmenleri uzak tutacaktır. Temelli olarak gerçek gerekçelerini ele almadan çıkartılan kanunun anayasaya uygun olup olmadığını görüşmez.

4. Kanunların yasal olup olmadığını görüşünce siyasi meseleleri uzaklaştırır.

2. Amerika Birleşik Devletleri'nde Federal Mahkemenin Bazı Kararları

ABD yüksek mahkemesi, çok sayıda davaya ilişkin, özellikle de gelirlerle ilişkin davalar, federal ve yerel gelirler, aynı zamanda federal hükümet ile eyalet hükümetleri veya eyaletler arasındaki anlaşmazlıklara ilişkin kararlar almıştır.

Bu mahkemenin kararları devlet yargı organına bağlı olarak doğru idi. Ancak bazı durumlarda siyasi baskı altında kalarak aldığı kararlarda, bu baskının etkileri kararlar üzerinde gözüküyordu.²¹²

Biz burada yüksek mahkemenin bazı finansal konulara ilişkin aldığı kararları açıklayacağız:

1. Halkın refahı için vergi tahsisi

ABD kongresinin anayasaya dayalı olarak aldığı kararda vergi gelirleri halkın refahı için harcanmalıdır. Ancak yüksek mahkeme vergi gelirlerinin kişilere ait işlere de harcanmasına ruhsat verdi. Bu kararı alırken, halkın refahı kavramını daha geniş kapsamlı tutup, kişisel çıkarları da gözetti. Yüksek mahkemeye çıkartılan bir tarım meselesine ilişkin –ki tarım mahsulü vergisi ile alakalıydı– yüksek mahkeme, üç oya karşı altı oyla aldığı karara dayanarak, federal hükümetin 1933 yılında çıkardığı tarımsal düzeltme kanununun anayasaya aykırı olduğu kararını vermişti. Ve gerekçe olarak tarımsal düzeltme kanununun anayasanın onuncu düzeltmesine aykırı olduğunu göstermişti. Anayasanın onuncu düzeltmesi ise “Amerika Birleşik

²¹² Martin Shapiro, The Supreme Court From Early Burrger To Early, Time press, 21,June, 2013,

Devletleri anayasasına dayalı olarak, yetkilendirilmeyen otoriteler ve eyaletler yasaklanmamışsa, bu otorite önce eyalete veya halka verilecektir.”²¹³ şeklindedir.

2. Steward Mission Company ve Hilfring Davis Davaları

1937 yılında federal yüksek mahkeme sosyal güvenlik kanununun iki davasını teyit etti. O dönemde dünyada ekonomik krizden dolayı Amerikan Kongresi vatandaşların sosyal güvenlik ve işsizlik tazminatı hakkını almalarını onayladı. Federal yüksek mahkeme refah sağlanması için vergiden para tahsis edilmesi konusunda kongreye geniş kapsamlı yetkiler verdi. O dönemde başlıca sorun, federal hükümet anayasaya dayalı olarak verilen yetkileri aşması idi. Bu kavram anayasa onuncu maddesine aykırıydı. Ancak yüksek mahkeme siyasi baskılara maruz kaldığı için Bitlar meselesinde açık bir şekilde tarafsızlığını kaybedip, federal hükümet lehine karar almıştı. Sonradan da Bitlar meselesinde aldığı kararları iptal etmedi ve gerekçe olarak da koşulların farklı olduğunu ve uygulanabilir olmadığını gösterdi.²¹⁴

Yukarıdaki örneklere göre, ABD ülkesinde, yüksek mahkeme, bağımsız karar verme özelliğine sahiptir. Ancak bu mahkeme yine kendilerini baskılardan uzak tutamadı ve bazı durumlarda federal hükümetlerin çıkarına karar verdiler.

3. Birleşik Arap Emirlikleri Federal Yüksek Mahkemesi

BAE anayasasında, federal yüksek mahkeme, emirliklerin yüksek yargı organı olarak, oluşumu ve görevlerini, anayasanın 94-109 maddeleri arasında detaylı bir şekilde anlatmıştır.

BAE anayasasına göre:

BAE federal yüksek mahkemesi, devlet başkanı tarafından belirlenip, federal yüksek konseyi onayı ile atanır. Başkan dâhil en çok beş yargıçtan oluşur ve bu da özel kanunla düzenlenir.²¹⁵

1973 yılında 10 numaralı federal kanun yayınlandı. Bu kanunda BAE federal yüksek mahkemesinin oluşturulması ve uzmanlık alanları 33. ve 44. maddelerde belirlenmiştir.²¹⁶

---

²¹³ Arthur. S. Miller, *The Role Of The Supreme Court*, Ed, University of New York Press.

²¹⁴ ABD yüksek mahkemesi, Bitlar meselesinde aldığı kararda, 1933 yılı tarım işletmesini alma kanununda bazı maddelerin ABD anayasasına aykırı olduğu kararını almıştı. Çünkü tarım mahsullerine vergi uygulamıştı ve bu vergi zarar gören çiftçilere ki mahsulleri az idi verilmekteydi, bunun yapılmasının amacı tarım mahsullerini azaltarak fiyatları yükseltmekti. Ayrıntılı bilgi için: Ahmed Kamal Abu Almajid (ABD Kanunları Anayasal Olduklarını Denetlemek Ve Misir İklimi) birinci baskı. Mısırlı Alnahda Kütüphanesi –Kahire 1960, 281.

²¹⁵ BAE1971 yılı anayasası 96. Madde.

Biz burada iki konuyu ele alacağız:

Birincisi, BAE federal yüksek mahkemesi, emirliğin 1971 yılı federal anayasasına göre bir başkan ve dört yargıçtan oluşur. Yüksek konseyin onayının ardından, federaliyet başkanı yayımladığı kararnameye göre yüksek mahkemeye yeterli sayıda nöbetçi yargıç ataması yapar. Mahkeme iç tüzüğü, uygulamaları, görev yapma şartları ve emekli olma prosedürleri ve buna ek olarak yargıçlarda olması gereken yetenek ve şartlar bu kanunun ikinci fıkrasına göre belirlenecektir ki bu kanun 1973 yılında yayımlanan 10 numaralı federal kanundur.²¹⁷

İkinci konu, BAE federal yüksek mahkemesinin uzmanlık alanı anayasa egemenliğinin garantiye alınmasını sağlamaktır. Bunun için anayasa maddelerinin yorumlama ve uygulamasını yapar. Federal ve yerel kararlar ile tezat düştüğü zaman, anayasa üstünlüğünü korur.

BAE 1971 yılı federal anayasasının 99. maddesi ve 1973 yılında yayımlanan 10 numaralı federal kanunun 33. maddesi BAE federal yüksek mahkemesinin yetki alanını belirlemiştir.

Anayasa metinleri yorumu federal hükümet ile emirliklerin arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmeye ilişkindir.²¹⁸

BAE federal yüksek mahkemesinin, emirlikte servetlere ilişkin çıkan anlaşmazlıkları gidermek için yaptığı yorumlardan örnekler:

Federal yüksek mahkeme 5 no federal / 1981 numaralı davaya ilişkin federal mahkeme kararı: Bu dava federal hükümetin ziraat bakanının talebi üzerine açıldı. Konusu da emirliklerin komşu ülkeler ile çiftlik hayvanları, balıkçılık, karasularında balıkçılık ve bu hususlarda ruhsat vermesi koşulları hakkındaki sözleşmeye ilişkin görüş alma talebinde bulunmaktadır. Bu sözleşmeler federal anayasanın 120. maddesine göre idari özelliğe sahipler. Anayasanın 122. maddesi metnine göre, federal hükümetin yetki alanına girmediği yetkiler, bu iki maddeye göre emirliklerin uzmanlık alanına girer. Ayrıca federal anayasanın 123. maddesine göre federal devlette yer alan emirlikler 120. maddenin istisnası olarak ve 123. maddede geçen şartlara göre idari ve yerel niteliklere sahip olan sözleşmeleri düzenlemeye yetkilidir.

---

²¹⁶ BAE 1973 yılı 10 numaralı kanun federal yüksek mahkemesi.

²¹⁷ Ömer Ahmed Qassab, *Devlet Sorunları*, Almuzuri Yayın Evi. Kahire, 78.

²¹⁸ Majid Sultan Muhammed Bin Süleyman. *Birleşik Arap Emirlikleri Devleti'nde yasaların anayasaya uyumlu olduğunu denetlemek*. Karşılaştırmalı Çalışma, Yayımlanmamış Mastır Tezi. Kahire Üniversitesi, 2003, 64.

Anayasanın 149. maddesine göre, 121. maddeden istisna olarak, emirlikler anılan maddede geçen hususlarda kanunlar çıkartabilirler. Ancak bunu yaparken federal anayasanın 151. maddesini ihlal etmemeleri gerekiyor. Çünkü bu maddeye göre federal anayasanın emirliklerin anayasalarına üstünlüğü var. Zira bu anlaşmazlığın giderilmesi için konu federal kanunlara ve federal yüksek mahkemeye sunulacaktır.

Federal anayasa mahkemesi de konuyu, federal anayasanın 120, 121, 122, 123, 149 ve 151. maddelerine göre görüşmesinin ardından aşağıda yazıldığı gibi karar almıştır:

Federal hükümet, anayasanın 120. ve 121. maddelerine ilişkin olarak, karar alma yetkisine sahiptir. Yani tarım, çiftlik hayvanları, balıkçılık, karasularında balıkçılık hususlarında ruhsat verme koşulları, sözleşme şartlarını belirlemekte yetkilidir. Ancak emirlikler federal anayasanın 120. maddesinde geçen hususlarda komşu ülkelerle idari ve yerel nitelikli sözleşme imzalayabilir. Aynı zamanda da federal kanun bulunmadığı takdirde ve bu boşluğu gidermek için veya federal kanun çıkartılana kadar düzeltici kanunlar çıkartabilir. Örneğin hayvancılık koruma kanunu, bölgesel ve küresel sularda balık tutma kanunu.²¹⁹

BAE federal yüksek mahkemesi çok daha dengeli ve bağımsız kararlar almıştır. Bunun nedeni de federal hükümetin ve birleştiği oluşturan emirliklerin yüksek mahkemeye baskı düzenlemesi için başka bir kuruluşun varlığıdır, bu kuruluş federal yüksek konseyidir.

gelir bölünmesi konusuna ilişkin sorunlarda yargı kuruluşlarına başvurmak köklü bir çözüm yolu değildir. Bu nedenle çözüm için başka yöntemlere başvurulmaktadır.

3.1.2. Irak'ta Servetlerin geliri Bölünmesine İlişkin Çıkan Anlaşmazlıkların Çözümünde Federal Yüksek Mahkemenin Rolü

Irak devlet idaresi geçiş dönemi 2004 yılı kanunu 4. maddesinde, Irak Devleti federal devlet olarak belirlenmiştir. Bu yüzden en kısa zaman içerisinde federal

---

²¹⁹ Federal/1981 numaralı davaya ilişkin federal mahkeme kararı. Birleşik Arap Emirlikleri formu, <http://theuaelaw.com/vb/forumdisplay.php?f=12> erişim tarihi 10.12.2012.son yenleme 28.4.2015.

mahkeme kurulması gerekli olmuştur. Buradaki amaç merkezi otorite ile bölge ve bir bölgeye katılmayan iller arasında çıkacak herhangi bir soruna karşı koyabilmektir.²²⁰

Irak devleti 2005 yılı anayasası 92. maddesi ikinci fıkrasına göre federal yüksek mahkeme kurulacaktır.

92. madde ikinci fıkrası metni de şu şekildedir: “Federal yüksek mahkeme, birkaç yargıç, İslam dini âlimleri ve hukukçulardan oluşur. Sayıları, seçme yöntemi ve mahkemenin çalışma yöntemi kanunla düzenlenecektir. Bu kanun Irak parlamentosu üyelerinin 2/3 oyu ile kabul edilir.” Irak anayasası federal yüksek mahkemenin nasıl oluşacağı yöntemini ve uzmanlık alanını belirlemiştir.

Bu konuyu açıklığa kavuşturmak için iki kısma böleceğiz:

1. Irak 2005 yılı anayasasına göre yüksek mahkeme oluşumu
2. Irak 2005 yılı anayasasına göre federal mahkemenin ihtisasları

3.1.2.1. Irak 2005 Yılı Anayasasına Göre Yüksek Mahkeme Oluşumu

Federal yüksek mahkeme şeması, Irak devlet idaresi geçiş dönemi 2004 yılı kanunu 44. maddesinde E fıkrasında belirlenmektedir.²²¹

Bu maddeye göre, federal yüksek mahkeme bir başkan ve sekiz üyeden oluşur. Bunları seçmek için yargıç yüksek konseyi, federal yüksek mahkemede boş kadroları belirler. Önceden bölge ve il yargıç konseylerine danışılarak, on sekiz ila yirmi yedi arasında aday belirlenecek ve yargı yüksek konseyi de vefat, istifa veya azil nedeniyle boşalan her koltuk için üç aday belirleyecektir.

Federal Irak 2005 yılı anayasası kabul edildikten sonra, 94. maddesi ikinci fıkrasında, federal yüksek mahkemenin oluşturulması belirlenmektedir.²²²

Ancak anılan maddede federal yüksek mahkeme, yargıç sayısını ve yargıçların seçme yöntemlerini belirlemedi. Tüm bu ayrıntıları 2005 yılı federal yüksek mahkemesinin 30 numaralı özel kanununa²²³ aktardı. Bu kanuna göre federal

---

²²⁰ Bdor Zeki Ahmed ve diğerleri: *Anayasa İkilemi: Nakit ve analiz birinci baskı*. Stratejik Çalışmalar Enstitüsü, Beyrut; 2006. 49.

²²¹ Fras Abdullrazak Alsudani, *Irak'ın Istikbali Ve Gizemli Anayasası*. Irak devlet idaresi geçiş dönemi 2004 yılı kanununu eleştirmek. (İkinci Baskı, Ammar Basın Evi, Amman, 2005) 248.

²²² Irak 2005 yılı anayasası 92. Madde.

²²³ Aveen Halid Abdulrahman, Irak'ta Federal Yüksek Mahkeme İhtisasları. *Dhok Üniversitesi Dergisi* 2. Sayısında 14. Klasörde yayımlanan çalışma, 2011 64. Irak devlet idaresi geçiş dönemi 2004 yılı kanunu 44. maddesine dayanarak Irak'ta federal yüksek mahkeme çalışmalarını şema ve uzmanlık açısından düzenleyen kanun yayımlandı ve 2005 yılı federal yüksek mahkeme 30 numaralı kanunu adıyla adlandırıldı ayrıca 2005 yılı federal yüksek mahkeme 1 numaralı iç tüzüğü.

yüksek mahkeme, bir başkan ve sekiz yargıçtan oluşacak ve bu yargıçlar, başkanlık konseyi ve yargıç yüksek konseyi kendi aralarında danışarak atanacaklar ve buna ek olarak bu mahkemede fıkıh ve hukuk uzmanları da görev yapacaklar.²²⁴

3.1.2.2. Federal 2005 Yılı Anayasasına Dayalı Olarak Federal Yüksek Mahkemenin yetkileri

Federal yüksek mahkemesi kanunu 4. maddesinin birinci fıkrasında yazıldığına göre, federal hükümet ile federe bölge ve iller belediyeler ve mahalli idareler arasında çıkan anlaşmazlıkların giderilmesi federal yüksek mahkeme yetkisindedir.²²⁵

Irak 2005 yılı anayasasının 93. maddesinde, Irak federal yüksek mahkeme görevleri aşağıda yazıldığı gibi belirlenmiştir:²²⁶

1. Yürürlükte olan kanun ve mevzuatların anayasaya uygun olup olmadıklarını denetlemek.
2. Anayasa maddelerini yorumlamak.
3. Federal otoritece çıkartılan yasalar, mevzuatlar, kararlar, talimatlar ve uygulamalar ile çıkan anlaşmazlıkları çözmek (Bakanlar kurulu başkanlığı, ilgili kişiler ve diğerleri mahkemeye şikâyetlerini sunabilir, bu hakları da kanunla garanti edilecektir.)
4. Federal hükümet ile bölge hükümetleri arasında çıkan uyuşmazlıkları gidermek.
5. Bölge hükümetleri arasındaki uyuşmazlıkları gidermek

Irak 2005 yılı anayasasına dayalı olarak, uyuşmazlıkların bir tarafı federal hükümet, ikinci tarafı feder bölge veya bir bölgeye bağlı olmayan illerse bu uyuşmazlıklar federal yüksek mahkeme ihtisası kapsamındadır.²²⁷ Özellikle de

---

²²⁴ Yaser Atawi Abud Alzubaydı, Irak'ta Kanunların Anayasaya Göre Olup Olmadığını Denetlemek İçin Federal Yüksek Mahkemenin Rolü. *Dhok Üniversitesi Dergisi* 2. Sayı 14. Klasörde Yayımlanan Çalışma -2011, 297.

²²⁵ 2005 yılı 30 numaralı federal yüksek mahkemesi kanunu.

²²⁶ Khdr Tofik Rahman, Irak'ta anayasa metinleri problem ve çözümleri,69.

²²⁷ Makke Naje. *Irak'ta Federal Yüksek Mahkeme*. (Birinci Baskı, Bağdat, Darülkütüp Walwathayık Yayınları 2007) 38.

federal hükümet ile mahalli otoriteler arasında servet ve otorite paylaşımı hususları.²²⁸

Bu hususta anayasanın 93. maddesinin dördüncü fıkkında, federal yüksek mahkeme ihtisasları şu şekilde belirlenmiştir: “Federal hükümet ile bölge, iller, belediyeler ve mahalli idareler arasındaki uyuşmazlıkları çözmek”. Aynı maddenin beşinci fıkrası ise “feder bölgesi otoritesi ile bir bölgeye katılmayan illerin otoritesi arasındaki uyuşmazlıkları çözmek” ifadesi yer almıştır.

Buna dayanarak uyuşmazlık konuları federal mahkemeye sunulup, mahkemenin kararı beklenir. Ancak federal hükümet kanunları, sadece federal hükümetin münhasıran yapacağı ihtisaslara zıt gelen mahalli kanunları iptal edebilir, bu da anayasa maddesine dayalıdır.²²⁹

Görüldüğü üzere Irak federal yüksek mahkemesi, ABD ve BAE ülkelerindeki gibi devlet yargı sistemine uyumlu yasal bir heyettir. Siyasi baskılara maruz kalabilir ve bu baskıdan dolayı normal yolundan sapabilir.

Bu konuyu açıklığa kavuşturmak için, Irak federal yüksek mahkemesine Irak parlamentosu tarafından sunulan taleplere istinaden anayasanın bazı maddelerine ilişkin birkaç yorumu ele alacağız:

Irak federal yüksek mahkemesi, 16.07.2007 gününde Irak parlamentosu talebine dayanarak, Irak anayasasının 115. ve 160. maddelerinin üçüncü fıkrası ayrıca 121. maddenin de üçüncü fıkrasına ilişkin yorumunu şu şekilde belirtti:

Federal yüksek mahkemesi, 9/federal/2007 sayılı kararı, Irak 2005 yılı anayasa mahkemesi 115. maddesini ve diğer maddeleri inceledikten sonra il meclislerinin mahalli yasalar çıkartmak için yasama yetkisine sahip olmadığını açıkladı. Ancak il meclisleri, 2005 yılı anayasasının 122. maddesi hükümlerine dayalı olarak geniş kapsamlı idari ve mali yetkiye sahiptir. Valilik, kendi işlerini yürütmek için idari desantralizasyon prensibine ve durum gereği çıkartılacak yasalara dayalı olarak işlerini yürütecektir.

Yukarıda geçen talebin birinci fıkrası ve aynı yazının ikinci sorusuna ilişkin, 2005 yılı anayasası 160. maddenin üçüncü fıkrası ve 121. maddenin üçüncü fıkrası metinleri şunu demektedir: Federal gelirden eşit olarak illere tahsis edilir. Bu da 121.

---

²²⁸ Farman Darwesh Hamad. *Federal Yüksek Mahkeme İhtisasları*. Yayımlanmamış Doktora tezi, Süleymaniye Üniversitesi Hukuk ve Siyaset Fakültesi, 2011, 159.

²²⁹ İsmayıl, 369.

hükme göre federal hükümet tarafından şeffaf olarak yapılacaktır. Ancak 2005 yılı anayasası 93. maddesinde ve federal yüksek mahkemesi 2005 yılı 30 numaralı kanunun 4. maddesinde federal yüksek mahkeme ihtisas konularını belirlemiştir. Irak parlamentosunun talebindeki ikinci ve üçüncü konulara ilişkin federal yüksek mahkeme yetki sahibi değildir. Bu yüzden federal mahkemenin görüşünü belirleme yetkisi yoktur.²³⁰

Federal yüksek mahkemenin bu kararından anlıyoruz ki federal yüksek mahkeme bu mesele için çözüm yolu bulmakta tarafsız değildi, tam bir şekilde federal hükümete destek verdi.

Irak federal hükümeti, Kürdistan federe hükümetini federal yüksek mahkemeye şikâyet etti. Şikâyet konusu Kürdistan federe hükümetinin Türkiye Ceyhan Limanı yoluyla ve Bağdat'ın onayı olmadan petrol ihraç etmesidir. Irak federal hükümeti, federal yüksek mahkemeden Kürdistan hükümetinin Doğal Kaynaklar Bakanlığının cezaya çarptırılmasını ve federe bölgeden petrol ihracatının yasaklanmasını talep etmişti. Federal yüksek mahkeme 23 Haziran 2014 tarihinde özel oturum düzenleyerek kararı verdi. Federe yüksek mahkeme, federal hükümetin talebini inceledi ve oy birliği ile federal hükümetin talebini reddetti. Gerekece olarak şikâyetin Irak'taki yasal prosedürlere uyumsuz olduğunu gösterdi²³¹.

Bu yüzden Irak'ta federal hükümet ile federe bölge ve il hükümetleri arasındaki uyuşmazlıkları gidermek için federal yüksek mahkemeye başvurmak çok zordur.

3.2. FEDERAL IRAK'TA GELİR BÖLÜNMESİ UYUŞMAZLIĞININ GİDERİLMESİ İÇİN ANAYASAYI DÜZELTME ÇÖZÜMÜ

Kuşkusuzdur ki anayasalar ve metinleri kişilere ömür boyunca iktidarı sürdüremez. Çünkü toplumlar siyasi, ekonomik, sosyal açılardan gelişmektedirler. Bu nedenlerden dolayı anayasanın değiştirilmesi gereklidir.²³²

Federal anayasa metinlerine göre, federal otoritesi ile federe otoritesi arasında devletin gelir ve otoritenin bölünmesi temel kuraldır. Aynı zamanda federal

---

²³⁰ Yargıç Cafer Kadhım Al-Maliki, *Federal Yüksek Mahkemesinde Yargı Mercii*. (Birinci Baskı, Darulatik Kitap Yapımı, Kahire 2011) 316.

²³¹ 59/federal/2014 numaralı kararın bir nüshasını bu tezin son sayfasına eklemektedir.

²³² Sabri Muhammed Al.Snusi Muhamed, *Anayasa Hukuku Arabulucu*. (Birinci Baskı, Darulnahda Alarabiyye, Kahire 2008) 45-46.

hükümet, feder hukmetlerin içişlerine karışmaması için, federe bölgelerin bağımsızlığı garantörüdür.

Bu temel unsurların tümü anayasanın kilitleme nitelikli olmasını sağlar. Bu yüzden anayasa düzeltmeleri çok karmaşık olur ve bir kanunun değiştirilmesi için izlenen yöntemler daha zor olacaktır.

Çünkü federal anayasanın değiştirilmesi, belki de federe bölgenin bağımsızlığını etkileyip, egemenliğini kısıtlayacaktır. Var olan bir durumu belgeleyip, federe otoritenin arzu etmediği şekilde değiştirecektir.

Bu yüzden anayasanın değiştirilmesi için bölgelerin merkezi hükümetle birlikte çalışması şarttır.²³³

Bu konuyu ele almak için, Irak 2005 yılı anayasa düzeltmesinin maddelerini detaylı şekilde anlatacağız:

Irak 2005 yılı anayasasına göre, anayasa düzeltme ve değişikliklerinin yapılması yöntemleri iki maddede belirlenmiştir. Bunlar 126. ve 142. maddelerdir.

126. maddede durum gereği ve değişikliklerin yapılması gerekli ise anayasa değişikliklerinin normal yollarla yapılması belirtilmiştir.

142. maddesi, olağanüstü durumlarda anayasa değişikliğini kapsamlı olarak ele almıştır.

Ve biz burada Irak 2005 yılı anayasası düzeltmesi konusunu aşağıda gelen iki bölümle ele alacağız.

1. Anayasanın 126. maddeye dayalı olarak düzeltilmesi olağan durumu
2. Anayasanın 142. maddeye dayalı olarak düzeltilmesi olağanüstü durumu

3.2.1. Anayasanın 126. maddeye dayalı olarak düzeltilmesi olağan durumu

Irak 2005 yılı anayasası 126. maddesi birinci fıkrasına göre “Irak cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulunun tümü veya Irak temsilciler meclisinin beş

---

²³³ Hüseyin, 199.

temsilcisi anayasayı düzeltme önerisinde bulunabilir...’’²³⁴ Bu anayasa metnine göre, Irak anayasasının değişim önergesi otoriteleri, Irak Cumhurbaşkanı ve bakanlar kuruludur. Irak cumhurbaşkanını bakanlar kurulu ile ortak kılmaktadır ve cumhurbaşkanı ile bakanlar kurulunu ikisi bir arada eşit olarak belirlemektedir. Bu eşitlik yani cumhurbaşkanının anayasal konumu, parlamenter sisteme aykırı gelmektedir ki anayasada açık ve nettir. Ayrıca tartışmaya yol açan başka bir nokta var ki o da eğer cumhurbaşkanı ile bakanlar kurulu arasında, anayasayı düzeltmeye ilişkin mutabakata varılmazsa son söz kimin olacaktır? Cumhurbaşkanının mı yoksa bakanlar kurulunun mu?

Anayasanın 126. Maddesinin diğer fıkrasına göre “Irak temsilciler meclisinin 1/5’i anayasayı düzeltme önerisinde bulunabilir.”. Bence maddenin bu fıkrası, bir anayasa maddesi düzeltmesi için yeterli değildir. Anayasayı hazırlayanların bu oranı 2/3 veya çoğunluk oyu yapması gerekliydi. Çünkü 1/5 oranı %20’ye eşittir, bu da federal anayasayı düzeltmek için az bir orandır.

Anayasanın 126. maddesi dördüncü fıkrasına göre “Bölgelerin onayı olmadan, bölgelerin egemenliğinden azaltan anayasada, referandumla bölge halkının oy çoğunluğu olmadan herhangi bir düzeltme yapılmaz.”.

Anayasayı düzeltme önerisinde bulunmak için yetkili otorite, Irak anayasası 126. maddesinin ikinci fıkrasında yer alır. Metne göre “Anayasanın birinci bölümündeki temel ilkeler deklarasyonu ve ikinci bölümündeki haklar ve özgürlükler değiştirilemez. Bu, ancak iki ardışık meclis seçiminden sonra yapılabilir.” Bu da demektir ki bu anayasa maddesi sekiz yıl bağlayıcıdır. Ta ki anayasa birinci bölümündeki temel ilkeler, devletin şekillendirilmesi, parlamenter sistem, din ile devlet arasındaki ilişki ve milliyetçilik, dini çoğulculuğun tam olarak sabitlik kazanabilmesi, devletin resmi dilleri, hukuk egemenliği, iktidarın barışçıl devredilmesi, ırksal yaklaşım, terörizm yasağı, Irak Devleti’nin başka ülkelerin iç işlerine karışması, uluslararası yükümlülüklere uyum, Irak silahlı güçlerinin oluşturulması ve bunlar gibi başka önemli görevler söz konusu olana kadar.

Irak anayasası 126. maddesi maddi doğruluk üzerindeki yasağı içermektedir, ki anayasa değişikliği haddini de belirlemiştir. Anayasa değişikliği yapmak için başka otorite yoktur ve bu hususta metin açık ve nettir.

---

²³⁴ Hasan, Amjad Alı. *Çoğulcu Toplumlarda Çekişmelerin Çözümü İçin Federal Sistemi, Örnek Olarak Irak*. Beşeri Bilimler Fakültesi, Hukuk Bölümü, Duhok Üniversitesi, Yayınlanmamış Mastır Tezi, 2010. , 278.

“Federal otorite, ihtisası kapsamında olmayan hususlarda ve ilgili bölgenin yasama organı onayı olmadan ve bölge halkının referandum yolu ile olumlu oy çoğunluğu olmadan hiçbir şekilde bölgelerin yetkilerini azaltan hiçbir anayasa değişikliği yapılamaz.”²³⁵

3.2.2. Anayasanın 142. maddeye dayalı olarak düzeltilmesi olağanüstü durumu

Irak anayasası 142. maddesi, anayasanın olağanüstü durumlarda düzeltilmesi konusunu ele alır ve bu maddeye dayalı olarak anayasanın tüm maddeleri düzeltilmektedir. Bu da demektir ki anayasanın değiştirilmesi gereken maddeleri ele alınacaktır.

Anayasanın 142. maddesinin metni ise şu şekildedir:

Temsilciler meclisi görevi başlangıcında, meclis temsilcilerinden bir komisyon oluşturmak için, Irak toplumunun önde gelenlerinden komisyon üyelerini seçecektir. Bu komisyonun görevi, dört ay zaman aşımını aşmadan temsilciler meclisine rapor sunmaktır.

Anayasada yapılması gereken değişiklikler önergesi sunulacaktır. Bu komisyon, önergeyi sunduktan sonra feshedilir.²³⁶ Buna dayanarak anayasa değişikliğine ilişkin tek otorite temsilciler (milletvekilleri) meclisidir. Zira bu madde salt çoğunluk yani %50 + 1 sayısını gerektirir. Yani Irak temsilciler meclisi üye sayısı 328 olduğu için 164 üyenin onayı gereklidir.

Bu anayasa maddesine göre, düzeltme önergesinde bölgeler ve eyaletlerin etkin rolü yoktur. Halbuki bu düzeltme önergesi projesine, anayasayla yasalaşan federal sistemin doğallığı yansımalıydı. Kafalarda soru işareti bırakan konu şu ki; bölgeler ve illerin kendileri nasıl olur da bir federal anayasa düzeltme projesinde yer almaz. Oysa ki bu düzeltme kendilerini de kapsamaktadır.²³⁷

Daha önceden değinildiği üzere, Irak anayasası 142. maddesi, anayasadaki dengesizliği gidermek için gelmiştir. Çünkü bu madde, anayasa tasarısının tamamlanması ardından yazıldı ve bu maddenin anayasaya eklenmesi sünnileri tatmin etmek içindi. Çünkü Sünniler anayasa tasarısının hazırlanmasının ilk

²³⁵ Yash Chai and Jill Cottrill, *A Review Of The Constitution of Iraq*. University of Hong Kong 2005, 37.

²³⁶ Irak 2005 yılı anayasası 142. Madde.

²³⁷ Raad Najı Aljadde, *Irak'ta anayasa hukuku ve anayasal düzen genel teorisi*. (Birinci baskı, Alhikma Yayıncılık Ve Dağıtım Evi, Bağdat,1990) 263-265.

aşamasına katılmamıştı. Ayrıca bu komisyonun çalışmasını tamamlaması için dört aylık bir zaman aşımı belirlenmiştir ve bu maddenin anayasada geçmesinin sebebi siyasi denkleştirici olarak bir tarafı tatmin etmektir. Ancak bu madde artık aktif değildir ve kullanımı ardından düşürüldü.

Yukarıda belirtildiğine göre, tüm görüş ve öneriler Irak 2005 yılı anayasasını düzeltmek içindi.²³⁸ Buradaki amaç da Irak'ta çekişmekte olan taraflar arasındaki özellikle de gelir dağılımına ilişkin çekişmelere son vermektir. Çünkü bu maddeler, üzerinde anlaşılabilen maddelerdir, çelişkili ve vahimdir.

Irak anayasası düzeltilmesi veya değişikliklerin yapılması çok zor olan bir anayasadır. Anayasayı düzeltme ve üzerinde değişiklikler yapma yöntemleri, normal kanunlar için izlenen yöntemlerden çok farklıdır.

3.3. FEDERAL IRAK'TA GELİR BÖLÜNME ANLAŞMAZLIKLARININ ÇÖZÜLMESİ AMACIYLA YAPILAN ULUSAL ANLAŞMALAR

Çoğu federal ülkelerde bazı çatışmalar için köklü bir çözüme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çözüm yolları arayışı sırasında üzerinde anlaşılabilen konuları, federal yüksek anayasa mahkemesine sunma düşüncesine bazı federal ülkelerde sıcak bakılmaz. Çünkü federal yüksek mahkeme, sonuçta bir hukuk heyetidir hatalara yada baskılara maruz kalabilir.

Ayrıca sorunları gidermek için anayasada değişim ve düzeltme yapmak çok zor ve karışıktır. Belki de bu değişim ve düzeltme var olan çatışmalar daha da artmasına yol açabilir.

Bu yüzden bazen federal ülkelerde var olan çatışmaları giderilmesi için ulusal sözleşmeler düzenlenir.

Kürdistan federe hükümeti ile merkez hükümet arasında çıkan anlaşmazlıkların ve çekişmelerin giderilmesi için çok sayıda ulusal anlaşma düzenlendi. Bu anlaşmalara Irak'ın farklı taraflarından kişiler katıldı ve mevcut çekişme ve anlaşmazlıkları gidermek için çözüm yolları aradılar.

---

²³⁸ Irak 2005 yılı anayasası 112. Madde.

ERBİL VE BAĞDAT ANLAŞMASI

Kürdistan federe hükümeti kendi bölgesinin arazileri üstünde bulunan petrol ve gaz yatakların geliştirmesi yada üretip pazarlaması, federal hükümetin iznini almadan, kendi enerji bakanlığı tarafından yapmaktadır. federal devlet yöneticileri bu oluşumu kabul etmedi. Böylece 1.1.2014 tarihinden itibaren, federe bölge ekonomik ablukaya alındı. Bu abluka federe bölgenin başkenti olan Erbil'i ekonomik krize sokup 2014 kasım ayında Bağdat'la anlaşmaya mecbur kıldı "Erbil ve Bağdat anlaşması"²³⁹. Bağdat'ta imzalanan bu anlaşmaya göre ; Erbil hükümeti 1.1.2015 tarihinden itibaren günde 550 bin varil petrolü kürdistan bölgesinden Irak petrol şirketi "SOMO" vasıtasıyla Türkiye'nin Ceyhan limanına göndericek ve satılan petrolin geliri federal hükümetin olacaktır. Karşılığında Bağdat tarafından yapılan ekonomik abluka Erbil üzerinden kaldırılacak ve Kürdistan federe bölgesinin Irak genel bütçesinden hak ettiği 17% geliri Bağdat tarafından kürt bölgesine ödenecektir. Fakat bu anlaşma Irak'ta mevcut olan "İşid" savaşları nedeni ile şimdiye kadar düzenli bir şekilde, uygulanmamıştır²⁴⁰. Ama sorunların çözülmesi için iki taraftandan (Federal ve Federe hükümeti) ciddi çabalar gösterilmektedir.

Bu durumda "Erbil ve Bağdat" anlaşması, federal ve federe hükümeti arasında şuanki sorunlarını çözse bile, ilerde yine petrol konusu üzerine Erbil'le ve Bağdat arasında başka yeni çatışmalara neden olacaktır. Çünkü federe devlet enerji bakanının basında çıkan demesine göre federe bölgesinde bulunan petrol yatakların yakın gelecekte üretim oranı günde 1 milyon varile civarına çıkacaktır²⁴¹. Yani "Erbil ve Bağdat" anlaşmasına göre, Erbil eğer günde sadece 550 bin varil petrol federal hükümete teslim edicekse, bu rakkamın üstünde çıkarılan petrolü, büyük ihtimalle kendisi eskisi gibi yine Bağdat'tan izin almadan yabancı şirketlerle anlaşarak satacaktır. Buda federal ve federe hükümetin arasında ister istemez yine petrol nedeniyle uyuşmazlıkları yenileyecektir. "Erbil ve Bağdat" anlaşması başarısızdır

²³⁹Erbil ve Bağdat anlaşması detayı <http://www.newsabah.com/wp/newspaper/29422> son erişim tarihi 28.4.2015.

²⁴⁰ Sadece 2014 Haziran ayından 2015 Nisan ayı arasında, İşid terör örgütü Irak'ın üçte biri (Musul ve Anbar) Süni bölgeler arazisini ele geçirdi, İşid bu arazilerde bulunan bir çok petrol yataklarından petrol çıkarıp ucuz fiyatlarla kaçakçılara satmaktadır. Irak federal hükümeti bir taraftan İşid savaşı harcamaları, diğer taraftan egemenliği altında kalmayan bu petrol yataklarının geliri eline geçmemesi, bir taraftanda uluslar arası petrol şirketlerde petrol alış fiyatı düşmesi, federal devleti ciddi bir şekilde ekonomik krize soktu böylece üzerinde bulunan mali yükümlülüklerinin bir kısmını yerine getirmemeye neden oldu. Federe hükümette arasına İşid'in patlatığı Kerkük yoluyla Ceyhan limanına giden petrol boruları nedeni ile, üzerinde bulunan yükümlülüklerini yerine getirmekte zorluk çekmektedir.

²⁴¹Bu konuyla alakalı detaylar, <http://issuu.com/rozhnama/docs/merge-442/16> son erişim tarihi 30.5.2015.

diyemeyiz, çünkü önemli bir oranda iki tarafın arasında çatışmaların gidermesine yardımcı oldu. Ama yinede ilerde sorun yaşamamak için bu anlaşma güncel olarak geliştirilmelidir.

SONUÇ

1. Ardışık Irak hükümetleri Kürt meselesine ilişkin başarısız olmakla şunu kanıtladı ki Kürt meselesi bir Kürt milliyetçilik sorunudur ve bu sorun idari birim oluşturmakla çözülsün bile bu bir yere kadardır. Kürtlerin kendi arazileri, Kürt arazileri olarak tanındı. Çünkü Kürt halkı bu arazilerde asıl bir ulus olarak yaşamaktadır ve her zaman Irak Devleti'nin kurulması için katkıda bulunmuşlardır.
2. Federal ülkelerde, federal anayasalarına dayalı olarak, otorite ve servetler, federal hükümet ile federaliyeti oluşturan federe birimler arasında paylaşılır. Federal anayasalar, federal hükümetler tarafından tek başına düzeltilemez. Federe ile birlikte düzeltilenektir.
3. 2004 yılı Irak'ın geçici devlet idaresi kanunu ve 2005 yılında düzenlenen Irak'ın federal anayasasına göre, Kürdistan bölgesi, resmi bir şekilde federe birimi olarak tanınmıştır.
4. Kürdistan federe hükümet yöneticileri, 2005 yılından sonra yaptıkları petrolle ilgili anlaşmalar eğer uluslararası düzeyde değil ise, federal anayasanın 110, 112, 114 ve 115. Maddelerine göre uyumlu ve yasaldir . Fakat bu anlaşmaların sonunda elde edilen gelirler, anayasanın 111 maddesine uyumlu olmalıdır, Irak halkına eşit bir şekilde dağıtılmalıdır.
5. Irak federal anayasasının petrolle ilgili maddelerin bir kısmında yasal boşluk bulunmaktadır. Bu boşlukların yasal yollarla düzeltilmesi gerekmektedir.
6. Büyük önem kazanan servetlerin gelirlerin bölünmesine ilişkin çıkan uyuşmazlıklardan çözümü için, anayasa maddelerinde düzeltmelerin yapılması önerileri mantıklı değildir. Zira Irak anayasası zor değişir bir anayasa olduğu için çok karmaşık yöntem ihtiyacı duyulmaktadır. Bunun

için büyük bir çaba ve çok zamana ihtiyaç vardır. Belki de bu çatışmaların durumunu daha kritik olmasına da yol açabilir.

7. Federal devletlerde yargı piramidin en üst düzeyinde olan yüksek federal mahkemesidir. Bence Irak'ta bu mahkemenin başkanı ve üyeleri siyasi partiler tarafından atandıkları için, bölgelerin otoriteleri arasında çıkan anlaşmazlıkların gidermesi için, verdiği kararları ile başarı olamamıştır.

Öneriler

Yukarıdaki sonuçlara göre çözüm için aşağıdaki önerilerde bulunabiliriz;

1. Irak'ta, petrol ve gaz yönetimi ile ilişkin çıkan çatışmaları gidermek için, federal ile federe hükümeti arasında anlaşma düzenlenmeli, ayrıca "Erbil ve Bağdat" antlaşması, geniş ve kapsamlı bir şekilde ele alınmalı.
2. İlerde eğer anayasa metinleri değişimi söz konusu olursa, devlet anayasası taslağının hazırlaması veya düzeltilmesi, hukuk alanında uzman ve deneyimli kişiler tarafından ele alınmalı, yetki ve hakları belirleyen metinlerin ifadelerini seçerken, kapsamlı, dikkatli ve net kelimeler kullanılmalı.
3. Federe bölgede ve illerde bir mali sandık oluşturmalı ve bu sandığa petrol gelirinin %5'i yatırılmalıdır. Ardından, bu gelir belli şartlara göre halka verilmelidir. Bu da Amerika'da Alaska Eyaletinde kurulan sandık benzeri gibi olacaktır.
4. Irak yüksek federal mahkemesi, mutlaka tarafsız olmalıdır. Bunu sağlamak için, bir yasa ile siyasi partilerin mahkeme başkanı ve üye atamada yetkilerini en aza indirilmelidir .

KAYNAKÇA

- Abdulbar, Farook. *Hak ve Özgürlükleri Korumakta Mısır Anayasa Mahkemesinin Rolü*. Birinci Baskı, Alkahire Üniversitesi Matbaası 1986..
- Abdullrazak, Abdullatif. *Uluslararası Hukukta Müdahale Etmemek Ve Etmek*, Mokiryani: Erbil, 2002.
- Abraham, Henry J. *Apolitical History Of Appointment To The Supreme Court 3rd Ed*, Oxford University Pres, New York, 1992.
- Ahmed Bdor Zeki ve diğerleri. *Anayasa İkilemi: Nakit Ve Analiz*. Birinci Baskı, Stratejik Çalışmalar Enstitüsü, Beyrut, 2006.
- Even Omer Ahmet,. *Federal Ülkelerde Mali Kaynakların Bölümü*. Salahattin Üniversitesine, Hukuk Fakültesi, Mastır Tezi.
- Ahmet, Fersat, *Irak Kürdistan Bölgesi*. Kürdistan Ulusal Konseyi Yayınları, Eğitim Bakanlığı Matbaası, Erbil, 1998.
- Albarzanjı, Saadı. Bölge'nin Hukuk Sistemini Oluşturmak Ve Kalıplamada Kürdistan Deneyimi. *Yasa Ve Siyaset Dergisi*, Selahattin Üniversitesi Erbil, 2005, Sayı 30.
- Alfadhıl , Munther. *Enfalden Bağımsızlığa*. Aras, Erbil, 2005.
- Alhaalıdı, Ahmed Abdul Hamıd. *Anayasa Hukuku Genel Anayasal İlkeleri*. Birinci Baskı, Şetat Yayım Ve Programcilik Evi, Kahire, 2011.
- Al-Hasani, Abdul Razzaq. *Irak Hükümetleri Tarihi*. Birinci Bölüm, Darülkütüp, Beyrut, 1980.
- Alhayyawi, Nabeel Alqadi Abdulrahman. *Federal Devlet*. Seri No: 9, Birinci Baskı, Bağdat, 2004.
- Alhüseyin, Amjad. *Çoğulcu Topluluklarda Çekişmelerin Çözümü İçin Federal Sistem*. Örnek Olarak Irak, Dhok Üniversitesi Siyaset Ve Hukuk Fakültesi, İnsani Bilimler Üniversitesi, Mastır Tezi, 2010.

- Aljadde, Raad Najı. *Irak'ta Anayasa Hukuku Ve Anayasal Düzen Genel Teorisi*. Birinci Baskı, Alhikma Yayıncılık ve Dağıtım Evi, Bağdat, 1990.
- Aljahshı, Abdulbasıt Alı Gasem. *Gelir Vergisinde Muafiyet*. Birinci Baskı, Alhamıd-Basım Ve Yayım Evi, Amman, 2008.
- Aljarıf, Tyama. *Devlet Teyorisi*. Alkahira Haditha Kütüphanesi, Kahire, 1964.
- Alkhasawna, Semir Selim Ahmed. *Ürdün Kanunları Anayasal Uygunluğu Kontrolü Ve Mısır Tecrübesine Dayalı Olarak Anayasa Mahkemesi*. Arap Araştırma Ve Çalışmalar Enstitüsü, Hukuk Bölümü, Yayımlanmamış Mastır Tezi, Kahire 2001.
- Alkubaysi, Moammar Mahdi Salih. *Federal Ülkelerde Anayasa İhtisaslarının Bölünmesi*. Birinci Baskı, Alhalabi Hukuk Yayınları, Beyrut, 2010.
- Al-Maliki, Yargıç Cafer Kadım. *Federal Yüksek Mahkemesinde Yargı Mercii*. Birinci Baskı, Darulatık Kitap Yapımı, Kahire, 2011.
- Alsaffar, Ahmed Suleyman. *İş Numaralarına Vergi Dayatmak*. Musul Üniversitesi, Yönetim Ve Ekonomi Fakültesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bağdat, 1990.
- Alsagban, Abdal. *Maliye Genel Bilimi*. Birinci Bölüm, Alırşad Matbaası, Bağdat-1966.
- Al-Shawi, Munther. Devletler Turlarına İlişkin Yansımalar Başlığı Adı Altında Araştırma, *Yasama Ve Yargı Dergisi*, 2010, Sayı 4.
- Alshawi, Munthir. Devletlerin Türleri Üzerine Düşünceler. *Mevzuat Ve Yargı Dergisi*. Dördüncü Sayı, Bağdat, 2010.
- Alsudani, Fras Abdullrazak. *Irak'ın Istikbali Ve Gizemli Anayasası. (Irak Devlet İdaresi Geçiş Dönemi 2004 Yılı Kanununu Eleştirmek)*. İkinci Baskı. Ammar Basın Evi, Amman, 2005.
- Alsukayını, Hüseyin Azzab. *Irak Anayasasında Tartışmalı Konular, Anayasa İnceleme Ve Değişirme*. Birinci Baskı, Al Gadır Basım Ve Yayın Evi, 2008.
- Alşahha, İbrahim Abdul Aziz; Muhammed; Rıfat. Abdul Wahab Alfatih Basım Evi, Eliskanderiyah, 2001.
- Alzebari, Abdullrahman. *Kürdistan Bölgesinin Hukuki Statüsü*, Mokıryani, Erbil, 2002.

- Alzubaydi, Yaser Atawi Abud. Irakta Kanunların Anayasaya Göre Olup Olmadığını Denetlemek İçin Federal Yüksek Mahkemenin Rolü. *Dhok Üniversitesi Dergisi*. 14. Klasör de Yayınlanan Çalışma -2011, Sayı 2.
- Ameede, Sozan İbrahim. *Kürdistan Bölgesinde Demokrasi Tecrübesi*, Khan Matbaası, Duhok, 2011.
- Anderson, George. *Federalism: An Introduction*, Oxford University Press.
- Asasard, Fareed. *Geçiş Dönemi Devlet İdaresi Kanunundan Sonra Kürt Meselesi*. Medbüli Kütüphanesi, Kahire, 2006.
- Baum, Lawrence. *Yüksek Mahkeme*. Çeviri: Mustafa Riyad. Birinci Baskı. Uluslararası Kültür Ve Bilim Yayımı, Mısır Derneği, Kahire, 1998.
- Behn, Danial. *Sharing Iraq s Oil: Analyzing Production*. Sharing, Contracts Under The Final Draft Petroleum Law, 2007.
- Bin-Süleyman, Majid Sultan Muhammed. *Birleşik Arap Emirlikleri Devletinde Yasaların Anayasaya Uyumlu Olduğunu Denetlemek*. Karşılaştırmalı Çalışma, Kahire Üniversitesi, Yayınlanmamış Mastır Tezi. 2003.
- Chai, Yash and Jill Cottrill, *A Review Of The Constitution Of Iraq*. University Of Hong Kong 2005.
- Dchner, Contr. *Selahaddin Eyyubi Torunları*. Çeviri: Abdul Salam Berwari, 2.Baskı, Duhok, 2000.
- Fathi Al-Gawarii- Federal Sistemli Ülkelerde Dış İlişkiler- Teşri ve Alkadaa Dergisi (Mevzuat ve Yargı Dergisi) 4. Sayı –Bağdat-2010.
- Fatlawee, Ahmed Abeyıs. Irak Anayasasına Dayalı Olarak Federal Sistem Ve Otorite Paylaşımı. Kufe Üniversitesi, *Fakih Üniversitesi Dergisi*, Sayı 6.
- Ford, James Crawford. *The Authority Of The Kurdistan Regional Government Over Oil And Gas*, University Of Cambridge, USA, 2008.
- Hafız, De.Sefa. Özerklik Kavramı Ve Irak'ta Uygulaması, *Al-Sakafa Al-Cadide Dergisi*, Bağdat, 1970; Sayı 15,
- Hagiya, Hamdan Hasan Fahmi. *Hukuk Ve Anayasa Yargı Hükümleri*. Alexandria Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006.

- Hamad, Farman Darwesh. *Federal Yüksek Mahkeme İhtisaslar*. Süleymaniye Üniversitesi Hukuk Ve Siyaset Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011.
- Hamawandi, Muhammed. *Federalizm ve Özerklik ve Bölgesel İdari Adem-I*. Mokiryani Basım Ve Yayım Evi, İkinci Baskı, Erbil, 2001.
- Hamawandi, Muhammed. *Özerklik Ve İdari Ve Siyasi Merkezi Olmayan Sistemler* Birinci Baskı, Almoustakbal Arabi Evi: Kahire, 1990.
- Horiu, Andre. *Anayasa Hukuku Ve Siyasal Kurumlar*. Çeviri: Ali Maklad. Birinci Bölüm, İkinci Baskı, Al Ahliye Basım Ve Yayım Evi, 1977.
- Horiu, Andre. *Anayasa Hukuku Ve Siyasal Kurumlar*. İkinci Bölüm, Birinci Baskı, Adlar Alahliye Basım Evi, Beyrut, 1974.
- Hüseyin, Lokman Ömer. *Federal Devletin Katılım İlkesi*. Matbaa Haj Jashim, Birinci Baskı, Erbil, 2008.
- İnsan Hakları Uluslararası Enstitüsü*. Arap Anayasalar. Uluslararası Anayasal Hakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Depaul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, 2005.
- Kenan, Nawwaf. *Birleşik Arap Emirlikleri Anayasa Ve Siyasi Sistemi*. Birinci Baskı, Ithra Basım Ve Yayım Evi, Amman, 2008.
- Khudayır, Abdull Karim Alwan. *Uluslararası Kamu Hukuku Arabulucu*. Birinci Kitap, Birinci Baskı Amman: Ürdün, 2002.
- Khuzam, Brahim Abu. *Anayasa Kanununda Arabuluculuk*. Alkutupal Cadde Yayın Evi Birinci Kitap, Kahire.
- Kubaysi, Muammar Mahdi Salih Al. *Federal Devlet Anayasal Yetkilerin Dağılımı*. Al Halabi Hukuk Yayım, Birinci Baskı, Beyrut, 2010.
- Lambert, Peter G. *Amerika Birleşik Devletleri Ve Kürtler*. Çeviri: Kürt Araştırmalar Ve Belgeleri Kayıt Merkezi. Khan Matbaası, Duhok, 2008.
- Lili, Muhammed Kamil. *Siyasal Sistemler*, Darulnada, Beyrut; Lübnan, 1969.
- Lili, Muhammed Kamil. *Siyasal Sistemler*. Darulnada, Beyrut, Lübnan, 1969.
- Madison, Alexander and Hamilton, Jay. *Federal Devlet Temelleri Ve Anayasaları*. Çeviri: Jamal Muhammed Ahmed. Maktabatulhayat Evi, Beyrut, 1959.

- Maral, Joshua Mica. *Alaska Showing Iraq The Way*. New York Times. The Hooks 0228, July.2007.
- Mawlood, Muhammed, Umer. *Federalizm ve Irak'taki Uygulama Imkanı*. Mokreyanı Basım Ve Yayım Kuruluşu, Kürdistan: Erbil, 2000.
- Mawlud, Muhammed Ömer. *Federalizmi Bir Siyasi Sistem Olarak Uygulama Imkânı*. Alcamiya Araştırmaları, Yayım Ve Dağıtım İçin (Majd) Beyrut – 2009.
- Mırza, Ismail. *Hukukun Siyasi İlkeleri Ve Siyaset Bilimi*. Üçüncü Baskı, Almak Sanat Ve Edebiyat Yayım Evi, Kahire, 2004.
- Miller, Arthur.S. *The Role Of The Supreme Court*, 1st Ed, University Of New York Press.
- Muhamed, Sabri Muhammed Al.Snusi. *Anayasa Hukuku Arabulucu*. Birinci Baskı, Darulnahda Alarabiyye, Kahire, 2008.
- Naje, Makke. *Irak'ta Federal Yüksek Mahkeme*. Birinci Baskı, Darülkütüp Walwathayık Yayınları, Bağdat, 2007.
- Oktay aygun, federal devlet, çınar yayın evi,1996
- Omer, Şorış, Hasan. *Irak'ta Federal Sistemin Özellikleri*. Kürdistan Stratejik Araştırmalar Yayınları Merkezi, Süleymaniye,2009.
- Phelps, Lacey Wolfe. Karşılaştırmalı Anayasalar, Çeviri: Salih Jawad Ashkadım. *Adalet Dergisi*. 1978: 60.
- Puplic International Law & Policy Group And The Century Foundation, Establishing A Stable Democratic Constitutional Structure In Iraq: Some Basic.
- Qabbani, Khaled. *Desantralizasyon Ve Lübnan'da Uygulama Sorunu*. Birinci Baskı, Auwaydat Yayım, Beyrut, 1981.
- Qassab, Ömer Ahmed. *Devlet Sorunları*, Almuzurı Yayım Evi. Kahire.
- Rabat, Edmon. *Anayasa Hukuku Arabulucu*. İkinci Bölüm, Devlet ve İktidar Yasal Teorisi, Al Elim Malayım Evi: Beyrut, 1965.
- Shata, Waqillah Hammud. Güney Sudan Komplo Ve Korkaklık Arasında. *Kıraat Afrika Dergisi*. Alriyad, 2010, Sayı 6

Suleyman, Issam. *Lübnan'da Federal ve Çoğulcu Toplular*. Birinci Baskı, Alilimlmalayin Evi: Beyrut, 1991.

Şükür; Zühayir. *Anayasa Hukuku Arabulucu*. Birinci Bölüm, Anayasa Hukuku Ve Anayasal Kurumlar Genel Teorisi Büyük Ülkeler. Üçüncü Baskı, Almuassal Jamıyı Corporation Yayıncılık Ve Dağıtım, Beyrut, 1994.

Ellen Knickmeyer, Omar Fekeiki, "Sunni Turnout is High in Vote on Iraqi Charter," The Washington Post, 16 Ekim 2005.

Talabani, Nouryi. Uluslararası Hukukta Güney Kürdistan Sorunu. *Yasa Dergisi*, yıl 6, Erbil 2006, Sayı 6,

Talabani, Nori. *Federal Sistem Kavramı*. İkinci Baskı, Mokıryani Yayın, Erbil, 2005.

Wamdi, Walid. *Britanya Dokümanlarında Kürt Ve Kürdistan..* Londra 1991.

Watson, Ronald. *Federal Yönetmelikler*. Çeviri: Gale Barhuma, Maha Bastami, Maha Tekla. Federal Birlikler Formu, Otawa Kanada, 2006.

İnternet kaynakları

Al-Abbudi, Yargıç Qasım Hassan. *Federal Finansal Sistem*, Birinci Bölüm www.alnoor.se/article.asp?id=108645 .

Albakree, Gawad Kadım. *Federal Sistemlerde Servetlerin Paylaşımı Temelleri*. <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?akg-125312>.

Albasisi, Salih Jabır. *Uluslararası Antlaşmaların Sonuçlanmasında Eyaletlerin Ve Bölgelerin Yetkileri*, www.bntalrafidayn.com .

Alleyıwee, Alardaree Khaled. *Federal Sistemlerde İhtisas Ve Sorumlulukların Paylaşımı Ve Irak Anayasal Durumu*, <http://www.iraqmemory.org> .

Alqadoo,Hanin Hammud. *Irak Azınlıkları Ve Irak Federal Modeli, Çözümlemeli Araştırması*. <http://www.alshabak.net/html/news/alqado.htm> web .

ABD Time dergisi sekiz sayfadan oluşan, Irak'ı üç bölgeye bölmek için geniş bir rapor/<http://www.ciwanekurd.net/index.php/2013-06-26-10-12-46/2013-05-28-09-55-45/2566-2014-06-25-10-12-30/>

Alvddil, Munther. Federalizm ve türlerine ilişkin çalışma www.federalism.com .

Considerations, May 2003. Electronic copy available at: <http://ssr.com/abstract-2033344>.

Doski, Karwan Izzet. *Federal Anayasanın Korunmasında Yargının Rolü*. Sebriz Matbaası, 2006. www.iraqfuture.net .

Federal/1981 numaralı davaya ilişkin federal mahkeme kararı. Birleşik Arap Emirlikleri forma, <http://theuaelaw.com/vb/forumdisplay.php?f=12>

Jabır, Hafız Ganim Muhammed. *Federal Maliye Ve Hükümet Düzeyleri Arasındaki Kaynaklarının Paylaştırılması Ve Tahsisi Üzerindeki Etkisi*, www.iua.edu.sd/iua_studies/45/006.doc .

Qadduri, Sabah. *Kürdistan Bölge Ve Merkezi Hükümet Arasında Petrol Sorunu*. www.ankawa.com/forum/index erişim tarihi .

2009 yılında Kürdistan bölgesi başkenti Erbil’de imzalanan Erbil anlaşması <http://www.imn.iq/news/view.11963> erişim tarihi .

Erbil enerji bakanlığın mustakbaldeki icat edilen petrol oranı ile alakalı bilgiler <http://www.newsabah.com/wp/newspaper/29422>

Anayasa Kaynakları

Amerika Birleşik Devletleri 1791 Yılı Anayasası ve 1913’deki Düzeltmeler.

Birleşik Arap Emirlikleri 1971 Yılı Anayasası.

Federal Almanya 1949 Yılı Anayasası.

İsviçre Konfederasyonu 1999Yılı Anayasası.

Sovyetler Birliği 1977 Yılı Anayasası.

2005 Yılı Irak Anayasası.

Karar Nushaları

مكوّن ماري عبيراق
داد كاكي بالآي نيختيخادي

جمهورية العراق
المحكمة الاتحادية العليا
تعددية / تمديدية / ٢٠١٢

تشكلت المحكمة الاتحادية العليا بتاريخ ٢٠١٢/٦/٢٤ برئاسة القاضي السيد منحت المعمود
وعضوية القضاة السادة قاروق محمد السامي وجعفر ناصر حسين وأكرم طه محمد
وأكرم أحمد ياسان ومحمد صائب التقيتبادي وعمود صلاح التميمي
وميخائيل شمخون قس كوركيس وحسين علي أو التمن المكونين بالتقضاء بأسم الشعب
وأصدرت قرارها الآتي :

دفعت المحكمة تطلب المقيم من قبل وميخائيل طلب الأمر الولائي وزير النفط بشقة توظيفته والذي
يطلب فيه إصدار قرار بمنع وإيقاف تصدير النفط خارج العراق من قبل المظنوب الأمر الولائي ضد
وزير الثروات الطبيعية في حكومة إقليم كردستان في اجتماعها المنعقد بتاريخ ٢٠١٢/٦/٢٢
وتوضحت بعد التفتيش إلى أن التعلل قرار بشأن التطلب من شأنه أن يعطي إعساراً بقرآن مسبق في
مسار الدعوى والحكم الذي سيصدر فيها وهذا يخالف السبلات القضائية مما يقتضي أن يكون التبت
فيه من خلال نظر الدعوى وبناء عليه يترك على إدارة المحكمة بإجراء التتبعات في الدعوى
بأسرع وقت تمهيداً لنظرها وصدر القرار بالاتفاق في ٢٠١٢/٦/٢٤.

الرئيس
منحت المعمود

العضو
قاروق محمد السامي

العضو
جعفر ناصر حسين

العضو
أكرم طه محمد

العضو
أكرم أحمد ياسان

العضو
محمد صائب التقيتبادي

العضو
عمود صلاح التميمي

العضو
ميخائيل شمخون قس كوركيس

العضو
حسين أو التمن